

**UKRAIŃSKIE PISMO
PODLASIA**

3-4 (31-32)

LATO 1997

Cena 2,00 zł

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

Miejska Biblioteka Publiczna
w Podlaskiej
DZIAŁ WIEDZY O REGIONIE
ul. Wolnościowa 12a
21-000 Podlaska
tel. 3 341 64 52
region@mbp.org.pl

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

30 серпня 1997 року в церкві монастиря
св. Онуфрія в Яблочині станули
під шлюбні вінці

Єва Уринюк

та

Марко Малаховський

Молодій парі многая літа у мирі,
щасті і злагоді
бажають

Редакція «Над Бугом і Нарвою»,
Союз української незалежної молоді
та Білостоцький відділ
Союз українців Підляшшя

31 серпня 1997 року у Ботьках, в церкві
Успення Пресвятої Богородиці станули
під шлюбні вінці

Єлизавета Рижик

та

Ярослав Томчук

Молодій парі многая літа у мирі,
щасті і злагоді
бажають

Редакція Над Бугом і Нарвою,
Головна управа Союзу українців Підляшшя
та ансамблі “Ранок” і “Родина”

«ПУДЛЯСЬКА ОСЕНЬ '97»

14-16 листопада 1997 р.

VI Фестиваль української культури на Підляшші «Пудляська осень '97»
проходити буде

14 XI	в Білостоці	– кафе “Фама”, ul. Legionowa,	год. 18.00
15 XI	в Більську	– Більський будинок культури,	год. 14.00
	і в Черемусі	– Гмінний осередок культури,	год. 17.00
16 XI	в Більську	– Більський будинок культури,	год. 13.00

Виступлять м. ін. “Срібна терція” (Рівне), “Горина” (Рівне), “Чорні черешні” (Рівне),
Валерій Маренич (Луцьк), фольклорний колектив “Яробина” (Словаччина),
“Вишиванка” (Алгранж, Франція) та ансамблі з Підляшшя.

„Nad Buhom i Narwoju”

Українське pismo Podlasia

Wydaje Związek Ukraińców Podlasia

Redakcja: Jan Chwaszczewski (p. o. red. naczej), Helena Godun
(sekretarz red.), Grzegorz Kuprianowicz, Andrzej Piotrowicz.

Współpraca: Mikołaj Roszczenko.

Numer zamknięto 14 września 1997 r.

Pismo jest wydawane przy wsparciu finansowym Ministerstwa
Kultury i Sztuki RP.

Nie wszystkie poglądy wyrażone na łamach naszego pisma są zgodne
z poglądami redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja
nie zwraca i zastrzega sobie prawo skracania oraz zmiany tytułów
nadesłanych tekstów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za
treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Adres redakcji: „Nad Buhom i Narwoju”, ul. Widowska 4,
skr. poczt 77, 17-100 Bielsk Podlaski, tel./fax (0-85) 308-929.

Konto bankowe: Związek Ukraińców Podlasia, PBK S.A. War-
szawa, Oddział Bielsk Podlaski, 11101167-5018-2700-1-24.

Makieta: Zakład Wydawniczy „Osnowy”, Bielsk Podlaski,
ul. Pronina 44, tel. (0-85) 30-95-70.

Druk: Usługowy Zakład Poligraficzny, Bielsk Podlaski,
ul. Okrężna 24, tel./fax (0-85) 30-33-67, 75-42-94 w. 42,
tel. 631-532.

**Редакція „Над Бугом і Нарвою” перепрошує
всіх читачів за запізнення з випуском
чергового номера нашого часопису.**

II Всесвітній форум українців

21 серпня п.р. у Києві розпочався II Всесвітній форум українців. Урочистого відкриття своїм виступом доклав президент України Леонід Кучма. Свято це збігалося із святкуванням 6-ої річниці проголошення декларації про незалежність України.

На форум було запрошено 450 делегатів та 400 гостей (крім делегатів і гостей з України) із 47 країн світу, в яких діють українські громади. Делегацію з Польщі, в числі 10 осіб, репрезентував на відкритті своєю доповіддю пан Юрій Рейт, голова ОУП, а водночас голова Європейського Конгресу Українців.

Метою форуму було обговорити сучасний стан та перспективи розвитку світового українства та його роль в житті України, поглиблення економічних відносин. Праця форуму проходила в дискусійних тематичних секціях, т.зв. „круглих столах”. Крім політично-економічних питань обговорювані були теми: „Духовне єднання українських церков”, „Сьогоднішні проблеми українських часописів”, „Проблеми створення Енциклопедії сучасної України”, „Збереження етнічної ідентичності, проблеми та перспективи розвитку української освіти і культури”, „Досвід та перспективи наукових взаємобмін між Україною та діаспорою” і інші.

Між іншим ця зустріч мала особливо важливе значення для України, адже більшість учасників форуму живе у розвинених країнах, має досвід економічного та політичного становлення цих держав. Тому для України, яка здобула незалежність ще зовсім недавно, дуже важливо було знати думку закордонних українців про хід економічних реформ та політичний розвиток.

Українці із закордону могли на форумі висказати свої бажання, надії та поділитися проблемами зі своїх середовищ, як національних меншин в країнах, в яких прийшлося їм жити. Після розпаду Радянського Союзу появилася проблема українців в так званому „ближньому зарубіжжі” – в Росії, Білорусі і інших колишніх республіках.

Для делегатів форум був також нагодою до екскурсії по Києві. Організатори задбали про багату культурну програму. Можна було побачити дуже цікаві виставки, крупні концерти та важливі політичні зустрічі з президентом України, членами уряду та дипломатами країн де проживають українці. (о.г.)

Президія Форуму промовляє Юрій Рейт

Зміст * Spis treści

НАШЕ СЬОГОДЕННЯ

(о. г.), II Всесвітній форум українців 1
Магія фольклору, магія пісні...

Інтерв'ю з Ігорем Мацієвським 2
Андрій Петрович, *Веснянки в Черемсі* 5
І. Хвашевський, *Хор „Волинські дзвони” на Підляшші* 6
Євген Рижик, *З підляською піснею через Європу* 7, 32
Anna Jakubiuk, *Spotkania w Przemyslu* 11
Андрій Давидюк, *Велосипедний рейд „Підляшшя”* 12
Лідія Засадко, *У друзів на Підляшші* 13
Андрій Давидюк, *Музичні майстерні в Козликах* 14
Іван Хвашевський, *Музичні діалоги над Бугом* 15, 30

БЕРЕСТЕЙЩИНА

Ігор Винниченко, *Невідрубані гілки України, ч. 2* 16
Володимир Леонюк, *Федір Одрач*
– український письменник з Берестейщини, ч. 2 19

ЦЕРКВА І НАРОД

(гк), *Голос церкви в 50-ліття акції „Вісла”* 21
єп. Авель, *Архипастирське послання* 21
G. K., *Glos Chełmszczyzny* 22
Apel prawosławnej społeczności Chełmszczyzny i Podlasia 22
Степан Семенюк, *Їх зберегла віра* 23
Helena Godun, *Ceremonia poświęcenia cerkwi w Rajsku* 25
J. Hawryluk, *Cerkiew ruska brańska* 27
Jan Chwaszczewski, *Założenie kamienia węgielnego w Brańsku. Fotoreportaż* 29
Г. К., *Яблочинський монастир. Напередодні 500-річчя* 33
Іером. Феодосій (Оленич), *Виставка церковного одягу* 34

ПОГЛЯДИ

Prawosławni w wyborach.
Rozmowa z Eugeniuszem Czykwinem 36
Mikołaj Roszczenko, *Kilka uwag o tożsamości* 31
Plastyka widziana inaczej. Rozmowa z Sergiuszem Smykiem 39

ПІДЛЯСЬКІ БІОГРАФІЇ

Олександр Колянчук, *Професор Євген Перфецький*
– син Підляської землі 41

З МІНУЛОГО

J. Hawryluk, *„Malorusy”, „bilorusy” czy ukrajinci... cz. 2* 42
Юрій Гаврилюк, *Наші міста і села. Словник, ч. 8* 46

З НАРОДНОЇ СКАРБНИЦІ

Микола Рошенко, *Українські прислів'я та приказки, ч. VIII* 48
Юрій Гаврилюк, *Збирачі скарбів підляського фольклору* 50

НАША МОВА

Мовні заповіді Митрополита Іларіона (Огієнка) 50
Степан Демчук, *Бережімо красу нашої мови!* 51

ЛІТЕРАТУРА

Василь Перегонко, *Вірші* 54
Іван Киризюк, *Смак ягоди ожини* 54

РЕЦЕНЗІЇ

Тамара Старченко, *Через роки і відстані* 55

ХРОНІКА

Хроніка українських подій 58

Магія фольклору, магія пісні...

Інтерв'ю з професором Ігорем Мацієвським

13-17 червня 1997 року, у Наровці відбувся VI Міжнародний Симпозіум під заголовком „Народна музика Середньо-Східньої Європи, Білосточчина, Музика календарних обрядів”. Імпреза зорганізована заходом фонду „Музика Кресів” з Любліна та Воєводського Осередка Анімації Культури у Білостоці. З рефератами виступили дослідники фольклору із Варшави, Мінска, Санкт-Петербурга, Львова та Києва. Запрезентований був фольклор польсько-білорусько-українського пограниччя. У Гмінному Осередку Культури була влаштована виставка підляських інструментів та фотографії з фольклорних експедицій, про які ми на сторінках „Над Бугом і Нарвою” вже інформували. Вашій увазі пропонуємо інтерв'ю з проф. І. Мацієвським – композитором, доктором мистецтвознавства, професором, завідувачим сектором інструментознавства Російського Інституту історії мистецтв Санкт-Петербурзького Університету.

Як оцінюєте наслідки симпозіума?

І.Мацієвський: Я думаю, що це була потрібна акція. Дуже добре, що білостоцький Відділ культури зрозумів складність ситуації. Цю складність найліпш виразив колишній пастух, а зараз чудовий різьбяр і знавець традиційних музичних інструментів – Володимир Наум'юк. Він в розмові зі мною сказав так: „Ну, зараз свободи багато і можна все робити, але щось не дуже рухається все, економіка валиться, росту немає... А в чому діло? А в тому ж діло, що дітей погано виховують. З дитинства дитину виховують як репродуцента культури. Репродукує її, або просто бере; користується культурою. Натиснув комп'ютер, а там вже програма складена кимсь. Включив магнітофон, а там вже звучить музика кимсь зроблена. Включив телевизор, а там фільм, який хтось зробив... А сама людина що робить? Вона ж відірвана від природи, в неї затуплена фантазія, вона не вмє шукати... Так що людину треба виховувати так, як колись виховували”. Ось і людина спілкуюча сама з природою починає робити собі інструмент – пробує, фантазує, шукає. **І виховання якраз на тлі традиційної культури, на тлі творчості, яку дитина творить буквально з кожною хвилиною – це може якраз відродити людину, зробити людину повноцінним творцем.** Оскільки ж Бог сотворив людину творцем. В якому смислі „по образу і подобию божому”? – що ззовні подібний? Саме що він творець. Бог – творець і людина – творець. І це розуміння, яке в них, мені здається дуже важливе.

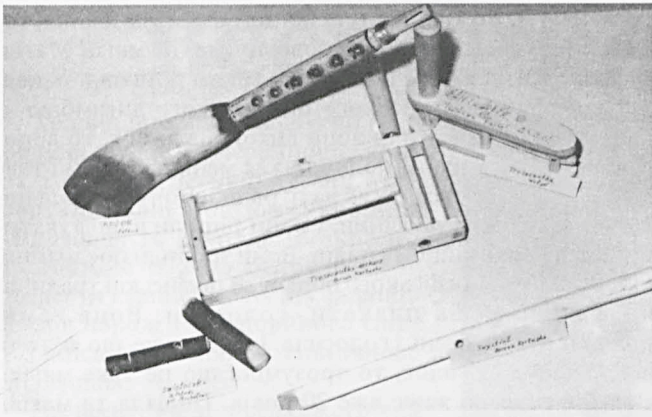
Ви тут говорите про цілий Космос?

Так, так! Космос-світ і людина-космос, та їх взаємні впливи. І якраз одна з ідей конференції – підготувати ґрунт для створення навчань в дитячих садках, а пізніше в школах навчання оцієї регіональної культури, місцевої культури, щоб діти вмєли співати, так як навколо співається, бо це органічно зв'язане з природою, з натурою, з магнітними полями, з всією атмосферою. З мовою, говірками, з поведінкою, з рухом, кінетикою, з усім. В цьому комплексі повинна виховуватись людина, отоді вона натурально зв'язана з цим. Вона природно себе почуває, вона себе почуває комфортно і вона себе почуває творцем і творить! Вона з дитинства при звична до творення.

Від чого треба починати таке виховання?

Знаєте, цікавий є такий момент, коли дитині дають перший інструмент – простий свистьолік, як тут кажуть на Підляшші, і найменша дитина зможе найменший свисток дуже просто зробити. А як вона починає більше вмєти, а бачить, що в свистьоліку є дірочка, вона сама починає робити потім більше дірочок і розвивається в цілому та й в слуханню музики, інтонуванні музики. Одночасно вона творить і розвивається під час творення в напрямку все складніших інструментів. Що в нас роблять при звичайному навчанні музики (це ж проблема загальноєвропейська)? Дитину без поняття в музиці, яка тільки користується нею, ведуть в музичну школу, бо мама хоче, або тато, щоб дитина була інтелігентна і підпускають її до фортеп'яно. Зразу! А тут колосальна можливість, а він же ж до цього не готовий! А його мучать: давай гами, чи щось таке і більшість дітей, які кінчають музичну школу, на все життя ненавидять музику. А там такого не буває. Так що це є проблема. Крім того – треба розібратися з

місцевою культурою. Ситуація є така, що маса питань, маса незрозумілості на Білосточчині зв'язана з тим, що ми погано знаємо її, мало досліджували її.

Чи є ще можливе записати фольклор у людей, які ще живуть?

Я вам скажу таке. Коли я вперше почув у 1994 році у Рибаків на подібній конференції місцеві ансамблі, які виконують традиційну музику (Орішково, Добривода), ще до експедиції, ми ствердили, що фольклор на Білосточчині, а зокрема на Підляшші живе в формі, я би сказав, активної пам'яті.

В чому це проявляється?

Це значить так. Фольклор на Підляшші не квітне зараз, не розцвітає. Молоде покоління в селах, на жаль, виховують так, що вони розмовляють між собою своєю мовою (українським діалектом на півдні, чи білоруським на півночі Білосточчини), а з дітьми, це трагічно! говорять по-польськи. Самі не вміють говорити тією польською мовою, а з дітьми твердо говорять по-польськи. Це дуже погано, це фальшиво! Крім, очевидно, окремих випадків. І невідповідно виховують – поза культурою. Телевізор, відео заступають культуру. Але ще є багато людей, які пам'ятають ту музику, інколи навіть збираються і співають. Обрядів зараз нема вже давно; мало чого в активній пам'яті залишилося. Дивіться, наприклад, колектив села Даші – це п'ятидесяти-, шістдесятирічні люди. Це для фольклору, можна сказати, молоді люди. Можуть ще років з 30 спокійно творити. В кожному селі є практично декілька людей, які знають, як робити музичні інструменти.

Чи можна сказати, що в духовному смислі вони не скажені оцими науково-технічними переминами?

Я вам скажу, що у них ностальгія. Вони всі абсолютно, ті люди, що знають пісні, грають на інструментах. Вони всі тоскують за отою справжньою культурою, за життям. Один чоловік мені сказав: та що, раніше все село свистіло. Все звучало, все співало. А зараз – хіба що стріляють?

Коли почались досліді фольклору на Підляшші?

Початок дослідження музичного фольклору на Підляшші сягає початку XIX-го століття. Микола Янчук, який працював на Підляшші записав понад 200 пісень, які досі не надруковані, а знаходяться в архіві в Москві. Частина з тих пісень опрацював Сергій Танєєв – видатний російський композитор, класик, учень Чайковського. Книжка була надрукована під назвою „Українські народні пісні” в радянський час в Москві

українською мовою. Перша частина, це пісні Полтавщини, які Танєєв сам записав, а друга частина це пісні Підляшші, які записав Янчук, а він опрацював. „Пісні Поділля і Холмщини” Ясенючка поміщають пісні Підляшші, хоча в назві Підляшші нема. Більша частина тієї Холмщини то фактично Південне та Північне Підляшші, є там багато пісень з-під Більська. Оця конференція була підсумковою першого етапу наукового дослідження музичного фольклору Білосточчини. Фундація „Музика Кресів” та Воєводський Осередок Анімації Культури дали можливість зробити три експедиції.

Зараз дещо записувала і частину використала в своїй докторській дисертації музиколог з Варшави Дорота Фрасинкевич. Степан Копа видав дві книжки українських пісень. Книжки надруковані латиницею, але досить добре передані особливості вимови. Ну і зовсім молоді дослідники, передусім Єлизавета Рижик, яка друкується в вашому журналі. Може у тих людей немає фахової підготовки, але вони роблять і чим більше їх було б, тим краще. Настав час, щоб зробити фахові збірники, на науковому рівні з паралелями, варіантами. Є на чому робити, бо в кожному селі є люди, які співають, знають архаїчні пісні, мають дуже активну пам'ять. Більше того, живе багато людей, які знають, як зробити музичні інструменти. Якщо тексти пісень були записані, бо їздили лінгвісти, діалектологи, то музики було мало записано. А про музичні інструменти, і в популярній, і в науковій літературі взагалі ані слова. Невелика стаття була в „Над Бугом і Нарвою”, де людина згадує, що була якась музика. Перші розмови з музикознавцями з Варшави і цією власне Фрасинкевич показали, що інструментальної музики на Підляшші нема. Мусу вам сказати, що за пів року тих експедицій я маю інформації і зараз збираюся надрукувати в Петербурзі першу статтю під назвою „Музичні інструменти Підляшші”.

Скільки їх є?

Буде їх більше за п'ятдесят видів. Є інструменти, які свідчать про дуже давні зв'язки. Є інструменти періоду неолітичного та різних етапів антропології племінних періодів. Це так само активна пам'ять. Чому? Тому, що маса людей пам'ятає детально, як зробити інструменти. Ми попросили їх зробити і прошу – вже маємо тут виставку багатьох інструментів. Слід зазначити, що у цих людей дуже розвинена інструментальна культура, дуже багато цікавих форм.

Як порівняти ту культуру з іншими українськими регіонами?

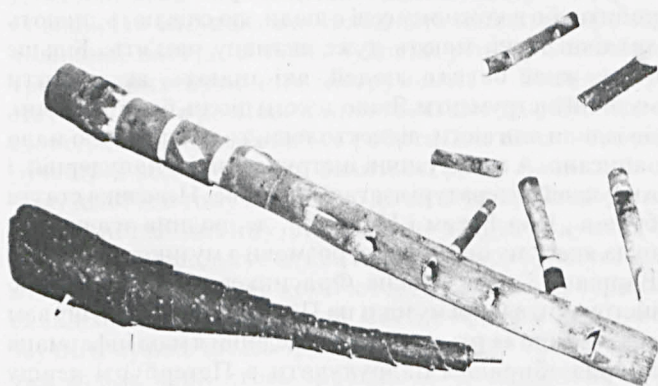
Велике місце в культурі Підляшші мало скотарство, відбилося це на етнографії та інших речах. В великій мірі життя було зв'язане з пастушою культурою, чи мисливством. Тому воно було дуже інструменталізоване. Я би сказав, що ось по елементах пам'яті, це одна з найсильніших етнографічних зон. Ну поступається можливо хіба тільки Гуцульщині. Але Гуцульщина це унікальна етнографічна зона. В цілій Європі немає рівних. Ні один народ в Європі не має такого масштабу, розмаху інструментальної музики. Боюся зараз перебільшувати, але же п'ятдесят інструментів? В книжці Гуменюка про всі українські інструменти описується двадцять з чимсь. А тут більш за п'ятдесят! В монографії про гуцульські інструменти говориться, що є їх десь... дев'яносто.

Це на цій Білосточчині, чи на Підляшші?

Я говорю весь час про Підляшшя як українське поняття та етнографічну зону. Бо якраз білоруська зона на Білосточчині це „Панямоння”. „Бліжне Панямоння” – це околиці Городка, Кринок, а „Дальне” це Янув, Домброва і далі на північ. Ну і очевидно польська етнографічна зона.

Хто приймає участь в конференції?

Тут є дослідники, які займаються оцими польською, білоруською та українською частинами. Більше того. Приїхали спеціалісти, які знають різні культури, наприклад Галіна Талалай, яка є найвидатнішим зараз спеціалістом по білоруській традиції. Вона об'їздила, а точніше обходила пішки цілу Білорусь. Приїхав Євгеній Єфремов, який займається українським Поліссям, а багато тут паралель є. Ще ближче – це є моя учениця Ірена Федун, яка займається Волиню. Тут вона представила реферат під заголовком „Музика весняних обрядів на брестському Поліссі”. Вона показала пісні Берестейщини і дуже багато тут координується з

Підляшшям. Найбільша координація є до Волині і Полісся, хоча масу паралель знаходимо і з Гуцульщиною, з Бойківщиною і навіть з Кубанню, дуже багато з Поділлям. **Можна сказати, що є ближча паралель до Волині, чим до Полісся та Волинь й Підляшшя можна вважати за одну крупу Волинь.**

Скажіть, як по-вашому, як науковцеві ззовні, може виглядати даліше життя фольклору на Підляшші?

Гм... питання таке на засипку, як кажуть на екзамені. Я думаю, що дуже багато буде залежати від інтелігенції. Дозвольте на одну дисресію. У нас була дискусія на тему магії... Доктор Єфремов з Києва запитав: та що ви хочете щоб магія відродилася? Я тоді відповів: Знаєте, що таке магія властиво? Це пізнання світу, розуміння якихось законів зв'язку (одна акція – після того іде інша акція). Фактично магія – попередниця і науки і мистецтва і релігії. Коли почали знаходити якусь наукову логіку, чи духовну логіку, то вони розділилися, а дещо так і залишилося непоясненим. Ну що ж робить вчений лікар, коли не може вилікувати себе або свою дитину?

Він іде до знахаря...

А він діє якими методами? Магія! А наукова медицина? Метод їх переважно магічний. Ага, вони знають, що від таких а таких симптомів може бути така а така хвороба. Що він там знає, що в організмі в середині робиться? Але знає, що оці ліки помагають. А

то ж є магія. Бо коли буде пізнаний механізм діяння, то це буде наука. Що значить повернутися до магії? Магія весь час існує. Я вам подам ось такий приклад. У нас тут є керівничка мінського білоруського ансамблю – Лариса Рижкова. Коли вона виходила заміж, то вона говорила: не хочу, не подобається мені, що ці сім'ї так швидко розходяться, ну як дати ради, а хочу нормально жити. Чоловік є росіянин, і вони рішили влаштувати весілля в традиційному плані. Вони зробили поєднання білоруського і російського обряду. В російській традиції на весіллі треба плакати, голосити. Вона сама навчилася тих пісень і голосила. І вона каже, що як тоді відчувала свій голос, то зрозуміла що це таке магія. Вона прекрасно живе вже 20 років. Подіяла та магія, помогло! І нічого поганого в тій магії нема. Це не значить, що треба тлумити, робити якісь забобони, тупо щось приймати, але довіритись природі, довіритись традиції, довіритись тому ліпшому, що маємо, коли воно іде від доброти, не від зла. В тому смислі фольклор помагає. **Фольклор треба виконувати як справжнє мистецтво, не просто як форму, але вірити в те що робши, відчувати ті образи, а вони прекрасні!** Зараз інтелігенція повертається до того. Інтелігенція не в смислі професії, людей освічених, а передовсім люде такі тонкі, такі як Наум'юк – оце інтелігент. Ціла компанія хору з Дашів включаючи того майстра, що робить інструменти, то інтелігенти. Які вони творчі, які дуже поетичні. Оці люде якраз можуть дуже багато зробити і я надіюсь, що фольклор може існувати і може в деяких ситуаціях наблизитись до природи.

Зобачте, як багато людей іде жити в село. Я знаю цілі ансамблі дітей, дитячі школи в Петербурзі, які купляють хати десь в селах і їдуть там на кілька місяців, живуть таким природним життям. Є потреба якогось відновлення. Це фактично екологія.

Повернімо до початку нашої розмови, до людини, яка є творцем...

Передусім так – чому люди співають, чому грають? Для комунікації, музичного спілкування, яке є постійним творінням, в яким іде постійний обмін інформації. Фольклор якраз вчить того, показує, що нема в ньому залізного тексту, є тільки поле текстів. Те, що ми робимо нотації пісні, – це один з варіантів в межах поля. Пісня – це поле. Є поле і в тому полі можеш гуляти – так і так. Не можеш з поля вийти, бо буде вже інша пісня. Навіть науковці шукають того основного варіанту. Його нема і не може бути в природі. Є тільки поле. Коли людина освоїть поле, а не одну пісню – вона буде творити. Так що треба підняти оцю регіональну культуру. Це фактично розуміють всі. Нема маленьких, чи великих культур, нема поганих, чи дурних народів, – є хіба що дурні спостерігачі. А раз так, коли ми ставим питання регіонально, то як би він там не трактував – поляки вони то, католики то, чи руські – православні, чи білоруси на українців... Якщо ми відроджуємо культуру, якщо ми створюємо садки, де будуть співати пісні цією мовою, то навіть, якщо дитина немає свідомості, але буде співати, буде відрізати, що це наша говірка, це наша пісня.

Дякую за розмову.

Розмовляв Іван Хвацевський

Фото автора

Веснянки в Черемсі

Традиційно, бо вже другий рік з ряду відбулися у черемшинському залі ГОК-у „Веснянки”, які були організовані Союзом Українців Підляшшя та групою „Безкresi”. Головною метою імпрези було зберегти і записати те, що залишилося в народі з традиційного співу українських веснянок Північного Підляшшя.

На весну, коли з ведмежого сна прокидається природа, а з замерзлої від зими землі стріляє в небо гіллям нове життя, по лісах та садах птахи починають свій радісний весняний вереск. Цей веселий відгук розбудженої природи можна теж почути протягом цілої весни у виконанні доморослих співучих піснярів надбугонарвянської землі. Окреме місце у підляських веснянках займають рогульки, які народ виспівує тільки в короткому періоді весняної теплоти, від Великодня по Проводну Неділю.

Актуально наші села порожніють. З року на рік odchодять старі люди, а з ними пісні та звичаї. Не оглянемося, а за літ десять чи двадцять цей унікальний підляський „скансен” може закінчити своє багатівічне існування, а по нас не останеться навіть слід. Тому то 24

Колектив „Берізки” з Кнорид

Юрій Крисяк – парох церкви в Кузаві. До перегляду приступило дев'ять сільських колективів – з Красного Села – „Красуні”, Дуб'яжина – „Родина”, Збуча, Кривця, Кнорид, Дашів – „Калина”, Черемухи (села), Добриводи та Вільки Терехівської. Крім цього дитячий гурт „Ранок” з Початкової школи № 4 в Більську Підляському і молодіжний ансамбль „КФА” з Білостока. На сцені виступили й три солістки: Євдокія Маркевич з Дашів, Катерина Тихонюк зі Збуча і Антоніна Сидорук з Добриводи. Коли в Гміннім Осередку Культури загомоніла весняна пісня, публіка мала можливість почути живу, незманіровану музику, в своєріднім автентично підляському напіві хохлацькозвучних ритмів. Всі колективи та солістки виконали по дві-три рогульки, які були прийняті гарячими оплесками глядачів.

Перше місце і оригінальну нагороду – залізну рожу від директора Відділу культури Казімежа Дерковського одержав дитячий гурт „Ранок”, який, крім гарних пісень, запропонував також весняні танці – хороводи. Після перегляду, ще до офіційного закінчення імпрези, вже поза конкурсом ансамблі співали інші пісні. До них долучив місцевий молодіжний ансамбль „Черемшина”, який запропонував зі свого репертуару також дві білоруські пісні. Під час співання рогулек можна було побачити виставку народних рушників та підляських кольорових яєць „від строкатої куриці”, званих популярно писанками. В змаганнях на найкраще роз-

мальовані яйця, перше місце і головну нагороду одержали діти з Початкової школи № 4 в Більську Підляському.

Після вокально-артистичної та художньої частини веснянок організатори запросили всіх учасників на спільне вогнище, гарячий бігос та хахлацьку ковбаску. І в так мильй та смачній атмосфері закінчився другий перегляд веснянок у Черемсі. Спонсорами цієї імпрези були: Фонд ім. Стефана Баторія, Воєводське Управління у Білостоці, Управління Гміни Більськ, Управління Гміни Черемха, Міністерство Культури та Мистецтва і Агенція Реклямова Ад Фабріка с.д.

Завдяки спонсорам та й співорганізаторам з Гмінного Осередка Культури, яким завідує Тамара Керделевич, ця „веснянка” могла відбутися і без більших клопотів дійти до своєї мети. Однак необхідно згадати про малий інцидент, який так само мав свій уділ у веснянках. Отже трьох хлопців з місцевої початкової школи замість (написане польськими літерами) „веснянки” прочитали „весняки” (!), що мусило їх міцно зневажити як „міських” черемшуків, бо вночі перед самою імпрезою зірвали транспарент, а „веснянук” потрактували сцязориком. Для повної сатисфакції також повівертали лавки, які стояли на дворі біля сцени. Очевидно, що це не завадило імпрезі, а навіть „взбогатило” її в особливі елементи..

Андрій Петрович
Фото автора

Жінки з Вільки Терехівської

травня вирішено організувати, на погібель зими і радість людям, що добродійну фольклорну веснянку, особливо потрібну молодшому поколінню.

Гостей та цілу аудиторію привітали: Єлизавета Рижик та один з організаторів Славко Савчук, і запізнали здебільша з програмою учасників веснянок. Серед запрошених гостей прибули: Директор Відділу культури, спорту та туристики – Казімеж Дерковський, Війт гміни Черемха – Михайло Врублевський, голова Ради Гміни Черемха – Сергій Смик, Ян Бернат та отець

Хор «Волинські дзвони» на Підляшші

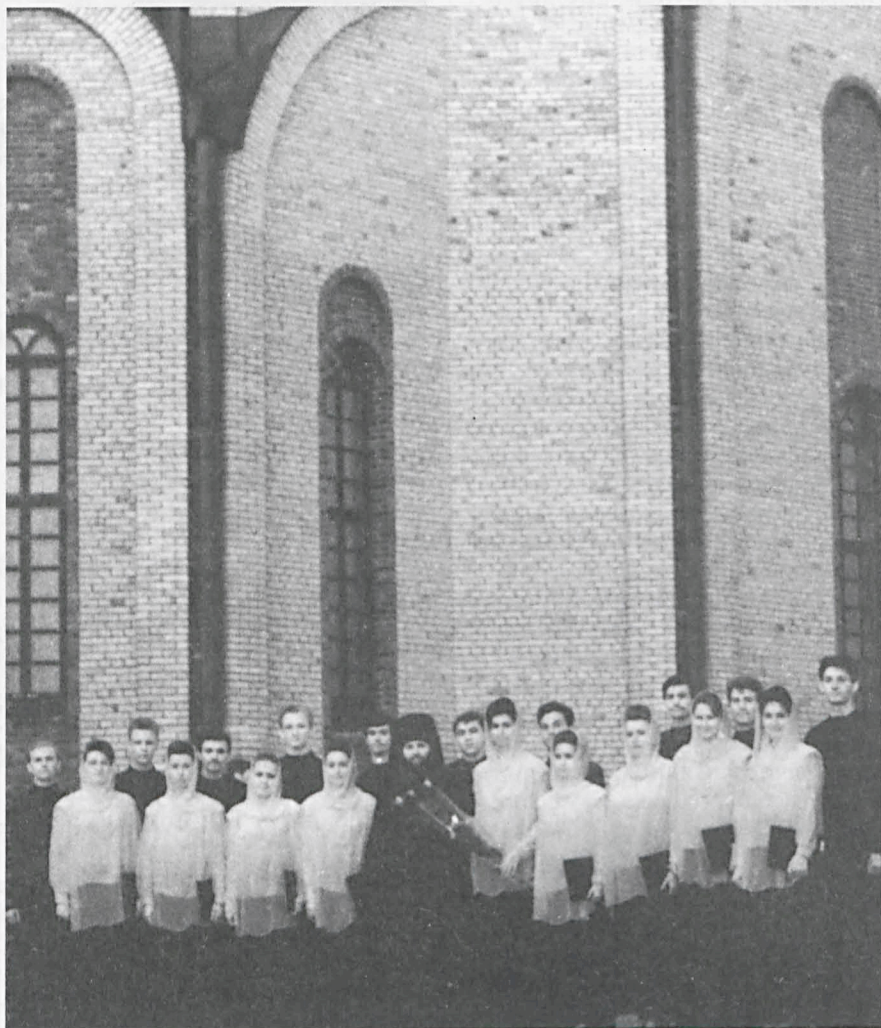
У днях 25.05 – 01.06 п.р. проходив вже XVI Міжнародний Фестиваль церковної музики Гайнівка '97. У фестивалі брали участь хори із багатьох країн світу. Серед них були і хори з України: Молодіжний Хор Києво-Печерської Лаври, Чоловічий Хор „Боян” з Києва та „Волинські дзвони”, що діє при Волинській Духовній Семінарії в Луцьку. Саме про „Волинські дзвони” розкажемо дещо більше.

Є це молодий хор, існує від 1996 року, але те що ми почули в Гайнівці подає надії, що в недовгому часі, хор буде відомим широкій публіці, так в Україні, як і поза її межами.

Хористи – це учні Семінарії (хлопці навчаються 4 роки, а дівчата це в основному вихованки дволітнього регентського класу). В репертуарі хору церковна музика Архангельського, Яциневича, Шевцова, духовні канти та, очевидно, українські колядки.

Колядки в обробці о. Володимира Ганжука – регента архиерейського хору в Луцьку, який діє при Покровській церкві. У отця Володимира скарбниця нот зі всіх жанрів духовної музики. Співаються колядки в обробці класиків української музики: Станіслава Людкевича, Кирила Стеценка, Мирослава Скорика. Все це за справою організатора та керівника „Волинських дзвонів” Марії Вислоцької, добре нам відомої на Підляшші. Пані Марія є абсолювенткою Львівської Консерваторії по класу бандури, вокалу та диригування.

Вперше „Волинські дзвони” концертували в різдвяний час. Помітило це зразу Волинське телебачення – на його антені була показана програма про хор. А хор є по суті християнським. Постійно дає благодійні концерти, з яких жертви призначає для сиріт, хворих дітей та стариків. Велику організаторську допомогу хор одержує з боку Владика Ніфонта – Архієпископа Волинського та Луцького. Саме о. Аліпій – архідякон з канцелярії Владика був організатором та опікуном хору на приїзд до Гайнівки.

Луцький хор після концерту в церкві Св. Духа в Білостоці

Якими є „Волинські дзвони”? Як кожен дзвін має свою душу, так і в хорі вона є.

Піснопіння виконують з великим майстерством й переконанням, прямують до конкретного слухача. Важливий є тут дух пісні, який еманує на людей. Важлива є душа хору, яка чується людьми і дає людям надію. Ще одне по-моєму є тут дуже важне: отже, в порівнянні з іншими хорами, у „Волинських дзвонів” чується вагомість історії, історії Волині. Чути силу Православ'я, яке в супереч піввікової атеїзації не загинуло. Силу, якою хочемо насититися їхавши чи до Почаїв, чи на Грабарку. Для нас це одне!

Коли хор співає про Холмську Богоматір „Де ти згасла зоре ясна” – це ж така експресія емоцій, що люди плачуть... Так було на супроводжуваних концертах в Білостоці, Гарадку, Міхалові.

Коли запитав я про плани на майбутнє, відповідь була коротка: благодіяти співом, нести допомогу тим, які її потребують. Мрії? Ще раз приїхати на Фестиваль до Гайнівки та виспівати краще становище жорі, бо від гайнівської публіки хор одержав найвищу пошану. Поздоровляємо Вас і до зустрічі в Гайнівці.

І. Хвасцевський
Фото автора

З підляською піснею через Європу

Майже годину приходилося їздити нашому „Автосану” блукаючи вузькими і похилими вуличками розкинутого села Франкоршампе. Ніяк не можна було віднайти вночі правильної дороги на Франкополе. Околиця рільнича і асфальтовані дороги несподівано закінчувалися в лісі або на пасовиськах Арденів – найвижче розташованої території Бельгії. Врепті таки побачили таблицю з написом на українській мові та перші будинки оселі. Всі були втомлені дводенною подорожжю; саме йшов дощ і була темрява, але стало легше після вдалого проїзду автострадами Німеччини та Бельгії.

Практично з маршруту треба було збиратися до реалізації програми, яка саме в перший день бельгійського побуту була найбільш насиченою. Недільний ранок в Арденах був сонячний і незвичайні гірські краєвиди спонукали до відпочинку та лінивства, але серед більських та дуб'язьких артистів вже було велике передконцертне напруження. Через кілька годин – перший на заході Європи концерт. Коли автобус вїхав на автостраду і подався в напрямку на Генк, пані Еля розпочала репетицію. З переду співала „Родина”, рівночасно ззаду „Ранок”. Треба було розспівуватися, а тут за вікном минаємо поля, пасовиська, ферми, міста та села. Зокрема, дуб'язинці на гарячо коментують побачене за вікном, є великі емоції.

У фламандському Генку всі були зачаровані красою української православної церкви св. Архістратига Михаїла, побудованої з нагоди 1000-ліття хрещення Русі-України. Багато підляшуків вперше були на Святій Літургії, яка правила на українській мові. Все пройшло дуже урочисто, тим більше, що Св. Літургію відправив єпископ Лондонський УАПЦ Іоан. На запрошення церковних хористів несміливо підійшли до них співаки з Дуб'язина. Наших сільських парафіян здивували малі діти, які біля хору спокійно бавилися іграшками. Ще перед концертом в гарній парафіяльній світлиці спільно з владикою з'їли обід. Всі підляшукі були захоплені гостинністю господарів. А на концерті, як на умови Генку, було багато слухачів, прийшли також фламандці, які дізналися про виступ з місцевого радіо. Мило було зустрітися та порозмовляти з земляками з Підляшшя, які зараз перебувають у Східній Бельгії та прикордонних районах Німеччини, але є в постійному зв'язку з парафією УАПЦ в Генку.

„На території Бельгії нараховується близько 1500 православних українців, і церква як така обслуговує не тільки православних українців, а також всіх віруючих православного віровизнання східних держав: сербів, росіян, греків старого календаря, які до нас

~Auberge Frankopole~

FERME DE HARZE

○ UN SÉJOUR INOUBLIABLE AU COEUR DE LA NATURE

● EEN ONVERGETELIJK VERBLIJF IN HET HART VAN DE NATUUR

RESTAURANT - CAMPING

4970 STER-FRANCORCHAMPS ☎ & Fax 087/27 50 99

приходять” – говорить дякон місцевої парафії Віталій Дерев'яно. В Генку є осередок єпископа Іоана, який в минулому був тут священником. Коли він пішов у монаший стан святіший патріарх Мстимлав висвятив його на єпископа Лондонського, хоча осідок його у Фландрії, але Англія, як така, не могла фінансово утримувати владики. Бельгія це забезпечує, тому що Українська Автокефальна Православна Церква є визнана державою і Брюссель дає утримання. Парафії оплачують всі рахунки та бюджети, і за це держава оплачує всіх, хто обслуговує парафії. Так само є і з католиками, англіканами чи євреями. Що цікаве, в хорі половина це не українці і співають з ними по українські голандці і фламандці.

Того самого дня на Франкополі ми побачили паркінг повний автомашин та масу людей. На сцені хористів привітав господар цього осередка пан Мирон Ходоровський. Численна публіка після обіду була підготовлена до довгої зустрічі. І дійсно концерт тривав понад три години. „Ранок” заспівав веснянки, жнивні і загальноукраїнські пісні, а „Родина” показала весілля і пісні зі свого села Дуб'язина. Багато слухачів похилого віку мали в очах сльози, зокрема коли співали дівчата з Більська. А, взагалі, концерт дуже вдало вів поет Іван Кирилюк, який при нагоді розповідав про історичні події та сьогодення Підляшшя. Після виступу дуже зворушливо хористам і організаторам подякував за чудовий вечір представник посольства України в Брюсселі. Він сказав: „Мені здається сонце і не збиралося сідати і нехай мабуть не сідає, бо дуже приємно, дуже вразливо було чути ці чудові пісні”.

– Щось надзвичайного, цікаво було поїхати, хто не був, той буде жаліти. Мясомі відеокасети з концерту і покажемо їм – говорять слухачі. – А я приїхала спеціально тут з Німеччини з Кельна.

– А ви здалека приїхали?

– Ми тут з Бельгії, з Лімбургу. То 100 км від Франкополя. Для нас то недалеко, бо ми звикли тут приїжджати. Мої діти, діти інших знайомих нашої генерації проводили тут вишкільні табори. Для мене найбільше сподобався „Ранок”.

– Ми тут постаріли, а як щось таке трапляється, то ми дуже раді прийти, послухати і хори хвалити можна. Ми мало знали, що на Білосточчині так українці живуть.

– Приємно, що ми серед своїх людей. Всім подобалося. Пригадав собі, як був у Німеччині на роботі – ой співали ми тоді! Весілля не таке як в нас, бо то Полісся, Волинь, а ми з Галичини. То були мелодії з Великої України.

– Подобалося все, тому що то діти. Як я жила в Команчі то бувала на весілях такого типу, но тут вже на жаль не була і не бачила.

– Ну і де краще жити, в Бельгії чи в Команчі?

В голандському Маєстріхті плавали кораблем по Мозі

– Краще завжди на своєму, чужина є чужиною, тут легше матеріально, але душевно то я думаю, що там краще.

– А я родом з Холмщини і живу у Франції. До Франкополя 260 км, але маю тут маленький будиночок. Я вже тут тиждень, спеціально приїхав, бо знав, що буде концерт, навіть поінформував інших.

Перебуваючи в оселі Франкополе була нагода проводити екскурсії. З панством Свідерськими були в курортних місцевостях в Арденах та в голандському Маєстріхті, де плавали кораблем по Мозі. Велике на всіх враження зробило кладовище американських солдатів, які загинули в Арденах під час II світової війни. З черги з Юрієм Ковалем, діячем СУМ-у, побачили Лювен та Брюссель.

– Зараз на центрі Франкополе є кемпінг, ресторан, готель, розбудовується також українське село. Є понад 20 домів і близько 70 караванів (дач). – говорить Мирон Ходоровський. – Тут де зараз є оселя, в давнину, в XV столітті, на тому місці були будинки, які належали до монастиря в Ставльо. Пізніше це місце було в руках багатих людей, функціонувала ферма, а в 1966 році українські організації купили її в стані руїни. Великі ремонти і розбудова осередка велися членами організації. Наше членство вкладало тут багато праці рук, а також і грошей, щоб все виглядало так, як зараз. Ми

Велике враження на всіх зробило кладовище американських солдатів, які загинули в Арденах

відбудували те, що ви тепер бачите. Я цією будовою керував і керую далі. А загальна площа оселі це 10,5 гектарів.

– Чому саме така назва осередка?

– Як ми це купили, то вирішили щось зробити культурного для молоді і щоб не осталася та ферма фермою, то ми назвали її Франкополе. Бо саме тоді, в 1966 році, були роковини народження і смерті Івана Франка, тому ми так і вирішили її назвати. При в'їзді до осередка є пам'ятник Івану Франку, який поставлено у 1976 році з нагоди 10-ліття існування оселі.

На думку Івана Свідерського з північної Франції, оселя Франкополе то як другий материк, друга частина України. Це дуже важливе не тільки для українців у Бельгії і Франції, але загально для української еміграції в цілому світі. „Коли я одружився і коли найстаршій дитині було шість років – говорить п. Свідерський, – щоб вони не загубилися в чужому морі, почали проводити тут відпочинкові табори для українських дітей, ну і звичайно я почав привозити своїх дітей сюди, до Бельгії, щоб вони не відчужилися, а далі трималися при українському житті, при українській громаді. Тут відбувалися зимові табори, де можна було зустріти молодь навіть з Австралії, Канади, Америки і, очевидно, з Європи – Німеччини, Франції, Бельгії, Англії і Голандії. Вони відбувалися кожного року від латинських свят Різдва Христового аж до Нового Року 8-9 днів”.

Іван Свідерський з дружиною вже на пенсії і на Франкополі в своєму будинку перебувають по 8 разів на рік по 2-3 тижні. Основна мета будови своєї хати була така, що вони хотіли бути як найчастіше зі своїми дітьми в українському осередку, між українською молоддю. Тут мають свої дачі люди з Голандії, Бельгії та Німеччини.

Український випочинковий осередок Франкополе є власністю трьох українських організацій з Бельгії: Українського Допомогового Комітету, Спільки української молоді та Української жіночої організації. Багато людей з інших держав є членами Франкополя тому, що давали свою працю чи матеріальний вклад.

В роках ремонту та розбудови осередка була чудова атмосфера, передусім тому, що люди почувалися тут як на клаптику української землі. Скрізь можна було почути українську мову, вечорами люди зустрічалися, співали українські пісні. Відбувалися три найбільших зустрічі молоді тобто: таборування наймолодших віком від 6 до 18 років (бувало і понад 200 молодих юнаків і дівчат), зимові табори, а також спільні олімпіади. Одже старша молодь в основному з чотирьох країн: Бельгії, Англії, Німеччини та Франції, що четвертий рік зустрічалася на Франкополі і проводила спортивні змагання. А зараз приїжджають там часто українські хори з України, кілька років тому був там також табір для дітей із забруднених районів у вищукі Чорнобильської катастрофи. Часто тут приїжджають працівники українського посольства з Брюсселі.

– Ресторан, кемпінг, є також для інших людей – бельгійців і голандців, тому що Франкополе велике і на його утримання ідуть великі кошти – говорить

Поблизу другої за величиною в світі
Атомної електростанції в Катном

Мирон Ходоровський. – Є тут також торгівля, комерція і ресторан, пивна. Зокрема є прибутки тоді, коли в околицях відбуваються світові змагання автами Формули-1. Тоді приїжджають передусім голандці. Зрештою, ціле літо проходять змагання автомашин, тому що тут є десятки різних перегонів. Багато людей приїжджає сюди наприкінці тижня і то в основному голандці, бо ж Франкополе знаходиться неподалік Голандії (70км), тут гористі терени і красиві ліси, чого там немає.

По дорозі до Лютарингії відбули ми ще коротку екскурсію по Люксембурзі. Володимир Півник з Гайнівки, зараз працівник польського банку в Люксембурзі, розповів нам про історію та сучасне життя в цьому багатому і спокійному місті, осередку багатьох загальноєвропейських установ. Всі були під великим враженням від обіду в китайському ресторані.

В Алгранж в Лютарингії, неподалік кордону з Люксембургом, зустрічаємося з дуже великою гостин-

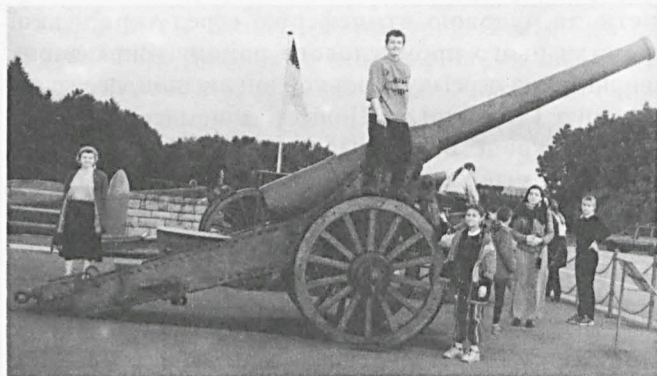
ністю та чудовою атмосферою серед української громади цього промислового району. Від перших хвилин після переїзду через кордон люди ці, передусім вихідці з Галичини та Полісся, допомагали нам на кожному кроці. Вітали нас представники усіх поколінь, яких єднає Українське культурне товариство імені Тараса Шевченка. За словами Степана Михаєвича, секретаря організації, уродженця околиць Кобриня, українці в Лютарингії знайшлися ще в міжвоєнному періоді, коли виїжджали на захід за працюю. Друга українська хвиля була під час II світової війни, коли німці примусово вивозили українців працювати в шахтах руди заліза, або до землеробів. Коли німці втікали багато українців залишилося. Зараз живе тут близько 100 українських родин. Початки організаційної праці не були легкими.

– До війни діяла тут „Просвіта”, гуртувалися в ній передусім українці з Галичини – говорить Степан Михаєвич – діяло також військове товариство засноване солдатами армії Петлюри і в основному були це наддніпрянці. Вони були краще освічені від тих з Галичини, але національний рівень праці був вищий у „Просвіті”. Зараз по війні діяли тут українські театри, колективи, було кілька товариств. З часом багато українців помирало, а у 50-их роках немало виїхало за океан. Зараз всі об’єднані в одному товаристві, яке веде українську культурну роботу.

Концерт підляських колективів відбувся у великій домівці в Алгранж, а присутніми були глядачі з цілого району Метзу. Домівка, якою пишуться українські діячі, була куплена за гроші однієї самотньої, відданої українській справі людини, яка передала на цю ціль 40 тисяч франків. Громада додала ще 26 тисяч і суспільною працею відремонтували будинок. Окрім української культурної праці в домівці відбуваються також французькі весілля, комунії, хрестини і вечірки. А утримання будинку коштує. Українське товариство бере за одинь день або вечір 600 франків. Французи замовляють домівку з попередженням навіть на наступний рік. Часом деякі імпрези організують там влади міста Алгранж.

В українському хорі „Вишиванка” співає 22 особи, серед яких є багато французів. Вчити грати на бандурах місцевих дівчат приїжджає капелмейстер Гвоздь з Кисва.

Найбільше опікувалися нами пані Дарія Гаїв та Іван Пістун з Тьонвілю. Разом з паном Іваном були поблизу другої за величиною в світі Атомної електростанції в Катном. Чотири реактори по 1300 мегаватів кожен дає шторм до Швейцарії, Люксембурга, Бельгії, Франції та Німеччини. АЕС в Катном є безпечна, реактори забетоновані, а також здійснюється постійний контроль над ними. Враження на всіх зробило місце однієї з найбільших битв періоду I світової війни – під Верден. В 1916 році в обороні фортеці, в тому стратегічному пункті над Мозою, полягло 400 тисяч французів. Зокрема вражає кладовище Осер де Допамонт, на якому спочиває 130 неznаних французьких і німецьких солдатів. В мавзолі через маленькі віконця можна побачити цілі гори чоловічих костей.

Місце однієї з найбільших битв періоду I світової війни – під Верден

Наступна зупинка турне це XVIII з'їзд українців у Франції. З'їзд проходив на території української оселі на замку в Розе в Бургундії. Організували його „Об'єднання українців Франції” та „Спілка української молоді Франції”. В основному молода публіка була захоплена виступом наших трьох колективів, бо до Розе доїхав ще гурт „Черемшина” з Черемхи. В цікавій атмосфері, при запалених вогнях на бамбукових палицях відбулася українська громада. Жінки з Парижа підготували всім смачні голубці, м'ясо, пироги і вареники. Українство розсіяне по цілій великій Франції і раз до року пробує збиратися, розважатися та проводити вільний час в гарному районі над річкою

Додому повертали через Прагу – перед президентським палацом на Градчанах

Соною. Не хотілося звідти виїжджати, але вже наступного дня запланований був концерт в соборі св.Володимира в Парижі. Автобус мусив вночі подолати 400 км. і ще над ранком потрапити на передмістя столиці Франції.

Як сказала Ольга Гомола, голова товариства „Рідна школа” і організаторка останнього концерту, колективи, які виступали над Секванною, є вже зовсім іншими від тих які вона побачила в минулому році в Мельнику. Стали вони набагато кращими, а паризька публіка дуже задоволена від концерту. Насамперед вона побачила і почула ті пісні, яких рідко можна було перед тим почути – жнивні, купальські, весняні пісні та підляське весілля.

Пані Ольга зробила все, щоб перебування підляшуків у Парижі було насиченим і як найкращим. Всі три колективи були розміщені в її родинних будинках. За короткий час перебування в Парижі всі побачили найцікавіші пам'ятки міста, побували на вежі Ейфля, у соборі Нотердам, і в Сорбонському університеті. Відвідали також місця пов'язані з українськими діячами, які жили в Парижі. І, як здається, саме столиця Франції зробила найбільше враження на учасниках концертного турне.

Для всіх була це гарна, довга екскурсія до кількох держав західної Європи.

Євген Рижик, Радіо Білосток АТ
Фото автора

Подяка

Висловлюємо сердечну подяку українським громадам в Бельгії та Франції: Українському допомоговому комітету в Бельгії, Спілці української молоді Бельгії, Парафії Української Автокефальної Православної Церкви в Генку, Керівництву української оселі на Франкополі, Об'єднанню українців Франції, Спілці української молоді у Франції, Товариству „Рідна школа” з Парижа, Грекокатлицької парафії св. Володимира в Парижі та Товаристві української культури ім. Тараса Шевченка в Альгранж в Льотарингії за запрошення та всесторонню допомогу і опіку в ході концертного турне колективів „Родина” і „Ранок”.

Дякуємо також всім спонсорам. А були це: Управа сільської гміни Більськ Підляський, Управа міста Більськ Підляський, Підприємство поліграфічних послуг з Більська, Корс-меблі з Більська; фірми з Білостока – „Адрія” і „Прохан-імпеке” та фірми з Більська – „Сарк-Ром”, „Аргелян”, „Вигода” та „Гооп інтернаціональ”.

Дякуємо також Дирекції українського загально-освітнього ліцею в Лігніці за можливість безплатно скористуватися з нічлигу в гуртожитку.

Всім організаціям та жертводавцям наше сердечне підляське спасибі!

Головна Управа Союзу українців Підляшшя

Spotkania w Przemysłu

W piątek 27 czerwca wczesnym rankiem spod białostockiego soboru św. Mikołaja wyruszył autokar, którego celem było zabrać podlaskie zespoły i zawieźć je do Przemysła. To właśnie tam w dniach 26-29 VI br. odbył się XV Festiwal Kultury Ukraińskiej Przemysłu '97. Łącznie z ukraińskimi zespołami z Podlasia: „Kałyna” z Dasz, „Lubaszki” z Dobrowody, „Zbuczanki” ze Zbuczca, pojechała kilkunastoosobowa grupa młodzieży szkolnej i studentów uczelni białostockich.

Był to mój pierwszy wyjazd na festiwal kultury ukraińskiej oraz pierwsze spotkanie z młodzieżą ukraińską i Ukraińcami z innych regionów Polski oraz z diaspory. Lęk przed czymś nowym i przede wszystkim długa droga – wszystko to nasiliło zmęczenie. Jednak pragnienie poznania naszej kultury oraz innych młodych ludzi było silniejsze. I chyba nikt z nas nie myślał o zmęczeniu. Pomimo wielkiego upału czas mijał szybko przy dźwiękach muzyki i śpiewów zespołów. Pomyślałam w duchu: „Jest fajnie. Niech zazdroszczą ci, których tu nie ma!”

Widok miasta położonego w przepięknej dolinie Sanu wszystkich z miejsca zachwycał. Chcieliśmy zobaczyć jak najwięcej i jak najszybciej. Jak się okazało, festiwal przyciągnął tysiące ludzi i stworzył niepowtarzalną atmosferę zblżenia.

Przez dwa dni mieliśmy okazję słuchać nieznanych nam dotąd zespołów ludowych z Polski i Ukrainy.

W sobotni wieczór odbył się najatrakcyjniejszy koncert. Oczekując głównej atrakcji wieczoru – zespołu „The Ukrainians”, bawiliśmy się przy dźwiękach młodzieżowych zespołów i solistów, m.in. Anny Kurak, zespołu

Na przemyskim zamku. Z lewej organizator wyjazdu Roman Czernski

„Nędza K”, „Przemek Harmonic Blues”, „Płacz Jeremiji” i innych.

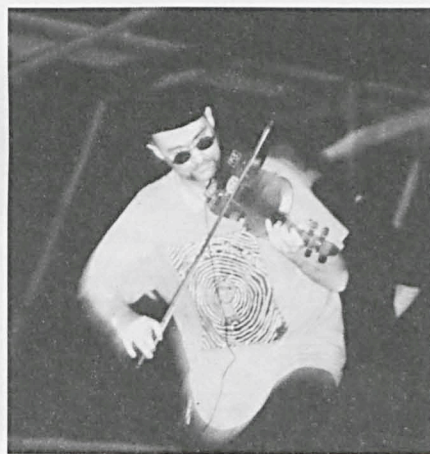
Szał zabawy, jaki ogarnął przybyły tłum ludzi był nie do opisania. Kłęby kurzu, z których co chwilę wyłaniały się rozbawione postacie, żar muzyki porywającej do wspólnej zabawy... – nawet przez chwilę nie pomyślałabym, że aż tak fajnie można się bawić. Każdy tańczył, jak potrafił. Tworzyły się kółka, wężyki, tłum się przeplatał i wciąż wirował. Klimat, jaki wytworzył zespół „The Ukrainians”, właśnie tu w Przemysłu, był jedyny i niepowtarzalny. Wydawało się, że zabawa nie ma końca i będzie trwała nieprzerwanie aż do rana. To była tylko nadzieja. Kilka minut po 24.00 okazało się, Jednym zabawa, a cisza Innym.

Miasto domagało się spokoju. Tylko niektórzy i tylko przez chwilę próbowali bisami zawrócić zespół. Jednakże podświadomie i każdy w głębi wiedział: my nie mamy nic do powiedzenia. Jesteśmy tylko gośćmi. Decyzja należy do „Innych”.

W wolnych chwilach, oddzielających kolejne godziny koncertu, zwiedzaliśmy miasto. Prawdę ktoś powiedział, że jest to gród licznych obiektów sakralnych, wąskich starych uliczek oraz przepięknego zamku z dwoma basztami, z których to rozpościera się piękna panorama Przemysła. Na Zamku Kazimierzowskim niesposób było ominąć wernisaż wystawy „Ukraińska architektura cerkiewna w rysunkach dzieci i młodzieży”. Godne zainteresowania i obejrzenia były dla nas: wystawa „Ukraińskie wycinanki” oraz koncerty zespołów „Żurawli” i „Połonina”.

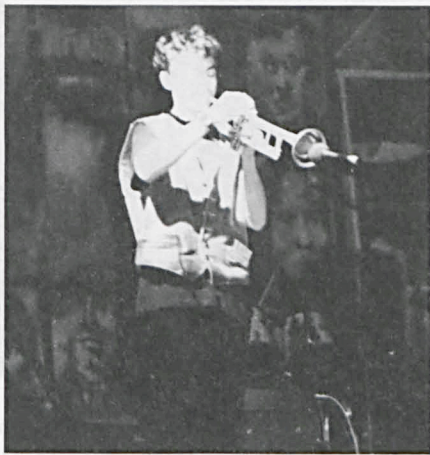
Nikt z naszej kilkunastoosobowej grupy nawet dzisiaj nie zaprzeczy, że dwie przemyskie noce spędziliśmy interesująco.

Na ognisku poraz kolejny przekonałam się, że „początki są zawsze trudne”. Jak każdy, kto czuje się młodym i pragnie poznać ludzi, my również poszukiwaliśmy kontaktów. Dłuższa chwila poszukiwania, choćby niewielkich oznak chęci znajomości na tyłach dużego ogniska, okazała się bezowocna. Po chwili namysłu zdecydowaliśmy się „zaczepić kogokolwiek”. Okazało się, że to był dobry pomysł. Dalej szło nam, jak po maśle. To było niesamowite! Wciąż poznawaliśmy kogoś nowego, z Gdańska, z okolic Górowa Iławeckiego, z Torunia i z południa Polski. Różnie odbierano nasze pochodzenie. Niektórzy zastanawiali się „jacy Ukraińcy i skąd na Podlasiu?” Lecz dobrze zorientowani wymieniali nazwy naszych ukraińskich miejscowości na Podlasiu. To właśnie tutaj przekonałam się, jak piękne

Czadu daje Len Liggins z „The Ukrainians”

są nasze pieśni z Podlasia, którymi zachwycają się inni, przekonałam się również o tym, że język, jakim posługują się na Podlasiu, jest językiem czystym i nieskażonym; archaicznym, ale żywym. Usłyszałam te same piosenki, ale trochę inne, o innej melodii i innych słowach. Ale wszystkich nas coś łączyło, to

Ze Lwowa przyjechał „Płacz Jeremiji”

wielkie „Coś”, wyłaniające się z tłumy rozszanowanego po całym kraju. I rzecz dziwna, to „Coś” odnaleźliśmy. My wszyscy staliśmy się jednością poszukującą wspólnego języka, wspólnej kultury jednoczącej nas przez pokolenia.

Znajomości zawarte w Przemysłu, i nie tylko tam, są czymś więcej, niż tylko poznaniem się. Sprawiają chęć głębszego poznania. Któż teraz przy kolejnym spotkaniu, znając tylko imię, nie przywita się i nie zacznie rozmawiać jak ze starym znajomym, jakby go znał od wieków...

Anna Jakubiuk

Велосипедний рейд „Підляшшя”

Традиція організування весняних рейдів „Підляшшя” сягає початків 80-тих років, коли то група молодих українців з нашого регіону почала цікавитись своїм минулим. Учасниками рейдів були тоді також молоді українці з інших частин Польщі, а навіть із закордону — з України, Франції та Росії. Молоді підляшукі будували тоді свою національну тотожність. Такі зустрічі були нагодою до обміну думок і до пізнання людей з інших українських середовищ тобто

дітей виселенців. Жертви „Акції В” мали нагоду прожити декілька днів в місцях, де можна було почути українську мову не тільки в школі. „Закордонці” могли пізнати регіон, про який раніше майже не було чути. А взагалі — всі контакти збагачують — навіть тих, які на рейді появилися лише для відпочинку. Від 1995 року весняні рейди відбуваються в новій, велосипедній, формі.

В першому тижні травня ц.р. колона учасників рушає з Білостока до Козликів над Нарвою (цей етап повторюється кожного року). Увечері біля вітряка відбулося вогнище, на яке приїхало вже майже 60 осіб. Були пісні гурту „Черемшина” з Черемхи, смажені ковбаски, тощо.

Рано, другого дня провіряємо велосипеди — і в дорогу. Серед учасників в основному члени Спілки української незалежної молоді та приятелі з „західних земель”. Заскочені ми були учасником з Бобровник (це ж

місцевість на білоруськомовній частині Білостоцького воєводства, на схід від Білостока). Для тих, які приїхали з інших воєводств велосипедний рейд по Підляшші — це передусім багато прекрасних вражень.

По дорозі минаємо чергові села, робимо багато фотографій, розмовляємо з селянами. Зокрема хочуть порозмовляти люди з заходу Польщі, хочуть просто доторкнутися нормальності. По дорозі заїжджаємо до Нарви, їмо сніданок та зустрі-

чаємо провінційну дійсність — п'яних від ранку молодих хлопців, які насміхаються з велосипедистів. Відїжджаємо без жалю і через пушу подаємося до відомого скансену підляського села в Біловежі. Кількість місць до сну там обмежена з приводу пожегарів двох пам'яткових хат (зараз вони в ремонті).

В суботу обідньою порою подаємося на південь до Черемхи. По дорозі дуже гарні пушчанські краєвиди та села. Багато з них скоро робиться на піввимірними. Там, де ще живуть, передовсім пенсіонери, бачимо перед хатами автомашини дітей з міст. Увечері в Черемсі зустрів нас Славко Савчук, український журналіст білостоцького телебачення та радіо. За його ініціативою в Черемсі відбулася зустріч з місцевими українськими активістами, в ході якої всі співали багато українських пісень. Славко допоміг також поалагодити нічліг нашій стомленій вже групі. В Черемсі всім приємно було почути місцеву говірку, найбільше на Підляшші зближену до літературної української норми. Назад до Білостока поїхали ми вже поїздом.

Знаємо, що через рік з Білостока знову в напрямку на південь — над Нарву і Буг поїде чергова група молодих українських велосипедистів, до чого вже тепер всі зацікавлених заохочуємо.

Андрій Давидюк

У друзів на Підляшші

Нещодавно діти холмщаків і супроводжуючі їх дорослі – члени товариства „Холмщина”, повернулися з Більська-Підляського, де гостювали на запрошення Союзу Українців Підляшшя.

Знайомлячись з Більськом-Підляським та його околицями, з історичним минулим цього краю, діти зрозуміли, що Підляшшя, як і Холмщина, – це прадавні українські землі. (...)

Різниця лише та, що на Холмщині українців майже не стало внаслідок депортації 1944-1946 років, яка закінчилась операцією „Вісла” 1947 року. Ця біда не зачепила північного Підляшшя, тому що значна частина українців вважала себе білорусами, а частина їх ополчилась. Лише в останні роки люди стали замислюватись, хто вони такі.

Великою заслугою в цьому є праця Союзу Українців Підляшшя та його активістів. Це вони відроджують українство на Підляшші, зберігають народні традиції, мову, проводять фестивалі та народні обрядові свята. Прикладом цього може бути проведення свята „На Івана, на Купала”

Свято „На Івана, на Купала”

ла”, в якому брали участь і наші діти під керівництвом Галини Іванівни Костюк.

Проходило свято це над річкою Нарвою в селі Плески. Незабутнє враження залишилось від нього. Чудовий краєвид, виступи хорів і ансамблів створювали атмосферу теплоти і єднання. Завершилось свято феєрверком і вечерею біля вогнища.

Приємно нас вразило те, що на Підляшші збереглися всі церкви в доброму стані. Юні воли-

няни Сашко і Ярик Костюки майже в кожному храмі виконували „Отче наш” та інші релігійні пісні.

Відвідали ми школу, в якій факультативно вивчається українська мова. Веде уроки з української мови Єлизавета Рижик. Побували ми і в Біловезькій Пущі. Побачили діти рідкісних тварин і мали змогу любоватись чудовою природою.

Велику гостинність виявили наші друзі. Вони все робили для того, щоб ми почувалися добре, за що ми їм дуже вдячні. Теплоту ми відчували на кожному кроці. (...)

На зворотній дорозі відвідали Люблін, де зустрів нас заступник голови українського товариства пан Роценко. Побували ми на православному кладовищі, де захоронені воїни Української Народної Республіки. Поклали на їх самотні могили квіти.

Проходячи вулицями міст Польщі і проїжджаючи її територію на відстані до 300 кілометрів, ми ніде не побачили реклам, афіш, назв магазинів і різних гасел на іноземній мові. Не раз зустрічались нам лозунги про роль мови. І боляче стало за нас, що не вміємо, а можливо не хочемо берегти своєї прекрасної мови.

Дуже вдячні за допомогу в організації поїздки обласній державній адміністрації, Луцькій міській Раді, керівникам підприємств та організацій і установ, які підтримали нас матеріально.

**Лідія Засадко,
секретар товариства
„Холмщина”**

Стаття була надрукована в газеті „Волинь” з 14.08.1997 р. № 92 (13370).

Скорочення від редакції НБІН.

Луцькі діти на св. Горі Грабарці

Музичні майстерні в Козликах

В днях 7-8 липня 97 року в Козликах над Нарвою відбулися „Музичні майстерні Козлики '97” зорганізовані білостоцьким відділом Союзу української незалежної молоді. Як говорить сама назва метою майстерень була популяризація української музичної культури, з акцентом на музику Північного Підляшша. Учасниками майстерень була передусім молодь, яка цікавиться музикою, але не тільки.

Майстерні були, між іншим, спробою інтеграції нашої молоді, щоб можна було познайомитись, обмінятися поглядами щодо дальшої співпраці. Треба згадати, що була це перша імпреза цього типу в козлицькому вітряку. Час, в якому зорганізовано майстерні, також не був випадковим. День раніше закінчилося, в розташованих неподалік Пльосках, свято „На Івана на Купала”, яке організував СУП. На ньому присутня була більшість учасників та організаторів майстерень. Це дало нагоду реклами нашого заходу серед гостей. На майстерні з'їхала молодь з білостоцького фолькового гурту КФА, дівчата з ансамблю з Добриводи і молодь з Більська, Гайнівки, Білостоку та зі Щеціна.

Взагалі провинулося біля 60-ти молодих людей, але в щоденних заняттях брало участь 20-30 осіб. На мою думку найцікавішим пунктом програми була зустріч з ансамблем з Черемхи-Села. Три жінки, які погодилися до нас приїхати, в цікавий і гумористичний спосіб вміли переказати своє знання традиційних пісень та обичаїв. Одночасно дуже їм сподобалося, що присутня молодь є зацікавлена традицією, бо як самі признали їх онуки відходять від традиції у напрямку, як можна

додуматись, більш „атракційного і світового” нурту „disco polo”. Показалося також, що більшу частину їх репертуару знає молоде покоління, – шкода, що не від своїх предків, а з пісенників чи касет. Але факт непередавання батьками традиції дітям – то також підляська „традиція”.

Крім музичної частини учасники мали нагоду відпочивати. Погода сприяла, так що можна було купатись в Нарві, яка пливе побіч вітряка. Можна було також заграти в волейбол. Можна було розважатися при праці. Це була справді творча праця. Учасники збудували кількадесят метрів огорожі.

Можна надіятись, що саме місце – вітряк, Нарва, а також успішно проведені вперше майстерні допоможуть при організації наступних заходів, яких, надіємось, буде в цьому місці щораз більше.

На кінець хочемо подякувати воеводському Відділові культури в Білостоці, який вперше сфінансував проект СУНМ-у, що дало змогу зорганізувати „Музичні майстерні”.

Андрій Давидюк

Музичні діалоги над Бугом

Jedno jest życie
Dla mnie, dla ciebie,
Jedno jest słońce,
Co świeci na niebie.
Wszystko jest nasze,
Co nas złączyło...
Jedno jest życie, jedno jest życie
I jedna jest miłość!

Небо над нами, даль, журавлина...
Лине світами пісня пташина
Про Батьківщину, рідну кровину,
Долю єдину, долю єдину, долю єдину!

Бугом рікою я окроплюся,
Неба рукою знову торкнуся.
Тут не чужина, там не чужина,
А Батьківщина, а Батьківщина
у нас в гостинах!

Слова – Василь Простопчук, музика – Валерій Маренич, який привіз цю пісню якраз до Мельника, на „Діалоги”. Прості слова, проста музика, а глибокий зміст. Заспівували її під носом і молоді і старі. Мабуть все це вчинило пісню душею мельницького свята. „Музичні діалоги над Бугом” були справжнім діалогом польської, білоруської та української музики. Радник посольства України в Польщі Любомир Токар сказав, що „Буг поєднує три великі країни – Україну, Польщу та Білорусію. Приємно бачити і відчувати цю атмосферу щирості, близькості, духовності. Думаю, що всі ці речі будуть нас поєднувати”. Доречі, в Мельнику чудова атмосфера. Найкраще сюди приїхати та самому це відчути, а декілька хвилин можете побачити на знімках на 30-31 сторінках.

Велике спасибі артистам за чудові концерти і організаторам – Гмінному уряду в Мельнику та Союзу українців Підляшшя – за змогу тішити своє серце майже тисячній публіці.

* * *

На святі в Мельнику виступали артисти з України: хор „Верес” з Рівного, Валерій Маренич з Луцька, Олексій Заворотній – артист музично-

Любомир Токар – радник посольства України в Польщі, Євген Віховський – війт Мельницької гмін, Марія Рижик, секретар СУП

драматичного театру з Рівного, соліст Микола Романенко з Луцька та тріо „Срібна терція” з Рівного. Польський фольклор презентували: капеля „Слонечнікі” з Сім’ятч, ансамбль пісні і танцю „Пасека” із Плятерова (воєводство Біла Підляська) та Антоніна Дацюк з села Буякі біля Дорогичина, яка збирає й опрацьовує місцевий український та польський фольклор. Нашу підляську музику співали „Беруозкі” з Кнорид, „Родина” з Дуб’яжина та „Ранок” з Вільська.

На забаві, яка тривала в суботу до раня пригравали „Еден” з Білої та місцевий естрадний ансамбль з Мельника.

В гостях, що нам дуже приємно, виступали й білоруські ансамблі: естрадний гурт „Зубри” з Білостоку та „Співаючий Городок” з Городка.

Слід подякувати спонсорам діалогів: Міністерству Культури та Мистецтв РП, Відділові Культури, Спорту та Туризму Воєводського Управління в Білостоці та Управі гміни Вільськ.

Особливі слова подяки належаться Марії Рижик – секретару СУП та Віктору Дацевічові із Гмінного Осередка Культури в Мельнику, які доложили немало зусиль, щоб діалоги були якнайкращі.

Іван Хвацевський

Невідрубні гілки України Берестейщина

Закінчення з попереднього числа

Проведені у XIX ст. переписи населення, а також історико-етнографічні дослідження цього краю свідчили про його українську приналежність. Тому й визначеним Берестейським миром договором (1918 р.) кордоном до Української Народної Республіки було приєднано українські етнічні терени. Проте уже 1921 р. у відповідності до мирного договору, укладеного в Ризі, ці землі відходять до Польщі.

Капітуляція останньої у 1939 р. поставила перед радянською адміністрацією серед інших проблем, пов'язаних з устроєм Західної України і Західної Білорусі, і питання розмежування УРСР та БРСР на відтинку між ріками Случ і Буг.

Теоретичним обґрунтуванням розв'язання останнього могла бути одна з двох концепцій: етнолінгвістична або ж адміністративно-політична.¹⁴ Перша з них передбачала проведення розмежування за національною ознакою. Тоді до УРСР мали відійти території, населені українцями, а до БРСР – білорусами.

З відомих варіантів етнолінгвістичного розмежування України та Білорусі (яких на сьогодні нараховується кілька десятків) варто зупинитись принаймні на чотирьох, найбільш розроблених та авторитетних: українця К. Михальчука (1871, 1872), білоруса Є. Карського (1885, 1903, 1917), Московської діалектологічної комісії (1914, 1915) та поляка Л. Оссовського (1939).¹⁵ Ці варіанти відрізняються лише незначними деталями, які, при бажанні, можна було у 1939 р. легко узгодити і уточнити.

Всі вони лінію розмежування білорусів і українців проводять у басейні рік Нарви, Ясельди і Прип'яті, тобто Берестейщину відносять до України.

Адміністративно-політична кон-

цепція найповніше зформульована у працях історика В. Пічети і спирається виключно на адміністративну традицію відносити українськомовні райони Берестейщини до литовсько-білоруських провінцій, вказуючи, як на прецеденти, на ухвалу Люблінського сейму 1569 р. про віднесення Берестейського воєводства до складу Великого князівства Литовського та на царський указ 1801 р. про утворення Гродненської та Мінської губерній у складі Віленського генерал-губернаторства з віднесенням до них Берестейщини.

Саме останню концепцію й було покладено в основу указу радянського уряду від 4.12.1939 р., за яким новоутворені Брестська та Пінська області, населені українцями, були приєднані до БРСР. Принагідно зазначимо, що тоді не було проведено ні плебісциту, ні навіть орієнтовного опитування населення з метою визначення його бажання. Адже і незадовго перед тим все відбувалось за розробленим кремлівськими зверхниками сценарієм.

Вислідом „всенародних” виборів (в яких взяли участь 2.762.280 чоловік, або 96,71% дорослого населення) стало обрання Народних зборів Західної Білорусі, які 28-30 жовтня 1939 р. у Білостоці односторонньо приймають декларацію про проголошення радянської влади на „звільнених” советською армією теренах. 2 листопада того року позачергова 5-та сесія Верховної Ради СРСР приймає закон про включення Західної Білорусі до складу СРСР та воз'єднання її з БРСР; 12 листопада позачергова 3-тя сесія Верховної ради БРСР ухвалила прийняти Західну Білорусь до свого складу.¹⁶

З часу опублікування указу від 4.12.1939 р. державні установи Берестейської (Брестської) та Пінської областей (об'єднаних у 1954 р. в

одну – Берестейську) перебрали на себе компетенцію визначати національність поліщуків.

Діючи за директивами Мінська та Москви, органи влади заходились скасовувати українську національність на теренах Берестейщини. Останню не фіксували в паспортах та інших документах, що посвідчували особу. Навколо нечисленних українських шкіл (у 1940/41 навчальному році на території Брестської області їх нараховувалось 58) створювалась така атмосфера, що вони змушені були поступово „самоліквідуватись”. Закривались численні філії „Просвіти”. Сама назва „українець” почала ототожнюватись з поняттям „націоналіст” та „бандит”.

Значення республіканського (а сьогодні державного) кордону між УРСР та БРСР у справі національного самовизначення українців Берестейщини виявилось фатально сильним, зазначає В. Леошок.¹⁷ І не тільки для самих берестейців.

Жертвою цієї містифікації стала також наукова і громадська думка УРСР. Віддана БРСР, Берестейщина пішла в непам'ять для України. Відтоді українські журналісти і науковці повинні були згадувати про неї лише у певному контексті. Франкова характеристика „поліщуків” як „забутого племені” набула для українського загалу пророчого змісту.¹⁸

Якщо українським ученим слід було про Берестейщину „забути” або ж писати в дусі указу від 4.12.1939 р. та писань академіка В. Пічети, то білоруська радянська наука покликана була в поті чола обґрунтовувати інкорпорацію Берестейщини. Самоочевидно, завданням мінських науковців було нагадування при кожній нагоді, що цей край не має нічого спільного з Україною, натомість він протягом

століть був нерозривно пов'язаний з Білоруссю.

Проте, отримали у спадщині ці вчені „невдячну” джерельну базу. Адже відомі дослідники минулого беззастережно визначали українськість Берестейщини, бо інакше їй бути не могло. Так, С. Мікуцький (1855) стверджував: *Частина Гродненської губернії, а саме повіти: Берестейський, Кобринський, частково Пружанський, а також Пінський повіт Мінської губернії, належать до південноруської або малоруської говірки.*¹⁹

П. Бобровський (1863) зазначає: *Провівши лінію по р. Нарві на Пружани, Селець і далі по р. Ясельді до кордону Гродненської губернії, ми поділимо губернію [Гродненську - І. В.] на дві, майже рівні, частини: в північній ... живуть чорноруси, що говорять, з незначними змінами, білоруською говіркою, а в південній - в повітах: Пружанському, Кобринському, Берестейському та Більському мешкають нащадки древлян та бужан, які говорять малоросійською мовою, в говірках пінській та волинській.*²⁰

І. Зеленін (1864) запитує: *Куди ж причислити жителів Пінського повіту? Що вони не належать ні до чорнорусів, ні до білорусів - про це свідачить і сама їх говірка, що підходить до малоросійської, яка вживається на Волині. Те ж слід сказати і про південну частину Мозирського повіту, де також чути малоросійську мову.*²¹

Про це ж писав і П. Гільтебрандт (1866): *Малороси займають ... південний схід Гродненської губернії і тягнуться до Прип'яті в Мінську губернію та в південну частину Могильовської.*²²

До північного сходу Пінського повіту відніс українсько-білоруську етнографічну межу і В. Биковський (1868).²³

Характеризуючи етнічний склад Гродненської губернії, Н. Столпянський (1866) наводить такі числа: у Більському повіті проживало 4179 православних українців, у Берестейському - 31341 (34,6% всього населення), Кобринському - 33136 (31,4%), Пружанському - 30000 (42,2%).²⁴

Дослідник говірок Південної Росії К. Михальчук зазначав (1872): *Область, що охоплює населення, яке говорить малоросійською мовою ... обіймає повіти: Кобринський, Берестейський, майже весь Пружанський, південний кут Слонімського, частину Більського та південну смугу Білостоцького - Гродненської губернії, Пінський та частину Мозирського - Мінської губернії.*²⁵

Військовий статистик О. Ріттіх, характеризуючи чоловіче населення Європейської Росії (1875), наводить чисельність українців на цій території: у Берестейському повіті - 85,5%, Кобринському - 90,2%, Пружанському - 86,5%, Пінському - 81,4%, Мозирському - 10,6%.²⁶

*Пінчуки, - твердить М. Карпинський (1888), - займають переважно весь Пінський повіт Мінської губернії та південно-східну частину Гродненської губернії... За своїм вокалізмом говірка пінчуків - північно-малоруська... Щодо формальних особливостей говірки пінчуків, то вони також переважно чисто малоруські. Через все це слід визнати, що говірка пінчуків - одна з говірок малоруських.*²⁷

Не можна не згадати тут і Д. Булгаковського, який писав (1890): *Мова пісень ... так само, як і жива говірка пінчуків має найбільшу подібність до малоруського діалекту.*²⁸

Вельми промовистими є й результати перепису населення 1897 р., хоча вони і знизили чисельність українців, оскільки враховували лише ознаку рідної мови і ігнорували показники національної самосвідомості та походження населення. Саме тому, зазначає В. Кабузан, значно зросло число росіян, до яких було віднесено українців та білорусів, а також білорусів, до яких зараховано чимало українців Пінського, Мозирського, Берестейського, Кобринського, Більського та частини Пружанського повітів.²⁹

Очевидно, що через це та погляди згаданих учених про українсько-білоруське етнічне розмежування сучасним мінським авторам доводиться ревізувати, оголошувати застарілими й хибними (як і у випадку з

Є. Карським), одне слово, фальшувати. І доводиться визнати, що „спеціалістами” з „питань Брестщини” досягнуто чимало. На буквально голому місці вони створили певну базу, яка - з натяжками та застереженнями - задовольняє тих, хто практично здійснює щодо берестейських українців політику невизнання їх як етнічної спільноти.

Ця політична лінія знайшла своє втілення і на мапах „Дьякталагічнага атласа беларускай мовы” (Мінськ 1963). Жива мова населення краю, належність якої до українського мовного масиву ніколи не викликала сумніву, на мапах атласу, в чисельних коментарях і примітках, у супереч матеріалам самого атласу, кваліфікується редакторами як мова білоруська і лише в деяких оглядових відступах і виносках побіжно згадуються „окремі українські риси”.

Зрештою, зазначає В. Леонюк, білоруських мовознавців можна зрозуміти, беручи до уваги вирішальне значення мови у визначенні етнічної приналежності місцевого населення. Бо ж визнати говірки (мову) Берестейщини українськими - значить визнати українцями самих берестейців, значить визнати їх білоруси- та русифікацію незаконними.³⁰

Недалеко від мовознавців пішли і історики та етнографи. В синтетичних курсах „Гісторыя БССР” її автори неправомірно називають первісним населенням Полісся не волинян, а дреговичів, замовчують період Галицько-Волинської держави на Поліссі, національно-визвольну боротьбу берестейців в середині XVII ст. (повстання в Бересті та Пінську, діяльність А. Небаби, А. Филиповича, М. Кричевського) намагаються видати за частину історичного процесу Білорусі.

Однак у працях найбільш шовіністично настроєних радянських авторів проскакували вряди-годи визнання національного регіоналізму Берестейщини. Так, В. Бандарчик у „Нарысах па гісторыі беларускай этнаграфіі XIX ст.” (1964) змушений говорити про „значні відмінності” населення Берестейщини від білорусів у побутовому та господарчому відношеннях.

Етнограф Л. Молчанов у праці про матеріальну культуру білорусів, до яких необгрунтовано ним зараховані й мешканці Берестейщини, змушений пояснювати більшість реалій побуту поліщуків, поліські назви цих реалій переважно аналогіями з „сусідньої” України.³¹

Поки Берестейщина перебувала під владою Польщі, українські вчені як радянські (Кримський, Петровський, Максименко), так і західні (Крип'якевич, Возняк, Зілінський) виділяли їй у своїх українознавчих працях належне місце. Уявлення про Нарву, Ясельду, Вігонівське озеро і Прип'ять як північну межу України з часів Потебні, Чубинського, Франка і Грушевського вважалося аксіомою.

На мапі В. Ганцова, доданий до „Діалектологічної класифікації українських говорів” (1923), як і в самій праці, Берестейщина розглядається як частина України.

Досить ґрунтовно досліджував українсько-білоруське пограниччя Ф. Максименко у праці „Межі етнографічної території українського народу” (1927).

Україною вважав Пінщину академік А. Кримський, автор статті „До етнографії Полісся”. Вчений довів неправомірність спроби Довнар-Запольського трактувати Північну Пінщину як частину білоруського Полісся.

Чимало уваги приділено Берестейщині у працях М. Петровського, зокрема в укладеній ним „Історії України в документах і матеріалах” (1946). Так, в останній є документи, що безпосередньо стосуються цього краю – витяг з Іпатіївського літопису, де Берестейщина вперше названа Україною: *Даниил еже возвратишюся к домови, и еха с братом и прия Берестий, и Угровеск, и Верещин, и Столнье, Комов, и всю Украину.*

І. Крип'якевич послідовно висвітлював минуле Берестейщини як принагідно, так і в спеціально присвячених Поліссям працях. Гідне місце посідає Берестейський край в наукових працях академіка М. Возняка.

Становище докорінно змінилося після 1939 р. Як зазначає В. Леонюк, *українська наука почала виявляти щодо Берестейщини симптом горезвісної забудькуватості.*³² Не треба бути провидцем, щоб зрозуміти, чим спричинена остання. Тому й з'являлись науковці, ладні на угоду „дружбі та братерству з білоруським народом” заплющувати очі на широко застосований етноцид щодо берестейських українців...

Берестейщина в сучасному адміністративно-територіальному трактуванні – це Малоритський, Кам'янецький, Берестейський, Жабинківський, Кобринський, Березівський, Дорогичинський, Іванівський, Пінський, Столінський та частини Пружанського, Івацевичського, Ганцевичського, Ляховицького і Лунинецького районів Берестейської області.

Активістами українського руху 18 лютого 1990 р. було створено Українське громадсько-культурне об'єднання Брестської області, серед завдань якого збереження та дальший розвиток мови, культури, традицій українського корінного населення Берестейщини.³³

Від квітня 1991 р. виходить, не зважаючи на брак коштів, друкарні та професійних журналістів, часопис УГКО БО „Голос Берестейщини” (на середину 1995 р. вийшло 14 чисел газети). Осередки Об'єднання були створені в Берестейському, Кам'янецькому, Кобринському, Малоритському, Дорогичинському, Жабинківському та Пінському районах. Завдяки УГКО БО працює український народний університет культури а 162 учні в Кобринському та Дорогичинському районах вивчали у 1991/92 навчальному році у школах українську мову.

Від 1993 р. на філологічному факультеті Берестейського педагогічного інституту запроваджено вивчення української мови.

Київ, липень 1995

Ігор Винниченко

Примітки:

14. Леонюк В. *Полісся знане і забуте*, – „Український вісник”, 1988, вип. 8, с. 232.
15. Климчук Ф. Д., *Этническая структура населения Брестской области (к вопросу о „скрытых” этносах)*, [в:] *Право и этнос. Материалы для обсуждения*, Москва 1991, с. 151.
16. *Белорусская ССР. Краткая энциклопедия*: В 5-ти тт., Минск 1979, т. 1, с. 28, 161, 162, 427.
17. Леонюк В., *Зазначена праця*, с. 234.
18. Франко І., *Вибрані статті про народну творчість*, Київ 1955, с. 60.
19. Микуцький С., *Шестой отчет кандидата Станислава Микуцького*, – „Известия Императорской Академии наук по отделению русского языка и словесности”, т. 4, СПб 1855, с. 116.
20. Бобровський П. О., *Гродненская губерния*, ч. I, (Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба, т. V), СПб 1863, с. 622-623.
21. Зеленин И., *Минская губерния*, ч. I (Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба), СПб 1864, с. 409.
22. Гильтебрандт П., *Сборник памятников народного творчества в Северо-Западном крае*, вып. I, Вильна 1866, с. 1.
23. Быковский В., *Свадебные обряды и песни в Пинском уезде Минской губернии. О празднике Купальи. Праздник куста*, [в:] *Памятная книжка Виленского генерал-губернаторства на 1868 год*, СПб 1868, с. 63-64.
24. *Десять губерний Западно-Русского края в топографическом, геоэтнографическом, статистическом, экономическом, этнографическом и историческом отношениях* Н. Столпянского, СПб 1866, с. 56, 58, 59, 61.
25. Михальчук К. П., *Наречия, поднаречия и говоры Южной России в связи с наречиями Галичины*, [в:] *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край*, т. VII, СПб 1872, с. 454.
26. Риттих А. Ф., *Племенной состав контингентов русской армии и мужского населения Европейской России*, СПб 1875, с. 154-156.
27. Карпинский М., *Говор пинчуков*, – „Русский филологический вестник”, т. XIX, Варшава 1888, с. 47, 53, 54.
28. Булгаковский Д. Г., *Пинчуки. Этнографический сборник*, [в:] „Записки императорского Русского географического общества по отделению этнографии”, т. XIII, вып. 3, СПб 1890, с. 159.
29. Кабузан В. М., *Народы России в XVIII веке. Численность и этнический состав*, Москва 1990, с. 7, 8; Кордуба М., *Північно-західна Україна*, Відень 1917, с. 22-35.
30. Леонюк В., *Зазначена праця*, с. 234.
31. Молчанов Л. А., *Материальная культура белорусов*, Минск 1988, с. 106.
32. Леонюк В., *Зазначена праця*, с. 240.
33. Цит. за: *Голос української Берестейщини*, – „Українець”, Більськ, 1992/1993, нр. 2-1.

Федір Одрач

— український письменник з Берестейщини

ч. 2

На сцену виходить пан Цимбальський, офіційний опікун безпеки польської держави і водночас ревний опікун поліського назадництва. Пан Цимбальський добре зорієнтований в поліському селі: тут діє дві партії, ворожі інтересам Варшави і ворожі навзаєм, — комуністи тягнуть у бік Москви, а „гайдмаки” — в бік незалежної України. До речі, про якийсь білоруський рух на Поліссі історія не знає: не було такого, якщо не рахувати КПЗБ, але білоруство останньої було наскрізь формальне і фальшиве.

Жоден інший твір Ф. Одрача не замаяний стількома картинами рідної природи, не зігрітий таким гарячим диханням Полісся, як повість „Щебетун”. Нездарма автор передмови, покійний поет Б. Олександрів, проводить паралель, розуміється, обережну і віддалену, між повістю Одрача і „Тінями забутих предків” М. Коцюбинського. Паралель дещо каже. Разом з Василем Грудком маємо приємність захоплюватися річкою в шовкових берегах, Стиром, з його рукавами, старицями, заплавами, пити пахощі борів і пуш, поринати у симфонію незліченого птаства. Серед невпинних пташинних хоралів уволівся раз дівочий спів — співала „Дівчина в горобиновому вінку”, як назвав її подумки вчарований її співом Василь. Необережним рухом він сполохав лісову співачку — звичаєм русалок і мавок вона вмить зникла в хащах. Щойно після тривалих наполегливих пошуків Василь знову здібає серед лісу свою чарівненьку — „Дівчину в горобиновому вінку”. На обережне питання, що вона за одна, лісова красуня загадково відповіла: „Я мрія, Василю, ні, я більше, ніж мрія, — я глибінь і широчінь безмежна! Я та, що валить тюрми і визволяє бранок, я пісня серед степів, яким нема кінця і краю”. Алегорія, як бачимо, прозора.

Головний твір Ф. Одрача, проблемно наймісткіший, ідеями і образами найближчий до поліського сьогодення — повість „Воцпад” (Торонто, 1969, передмова О. Копач). „Я вже давно маю вироблений план, якого виконав,

так би мовити, третину. Це майже закінчений перший том задуманої трилогії про Полісся під заголовком „Воцпад”. Це слово з Пинщини і означає світанкову заграву, — пише Ф. Одрач. — Дія роману відбувається в Пинщині, де я родився і яку більшовики чомусь відлучили від України. Заподіяно таким чином велику кривду поліському населенню, яке тотально є українським, і як довго існує історія України, так довго Полісся прагне бути в межах України. Коли б мені поталанило закінчити ще два томи, тоді я почувся б щасливим”.

Трилогію не поталанило закінчити: 7 жовтня 1964 року Федір Одрач-Шоломицький помер в Торонто, Канада. Далися взнаки студентські заїдні у Вільні, повстанські випробування під час війни, нелегка для письменника праця на канадських заводах. Повість „Воцпад” з нездійсненої трилогії, на щастя, має самодостатню мистецьку вартість, хоча можливо поступається викінченістю перед „Щебетуном”. Події розгортаються в припинському селі з характерною для Полісся назвою Хляби (село справжнє, невигадане) в історично зламний момент: у краю самодержавно утверджується нова влада, як казали тоді, перші совети.

У головному героєві повісті Куликові, як і в героєві повісті „Щебетун” Грудкові, відчувається чимало чого від самого автора — обидва, і автор і його Кулик, вчилися у Віленському університеті, обидва негативно оцінюють панування поляків на українських землях. Обидва критично наставлені до нової влади, обидва українські патріоти.

Збідований людя Полісся у вересні 1939 року демонстрував зрозумілу спрагу до волі, справедливості, до поправи злиденного животіння. Неконтрольоване піднесення, червоні прапори, мітинговий гармидер, великі слова і зумовлені з ними надії тривали недовго — до перших залізних кроків перших советів. По тому всьому враз виникає багато наглих, мало зрозумілих, дошкульних і по-мистецькому скомплікованих „тимчасових труднощів”: дуже пекуча товарно-продуктова проблема, якої за Польщі не існувало, грабїжницькі натуральні і грошові податки, примусові і за звичай безоплатні зобов’язання різати і возити з лісу на залізничну станцію деревину, дика, нічим не обмежена сваволя великих і малих начальників, перші арешти і перші несподівані вивози до Сибіру сімей з немічними дідами і немовлятами включно. Потім не забарилося найгірше для селянина лихо — примусова колективізація.

Через принади комуністичної окупації так чи інакше мусили пройти, згнітивши серця, всі поневолені тоді Москвою на спілку з Гітлером народи від Фінської затоки до Дунаю. Але найбільшої ласки від більшовицької імперії сподобались українці Полісся: окрім усього іншого, поліщукам, українцям за походженням, мовою, за місцем проживання, накидається силоміць нічим не виправдана дика білорусифікація, котра триває досі.

Початок національної трагедії Полісся в 1939 р. Ф. Одрач у повісті „Воцпад” простежує вельми прискіпливо: як людину, як поліщука і українця, як письменника насильство над рідним краєм Одрача боліло особливо гостро. Як болить, утім, кожного

українця. Але порівняно, скажімо, з Лемківщиною і Холмщиною Полісся не поталанило: поліщуків, відтявши їх від України, тотально не висияляли з рідних теренів, як лемків і холмшан, за винятком окремих родин, приречених на знищення, — поліщукам Москва уготовила іншу історичну роль — роль піддослідних кролів у процесі здійсненої на державному рівні всеохопної денаціоналізації цілого краю.

Ф. Одрач досліджує денаціоналізацію Полісся передовсім у плані лінгвістичному — як примусову заміну в школах краю рідної української мови чужою білоруською та перші драматичні наслідки цієї вельми гуманної і дуже конституційної заміни. Герой Одрача вчитель Кулик мав аж занадто невеселих нагод бачити лінгвоцид в дії — на власних уроках, де треба було малюків, долаючи їх законну нехоть і опір, привчати під загрозою стягнень такі рідні зрозумілі слова, як мати, батько, дід, село тощо, вимовляти, наче на глум, як *маці, бацька, дзед, вьоска* і т.д. Проте глибинні й довготривалі наслідки денаціоналізації: руйнування традиційного менталітету, історичних стереотипів мислення, національного світовідчуження загалом — словна даються знаки щойно тепер, після піввікового насильства над душею поліщука, обернувшись для Полісся задавненою недугою бездуховності, етнічного нігілізму, агресивної байдужості до духовних цінностей назагал.

Історичні обставини на спілку з маргінальним щодо України положенням краю помітно пригальмували розвиток нашої національної свідомості, і це виявилось в критичний момент, коли національна свідомість мала б заговорити на повен голос — з початком спланованої більшовиками етнічної наруги над Поліссям. Мешканці Хлябів, коли їх уперше по „визволенню” названо білорусами, реагують назагал негативно, але досить мляво, неорганізовано, примітивно.

Тимушиха, баба з Хлябів: „Якщо ми білоруси, як от той товариш з олівцем, то чому він по-іншому говорить, як ми? Ні, ми, хвалити Бога, тутешні, православні християни і хай Господь милосердний благословить наше тихе життя. Хай нас уже не чіпають, хай уже ми будемо такими собі мужиками, як годиться...” Плутане говорення Тимушихи тим не менше розцінене було як непростиме вільнодумство чи, на більшовицькому жаргоні, контрреволюція. Не мине й року, як Тимушиху з дітлахами повезуть на Сибір.

Грицько Сучок, хлябівський селянин: „А я ніби свою думку маю. Я от на Волині був, а там народ пшеничним хлібом об'їдається і говорить такечко, як і ми, істино по-малоросійськи, чи то пак по-українськи. Та й було під Дюков, як розсердиться, то кричить на нашого брата: хохол та хохол. А кого ж руські дразнить хахлами, як не українців?” Грицько Сучок, автор наведеної декларації, невдовзі буде застрелений біля власної домівки при спробі втекти з-під арешту.

Сергій, юнак з Хлябів, вчитель місцевої школи, друг Кулика — Сергія поляки напередодні ганебного свого краху ще встигли вигнати з гімназії за „гайдамацтво”: „Воно трохи дивно, що товариш, представник влади, зарахував нас до білорусів. Які ж ми білоруси, коли не вміємо навіть по-білоруському говорити?” Тоді ще було простодушному Сергієві невтямки, що в товаришів зі сходу на подібні заяви — „не вміємо, не знаємо” завжди на підхваті є вельми переконлива, дуже дійова, передова, як завжди, і надзвичайно „людинолюбна” філософія кольору червоного прапора: „Не умеешь — научим, не хочешь — заставим!” З цієї філософії Сергій незабаром познайомиться в НКВД у проміжках між ударами — „скуловоротами”.

У Хлябах на перших зборах пролунали також русофільські декларації. Різної у національному самовизначенні упевнено підсумував представник райкому партії Іофе Нисель Лейзерович: „Товариші! Це питання вирішить народний з'їзд депутатів, що вже радить у Білостоці. Я пропоную припинити дискусію на цю тему”. Не припиняли, вона ятриться на Поліссі в кожній сім'ї, в кожній школі, у кожному робочому колективі, крає навіть душі, виснажує духовно цілий край — оте підкинута ззовні питання на тему хто такі поліщуки — українці чи білоруси. Тоді, в грудні 1939 р., депутації від Полісся оббивали даремно пороги високого начальства у Києві і Львові, волаючи про допомогу. Але не в Києві і не у Львові вирішувалася доля Полісся.

Удруге за дією повісті „Вошадь” розмова про самовизначення Полісся виходить на порядок денний в Пінську на вчительській конференції, так би мовити, на рівні інтелектуальному. Думки вчителів також поділилися, бо поліське вчительство менш за все було українським — переважали великороси (не тільки в плані національному великороси), поляки, жиди, але більшість складала собою малороси і хохли, „яким

Україна потрібна була, що минуло-рідний сніг...” Українська партія тим не менш виступила на вчительській конференції з кількома принциповими заявами, здатними переконати навіть татаро-монголів, тільки не більшовиків, оскільки питання ними було заздальгить вирішене. Ось що казав, наприклад, один вчитель-поляк: „Я п'ятнадцять років вчив дітей у селі Пинковичах по-польському, і нічого не вийшло. Діти не розуміли вчителя, вчитель не розумів дітей. Так буде і з білоруською мовою в тутешніх школах; тутешні діти її не розуміють... Чи не краще було б дати Пинщині українські школи, бо такою мовою говорять усі тутешні села?...” Ще один місцевий вчитель виступив на конференції на захист національної школи: „Я, товариші, працюю в Пинщині тридцять років. Місцевий народ я знаю прекрасно. Народ цей прагне, щоб його дітей вчили по школах українською мовою. Бо українська мова це — мова поліщука. Якщо ж постануть тут білоруські школи, то це буде велика кривда для місцевого населення. Я, товариші, обі руки піднімаю за українську школу...” Звичайно, Іван Кулик, вчитель з Хлябів, який у підлеглій йому школі в явочний спосіб запровадив українську мову, також виступив на конференції в Пінську, хоча розумів добре, що цього виступу злопам'ятна диктатура, на сумлінні в якій лежав геноцид Східної України з невинними мільйонами жертв, що ця диктатура зла не подарує беззахисному сільському інтелігентові, і як у воду дивився. Іван Кулик добре знав історію, каже про свого героя автор, — „ще у Вільні довгими роками мозолився над творами Грушевського, Липинського, Дорошенка, Крупницького, кожну розвідку чи довідку про Україну вилулював, ніби ластівка мухи. І от тепер йому судилося боронити українськості своєї вужчої батьківщини — Полісся”. Забравши слово, вчитель Кулик прочитав колегам і присутнім на конференції представникам нової влади блискучу лекцію з історії Полісся. Та вимоги до влади дипломатично сформулював у дусі часу: „Але советська влада не піде слідами царської політики! Советська влада це — народна влада, вона робитиме те, що миле народові. І я вірю, що наша дорога комуністична партія на чолі з великим товаришем Сталіним не відмежовує нас від України!”.. Аяке, наставляйте руки — не відмежовує...

(далі буде)

Володимир Леонюк

Голос Церкви в 50-ліття акції „Вісла”

Акція „Вісла” була зламною подією в історії Холмщини і Південного Підляшшя. Стала звершенням процесу витіснення з цієї землі української культури, мови, православ'я. Протягом кількох літніх місяців 1947 р. з цих регіонів виселено на західні і північні землі Польщі біля 80 тисяч українського православного населення. За тим пішла також ліквідація майже всіх структур Православної Церкви на цій території, збереглося лише кілька парафій та Яблочинський монастир.

Щойно кілька років тому відновлено православну єпархію для цих земель – Люблинсько-Холмську, яка оточила опікою тих, хто зберігся перед виселенням або повернувся на батьківські землі. В 50 річницю цієї трагічної для Церкви і народу події з посланням до вірних своєї єпархії звернувся архипастир Холмщини і Підляшшя єпископ люблинський і холмський Авель. Послання було зачитане у всіх церквах єпархії в Неділю Жінок Мироносиць 11 травня 1997 р. – в день проголошений українськими організаціями в Польщі та у світі Днем Скорботи в честь жертв акції „Вісла”. (гк)

Архипастирське послання єпископа люблинського і холмського з нагоди 50-річчя акції „Вісла” – трагічного і варварського виселення православного народу Холмщини і Підляшшя

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Сьогодні Свята Церква благоговійно святкує пам'ять святого Никодима, Йосифа Аримафейського та Святих Жінок Мироносиць, ще раз наближаючи нам Живоносний Гріб Господній і Триденно Воскреслого із нього Христа Життєдавця. Разом з тим сьогодні всією Церквою відзначаємо молитовну пам'ять про всіх наших батьків і предків, котрі на Холмсько-Підляській землі 50 років тому потерпіли трагічне лихоліття сумозвісної акції „Вісла”.

Премудрий Саломон в далекому минулому говорив „Слухайте царі і розумійте, навчіться судді кінців землі! Вважайте ви, що володієте над багатьма і гордитесь перед народом. Від Господа дістали ви державу і силу від Всевишнього. Він оцінить ваші діла, і розсудить наміри.” (Прем 6, 1-3) Як актуально і в наш сьогоднішній час звучать ці слова.

Сьогодні молитовно відмічаючи горезвісну трагедію акції „Вісла”, згадуємо Ваш героїзм, дороге старше покоління нашої Святої Православної Церкви. Ви на своєму тілі і в своєму житті перетерпіли трагедію виселення на західні і північні землі Польщі, лише за це, що засвід-

чували відданість Святому Православ'ю і своєму народові.

Ваш героїзм полягає у тому, що незважаючи на нові важкі умови життя Ви не забули рідного Святого Православ'я. Не зважаючи на все Ви в першу чергу спішили відродити церковне, православне життя. Для західних земель наша православна традиція була чужа. Тут на уста рвуться біблійні слова псалмопівця Давида: „Як же зможемо заспівати пісню Господеві на землі чужій” (Пс 137, 4). Ви, подібно странствующому Єврейському народові, що шукав землі обітованої – також странствували. Сьогодні, коли засохли сльози з приводу цього лихоліття, можемо з гордістю сказати, що Господь вибрав Вас бути місіонерами Святого Православ'я – щоб такою тернистою дорогою занести Його світоч на землю чужу для нас і звінчати її символами наших хрестів і багатством нашої духовності.

Протягом більше як десяти років Холмсько-Підляська земля зубожіла лишена рідної православної духовної лампади, проте промислом Божим в 50-ті роки численні з Вас вернулись на свої рідні землі і тут відновлювали, прямо з попелу, нашу святу традицію.

Подякуємо сьогодні Господеві, що Божественна сила Його Три-

денного Воскресіння дарувала Вам, старше покоління нашої єпархії, сили, щоб засвідчити так багато ревності о Господі. Згадуємо сьогодні пам'ять всіх спочилих предків наших, котрі життя своє закінчили від туги за рідною землею, численні терплячи побої та переслідування. Нехай „Вічна пам'ять” про них не погасє на наших устах в словах молитви: „Вічна Ваша пам'ять, блаженні отці і брати наші приснопам'ятні”.

Згадується нам пісня зі сльозами складена переселеними людьми:

*В нашій Любельцизі сумні дні настали,
коли наші люди Захід заселяли,
коли народ словами цієї пісні молився:
Ой Боже, мій Боже, що ж будем робити,
поля не орати, жито не сіяти!.*

Сьогодні святкуючи радість Воскресіння Христового словами Святої Церкви скажемо: „прости всім і все... Простимо все заради Воскресіння і один одного обіймемо.” В сьогоднішній час живемо в нових умовах, проте сторінки історії нашого народу нехай будуть добрим уроком для молодого покоління – як вистояти опорою для блага Святого Православ'я.

Сьогодні в храмах нашої єпархії проводиться збірка пожертв на будову нової Свято-Дмитрієвської церкви в селі Янівка біля Ганни на південних окраїнах підляської землі. Нехай цей новий храм буде символом цієї трагічної річниці 50-ліття сумозвісної акції „Вісла”. Нехай Воскреслий Господь винагородить всіх жертводавців на це блага діло. Зібрані пожертви будуть символом вашої пам'яті про тих, котрі до крові служили своєму народові і Святій Церкві.

Нехай Всемилостивий Господь дасть мир для всього світу і благостояння для Святої Церкви Православної, і нас вірних дітей Її.

З благословенням

**смирений АВЕЛЬ,
єпископ Люблинський і Холмський**

Єпархіяльне місто Люблин,
Неділя Святих Жінок Мироносиць 1997 р.

Głos Chełmszczyzny

Apel prawosławnej społeczności Chełmszczyzny i Podlasia — wiernych diecezji lubelsko- chełmskiej do władz Rzeczypospolitej Polskiej

Już od wielu miesięcy trwają dyskusje nad nowelizacją „Ustawy o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego” z 4 lipca 1991 r., określającą status prawny naszej Cerkwi. Ustawa ta w niektórych swych postanowieniach dyskryminuje Kościół Prawosławny i jego wiernych, zawierając mniej korzystne uregulowania niż analogiczne ustawy odnoszące się do innych związków wyznaniowych, a w szczególności do Kościoła Katolickiego, co narusza konstytucyjne prawo równości wszystkich Kościołów.

Szczególnie kontrowersyjne są postanowienia dotyczące spraw majątkowych, gdyż ustawa ta przewiduje dla Kościoła Prawosławnego nieco inne rozwiązania niż dla pozostałych Kościołów. O ile generalnie przyjęto zasadę, że własnością danego Kościoła stają się świątynie będące w chwili uchwalania ustawy w jego władaniu, to w przypadku ustawy „prawosławnej” z 1991 r. uczyniono wyjątek, nie przyznając dla naszej Cerkwi praw własności do będących w jej władaniu 23 cerkwi w diecezji przemysko-nowosądeckiej, wcześniej należących do Kościoła Grecko-katolickiego.

Przy okazji nowelizacji ustaw wyznaniowych podjęta została inicjatywa zmiany tych niesprawiedliwych wobec prawosławnych postanowień. Niestety natrafiła ona na opór Kościoła Katolickiego, a także dużej części posłów, w szczególności SLD, PSL i prawicy. Wywołało to zrozumiałe oburzenie środowisk prawosławnych w Polsce, a przede wszystkim prawosławnych Ukraińców. W poprzednim numerze „NBiN” zamieszczony został list wybitnego działacza ukraińskiego z Gdańska Pawła Kremińskiego. Obok drukujemy *Apel prawosławnej społeczności Chełmszczyzny i Podlasia – wiernych diecezji lubelsko-chełmskiej do władz Rzeczypospolitej Polskiej* w tej właśnie sprawie. Wierni tej diecezji są szczególnie uprawnieni do zabrania głosu, gdyż właśnie na Chełmszczyźnie i Południowym Podlasiu Kościół Katolicki przejął na własność dziesiątki cerkwi.

Apel ten został przygotowany w kwietniu 1997 r. z inicjatywy biskupa Abła i wiernych diecezji. Pod Apelem zebrano ponad 1600 podpisów we wszystkich parafiach diecezji. Został on następnie przekazany na ręce naczelnych władz Rzeczypospolitej Polskiej – Prezydenta RP, Premiera i Marszałka Sejmu.

G. K.

Prawosławna społeczność Chełmszczyzny i Podlasia z wielkim niepokojem przyjęła informacje o możliwości pozbawienia wiernych Prawosławnej Diecezji Przemysko-Nowosądeckiej ich świątyń. Sprawa własności tych cerkwi jest z pewnością kwestią złożoną, jednak nieprzyznanie prawa własności do nich Kościołowi Prawosławnemu będzie nie tylko w naszym odczuciu świadectwem nierównego traktowania wyznań w Rzeczypospolitej.

Kwestia ta wywoływała już protesty naszego Kościoła i wiernych na początku lat 90-tych, gdy w ustawie o stosunku państwa do Kościoła Prawosławnego z lipca 1991 r. wyłączono z regulacji majątkowej teren byłego województwa rzeszowskiego. Przyjęcie zapisu wyłączającego te świątynie było odstępstwem od przyjętej w polskim ustawodawstwie wyznaniowym zasady. Tylko Kościół Prawosławny nie uzyskał prawa własności do wszystkich aktualnie użytkowanych świątyń. Odczuwamy to jako dyskryminację naszego Kościoła, tym bardziej, że także w innych postanowieniach wspomnianej ustawy Kościół Prawosławny i my, jego wierni, otrzymaliśmy prawa mniejsze niż w przypadku Kościoła Katolickiego, a także innych Kościołów, wobec których ustawy zostały przyjęte później.

Uważamy, że jako prawosławni Chełmszczyzny i Podlasia mamy szczególne prawo do zabrania głosu w tej sprawie. W uzgodnieniach trójstronnych w drugiej połowie lat 80. między przedstawicielami rządu, Kościoła Katolickiego i Kościoła Prawosławnego w trakcie przygotowywania ustaw regulujących status prawny Kościołów była przyjęta zasada *status quo*. Dlatego Kościół Prawosławny nie protestował, gdy w 1989 r. uchwalona została ustawa o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego, w wyniku której Kościół Katolicki uzyskał prawo własności do ponad 100 cerkwi prawo-

slawnych na Chełmszczyźnie i Podlasiu; chociaż była to dla naszego Kościoła decyzją trudną, wręcz dramatyczną, i wywołującą wiele kontrowersji. Wówczas Kościół Katolicki nie miał nic przeciwko tej zasadzie, nie zgodził się z nią dopiero, gdy miała być zastosowana w drugą stronę – kiedy, zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami, miały być uznane prawa Kościoła Prawosławnego do użytkowanych przez cerkwi w diecezji przemysko-nowosądeckiej. Wyłączenie, w wyniku zabiegów Kościoła Katolickiego, sprawy własności świątyń diecezji przemysko-nowosądeckiej z uregulowań ustawy z lipca 1991 r. postrzegamy jako nieuczciwość ze strony Kościoła Katolickiego i stronniczość parlamentu.

Uważamy, że nadszedł czas, aby sprawa ta została wreszcie uregulowana. Sądzimy, że kwestia własności świątyń użytkowanych przez wiernych prawosławnej diecezji przemysko-nowosądeckiej powinna być rozwiązana zgodnie z propozycjami przedstawionymi przez Kościół Prawosławny. Uwzględniają one bowiem tę samą zasadę, którą zastosowano jednostronnie wobec cerkwi prawosławnych Chełmszczyzny i Podlasia. Warto przypomnieć, iż prawosławni przestali użytkować swe świątynie na Chełmszczyźnie i Podlasiu nie z własnej woli, a na skutek brutalnych wysiedleń z tych ziem prawosławnej ludności ukraińskiej w latach 1944-46 oraz akcji „Wisła”, której 50. rocznica przypada w tym roku, a skutki trwają do dziś. Kościół Katolicki stał się w pewnym stopniu beneficjentem tych wysiedleń przejmując wiele naszych świątyń. Doprowadziło to do tak paradoksalnych sytuacji jak w Zamościu, gdzie Kościół Katolicki użytkuje i uzyskał prawo własności do dwóch cerkwi wzniesionych jako świątynie prawosławne: XVI-wiecznej cerkwi św. Mikołaja i cerkwi garnizonowej, podczas gdy miejscowa wspólnota prawosławna nie posiadała

Zakończenie na str. 24

Їх зберегла віра

*Як покидали запорожці
Великий Луг і матір Січ,
взяли з собою Матір Божу
і більші нічого не взяли.*

Т. Шевченко

Так можна сказати і про українців, яких в 1947 році в горезвісній акції „Вісла” вигнали з Рідних Земель. Серед свого невеликого доробку, якого, зрештою, не могли забрати, вони взяли з собою свою ВІРУ — в своєму серці, в своєму розумі і в своїй душі. Забирали мовчки, з молитвою і слізми. Цього їм навіть військо і каральні органи не могли відібрати. Забирали також символи своєї віри — ікони, книжки-молитовники, св. Письмо і українські книжки взагалі. Потайки повертались і привозили церковні начиння, а навіть іконостаси, які уціліли від вандалізму. Все було роблене, щоб люди забули ким були і ким є. А вони тривали, молились і жили вірою батьків і вірою в повернення.

А що збереглось сьогодні по 50-ти роках вигнання далеко від могил пращів?

Мале містечко КОЖУХІВ, що на заході Польщі; червень 1997 року. Заходжу до досить великого будинку із червоної цегли, колись „хижи” якоїсь німецької баронеси. При вході на стіні таблиця польською мовою: Парафія Православна Всіх Святих в Кожухові. На будинкові височать два хрести, наче вони там були завжди. Якраз починалось Богослуження, була неділя Всіх Святих. Зразу дихнуло вітром з України — скрізь вишивані рушники в українські традиційні мотиви. Іконостас, як живий. Пізніше довідався, що сюди передала Митрополія — зберігся з якоїсь зруйнованої церкви на Холмщині. В церкві всього біля двадцяти осіб, більшість старші люди сидять на кріслах. Священник молодий, всю службу співає. Яке воно близьке і рідне. На престолі велика дарохранильниця у формі церкви. Свічки кожний бере сам і кладе гроші. Проповідь під кінець служби, очевидно про св. Отців I-го Вселенського собору. На закінчення всі цілують хреста в руках священника і беруть по кусинкові просфори. І співають пісню про Почаївську Божу Матір. Тут, за тисячу кілометрів від Почаєва, звучить вона винятково вчисто і зворушливо і „боляче, бо Почаївська Лавра у віданні Московського патріархату.

На другу неділю має відбутися закінчення навчання релігії для дітей і роздання свідоцтв. Парафіяни, це в більшості вигнанці із Південної Лемківщини з околиць Висови. Парафія нараховує всього двадцять сімей — сім у самому містечку, решта з poblizьких сел: Слоціно, Боровіни, Лелюхов. На навчання релігії приходять дітки зі Слоціна — 2, Боровін — 1 і Лелюхова — 4-ох. Як скрізь у ці часи молодь залишає малі місцевості і шукає щастя в більших містах, де можна швидше знайти працю і влаштуватись в житті, а тому хрестини і шлюби бувають дуже рідко.

Парафія в Кожухові повстала вже в 1948 році, як тільки люди хоч трішки влаштувались на вигнанні. Першу Службу Божу відслужив о. Іван Лев'як в селі Слоціні в хаті дяка Пирча Костянтина, що був із Квятона. Згодом влада дозволила служити в колишній протестантській

В цьому будинкові міститься церква Всіх Святих в Кожухові

кірсі вже в Кожухові. Але кірху в недовзі висадили вибухівкою (були такі часи!). Бувало, що „невідомі” люди вибивали вікна в церковній частині кірхи. Але минулося... і в 1972 році передали парафії готичький будинок, в якому люди зі священником влаштували церкву. Треба віддати належне людям за їх впертість добиватись свого, і їхню жертвенність, — їх же так мало. Властиво, то їм вже тут більше нічого не залишилось крім Церкви. Від десяти років тут і в селі Ліпіни парохом є о. Дарій Цюлька, родоводом із Квятона, але народився вже в Пшемкові на Заході Польщі.

З Кожухова їдемо з о. Дарієм до села Ліпіни. Тут люди вибудували власним коштом невелику церковцю, яка красується під лісом, гарненько огорожена. І тут перше Богослуження на вигнанні відправив о. Іван Лев'як в 1948 році в місцевій школі. Але, як пригадують люди, за старанням місцевого латинського ксьондза, влада заборонила відправляти службу в селі Станах. Ще якийсь час молились люди в хаті Василя Максимчака, а опісля відкупили кімнату в пані Маренової в селі Ліпіни. Одначе люди хотіли мати свою справжню церкву, а влада народна не давала дозволу. Тоді Марко Дубець дав шматок своєї

землі і почали будувати „господарчий” будинок, але влада зрозуміла, що будують таки церковний і будову стримала. На щастя зеленогірський декан о. Петро Мар'як (б. офіцер ВП) використав свої знайомства в Варшаві і місцева влада видала дозвіл на будову церкви. Освятили її під покровом св. Арх. Михаїла в 1982 році, а в 1991 добували над входом дзвіницю. Дзвону поки нема.

Ліпінська парфія налічує 35 сімей, майже всі родово-дом із села Фльоринка, що на Північній Лемківщині. Крім сіл Ліпіни і Стани, до парафії належать сім'ї із Любінціна, Єзьорної, Нової Солі. В Ліпінах в школі навчається 9 дітей, в Новій Солі навчання релігії ведеться в мешканнях парафіян, кожного року в іншій сім'ї.

На відміну від Кожухова тут інше убранство церкви (жаль, нема вишивок); в церкві лавки як в костелі. Апостола читає молода жінка гарною українською мовою, не виходячи з лавки на церкву, як загалом прийняте. У малому виході з Євангелією священник підходить до всіх присутніх в церкві і дає цілувати Євангелію. Помагають священникові аж чотирьох хлопчиків-кліриків. З такою теж ходять клірики. І співи тут інші в мелодії ніж в Кожухові. Кожне село в горах із-за відірваності через гірські верхи, випрацювало свою власну мелодію співу, свої строї і вишивки, свою говірку, а часто і звичаї. Це і створили таке багатство нашої культури, в тому і церковної, радісно! Радісно і те, що церква переповнена людьми, а молодих більше ніж старших. Сільським господарством мало вже хто займається, більшість працюють по різних установах, а то на власний рахунок.

Защиміло серце, коли зайшла мова про українську пресу. Кажуть, що хтось один-два передплачує „Наше Слово” і „Над Бугом і Нарвою”. Лишаю тут і в Кожухові кілька примірників „Нашого Слова” і „Нашої Віри” (київської). Соромно самим перед собою, що так діється. Діти не вчать української мови, де ж наші випусники україністики? Що було б, коли б не було тут ЦЕРКВИ? Як довго вистоять люди разом із своєю ЦЕРКВОЮ? Чи не діється якийсь негаразд, що ці малі острівці серед чужої стихії(!) лишаються поза нашою увагою? Є над чим подумати, і треба подумати!

Священик заповідає паломництво на гору Явір, що там далеко на Рідних Землях. Жаль, що не змогу поїхати

Церква Св. Арх. Михаїла в Ліпінах

з цими людьми, які вистояли на перекір всім лиха! Хвала Вам, дорогі, і Вашим батькам!

Так, їх зберегла віра. Як довго ще вистоять, бо втрати великі? Серед чужої стихії, власне — стихії! Вистояли вже 50 років, то великий ЧИН!

Червень, 1997 р. Б.

Степан Семенюк
Фото автора

Apel prawosławnej społeczności Chełmszczyzny i Podlasia — wiernych diecezji lubelsko-chełmskiej do władz Rzeczypospolitej Polskiej

Zakończenie ze str. 22

świątyni i wielkim wysiłkiem musiała na początku lat 90-tych wznieść nową cerkiew. Z kolei w wsi Kulno, gdzie na początku lat 70-tych Kościół Prawosławny zgodził się udostępnić swą świątynię braciom rzymsko-katolikom do współużytkowania, obecnie nie można ostatecznie uregulować prawosławnych praw własności do tej świątyni, gdyż katolicka diecezja zamojsko-lubaczowska na tej podstawie je kwestionuje. Odstąpienie od ogólnej zasady status quo w przypadku pounickich świątyn diecezji przemysko-nowosądeckiej oznacza dla nas poddanie jej w wątpliwość także w stosunku do Chełmszczyzny i Podlasia, gdyż prawo powinno chyba być równe dla wszystkich.

Obawiamy się, że przyznanie prawa własności do spornych świątyn Kościołowi Katolickiemu może spowodować powstanie konfliktów tam, gdzie dotychczas udało się ich uniknąć. Wierni podjęli już decyzję do którego Kościoła chcą należeć,

uzanujemy ją. Sprawa ta może również wywołać poważny konflikt w całej społeczności ukraińskiej w Polsce, składającej się z prawosławnych i katolików obrządku bizantyjsko-ukraińskiego. Uważamy, że krzywdy zadane Kościołowi Grecko-katolickiemu przez polskie władze komunistyczne nie powinny być naprawiane kosztem prawosławnych, którzy ucierpieli w nie mniejszym stopniu.

Jako obywatele tego kraju liczymy na uczciwe uregulowanie sytuacji prawnej Kościoła Prawosławnego w Rzeczypospolitej Polskiej, w tym także sprawy własności świątyn diecezji przemysko-nowosądeckiej, w duchu równości wszystkich Kościołów i poszanowania praw mniejszości religijnych i narodowych.

Chełm – Biała Podlaska – Lublin – Zamość – Siedlce, kwiecień 1997 r.

Ceremonia wyświęcenia cerkwi w Rajsku

Ostatnie lata w życiu Cerkwi prawosławnej na Podlasiu świadczą o jej rozwoju. Jeśli wzrastają potrzeby budowy nowych świątyń, świadczy to o tym, że w istniejących już się nie mieścimy. Dzięki staraniom proboszczy i zaangażowaniu parafian, a przede wszystkim ich ofiarności, wyrastają nowe 2 cerkwie w Siemiatyczach, w Boratyńcu Ruskim, w Maćkowiczach, 2 cerkwie w Hajnówce, w Kleszczelach, 2 cerkwie w Bielsku Podlaskim i w innych miejscowościach. Te lata zapiszą się na pewno w historii Cerkwi, a wydarzenia o wyświęceniu ich zostaną odnotowane w parafialnych kronikach. Ale wyświęcenie, czy jak to nazwiemy konsekracją, cerkwi jest nie tylko wydarzeniem historycznym, lecz również szczególnym przeżyciem mistycznym wiernych. Sens, głęboka symbolika często jest już niestety nie rozumiana, a bez jej rozumienia i duchowego przeżywania uczestnicząc w takim wydarzeniu stajemy się biernymi obserwatorami, o których prorokował Izajasz: *Będziecie stale słuchać, a nie będziecie rozumieli; będziecie ustawicznie patrzeć, a nie ujrzycie.* (Izaj.6,9)

Dlatego warto by sięgnąć po odczytanie symboliki związanej z cerkwią przy okazji wyświęcenia cmentarnej cerkwi pw. Św. męcz. Paraskiewy w Rajsku. Uroczystości konsekracji w dniu 4 lipca br. dokonał Jego Eminencja Bazyli Metropolita Warszawski i całej Polski.

Cerkiew, w znaczeniu jako świątynia, nazywa się z gr. KIRIACE, co oznacza Dom Pana (*Dom Hospodien*).

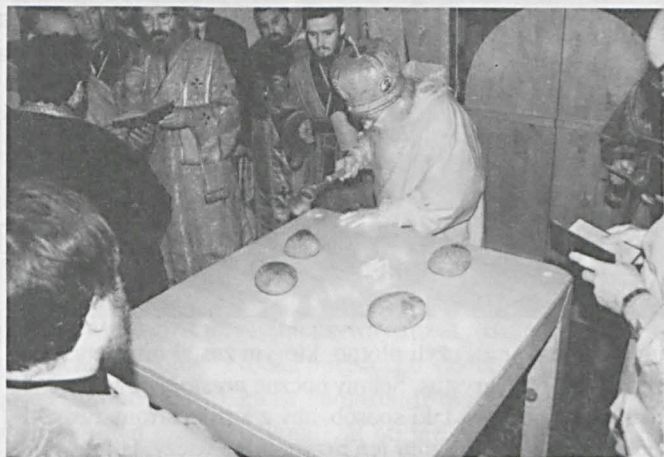
Idea świątyni ma wymiar majestatyczny. Jest to pewna przestrzeń, gdzie nic nie ma przypadkowego, a wszystko zdaje się łączyć w zorganizowaną całość. Każdy kamień, każda jej część, każda rzecz w niej znajdująca się zdaje się mieć wymiar kosmiczny.

Rytuał wyświęcenia cerkwi mówi o tym bardzo wyraźnie. Przestrzeń świątyni odcina się, wyraźnie oddziela od świeckiej przestrzeni, od tego, co pozostaje poza nią.

Przy wyświęceniu cerkwi przywołuje się w specjalnych modlitwach zejście Ducha Świętego, który oczyszcza i przemienia wszelkie miejsce przyszłego Domu Pana.

Na początku tej niecodziennej ceremonii przygotowuje się i oświęca *prestoł*. Jest to miejsce najświętsze, gdzie dokonywać się będzie nieustanna ofiara Jezusa Chrystusa – przeistoczenie Świętych Darów w Jego Ciało i Krew. *Prestoł* jest to inaczej Grób Chrystusa, po wyświęceniu którego nikt prócz kapłanów nie może się go dotykać.

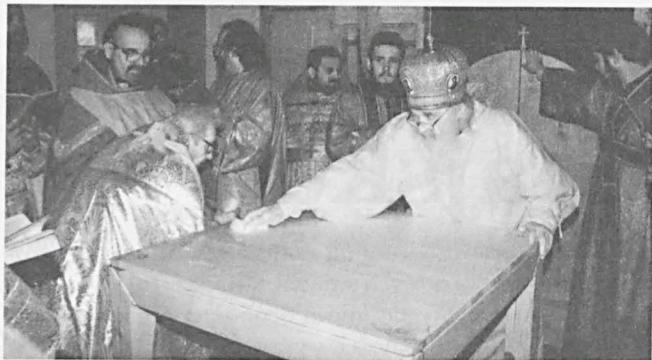
Do tej ceremonii biskup oraz duchowni przygotowujący *prestoł* na szaty liturgiczne dodatkowo zakładają białe fartuchy, co oznacza czystość ich intencji oraz to, że czynią to w imieniu wszystkich wiernych.

Sam *prestoł* ma kształt sześcianu (cztery boki oznaczają cztery strony świata) wykonanego z twardego drewna, najczęściej jest to dąb. Na odwrocie blatu *prestola* (fot.2) wcześniej wpisuje się intencję – w Imię i chwałę Trójcy Świętej oraz kronikę uroczystości – datę, miejscowość, nazwiska konsekrujących, proboszcza. Z drugiej strony w rogach wydrążone są cztery otwory. W nie konsekrujący biskup wlewa rozgrzaną do ciekłej konsystencji mieszaninę wosku i żywicy wonnych drzew. (fot.3) Czynność ta nawiązuje do namaszczenia zwłok Chrystusa.

Po czym w otwory wbija się kamieniami drewniane gwoździe. Moment ten oznacza przybicie do krzyża Jezusa Chrystusa. Symbolizuje to również nasze połączenie z Chrystusem dzięki Jego Ofierze i Zmartwychwstaniu. Użyte do tej czynności cztery kamienie mają kształt owalny aby nie skaleczyć *prestola* i pozostaną pod nim na zawsze. (fot.3) Nadmiar wosku wciska się w szczeliny, wszystko po to, aby wszystkie części *prestola* trwale ze sobą połączyć.

Kolejna czynność „obmycia” przypomina przygotowanie do pogrzebu Chrystusa. (fot 4) Pierwszy raz myje się *prestoł* cie-

plą wodą, co oznacza oczyszczenie duchowe, po czym różaną - przypominającą wonne olejki, które nosły kobiety do namaszczenia zwłok Chrystusa, a na koniec czerwonym winem, symbolizującym krew Chrystusa.

Po tych czynnościach, podobnie jak przy sakramencie bierzmowania (*miropomazaniya*) człowieka, biskup bierzmuje *prestoł*. Nalożenie pieczęci Darów Ducha Świętego jest przywołaniem Jego szczególnych łask do miejsca, na którym sprawowana będzie Ofiara eucharystyczna.

Na tak przygotowany *prestoł* nakłada się *katasarkę* – ręcznie wykonane białe płótno z czystego lnu – symbolizującą ca-

łnu (*plaszczanicu*), czyli płótno, którym został owinięty i złożony do grobu Chrystus. Ściany boczne *prestoła* obwiązuje się lnianym sznurem w taki sposób, aby z każdej strony tworzyły znak krzyża. (fot.5) Sznur ten przypomina więzy, jakimi skrepowany był Jezus i prowadzony na sąd, a także moc Bożą, która utrzymuje przy życiu świat i łączy wszystko, co żyje na ziemi w zorganizowaną jedność; świat Boski – duchowy ze światem ziemskim – materialnym.

Kolejną szatą, jaką rozściela się na *prestoł* jest, tzw. *indytia*. (fot.6) Jest to specjalnie zdobiona tkanina przywodząca na myśl blask chwały Bożej.

Prestoł po wyświęceniu przemienia się, staje się liturgicznym centrum powstałym z materii Królestwa Bożego.

Następnie dymem kadzidła (najczystsza ofiara składana Bogu), wodą święconą (znak oczyszczenia) oraz mirrem (pieczęć darów Ducha Świętego) oświeca się ściany całej świątyni. Po zakończeniu tych symbolicznych czynności wyświęcający cerkiew biskup zapala wysoką świecę, „pierwsze światło” i niosąc relikwie męczennika oraz *antymins* (jedwabna chusta z

wyobrażeniem Chrystusa złożonego do grobu w której zaszyte są relikwie świętych. Bez *antyminsu* w Cerkwi prawosławnej nie można odprawiać Liturgii Św.) wraz z procesją okraża budynek cerkwi na zewnątrz, kreśląc krąg wieczności.

Przed drzwiami (fot. 7) biskup wygłasza fragment Ps.24: *Podnieście, książęta bramy swoje i podnieście się bramy wieczne, a wejdzie Król Chwały* (jęz. c-s.: **ВОЗМИТЕ ВРАТА КНЯЗИ ВАША И ВОЗМИТЕ ВРАТА ВЪЧНАЯ, И ВНИДЕТ ЦАРЬ ГЛАВЫ**).

Chór z wnętrza budynku śpiewa: *Któż to jest Król Chwały?* (jęz. c-s.: **КТО ЕСТЬ СЕЙ ЦАРЬ ГЛАВЫ?**)

Wtedy biskup relikwiami czyni znak krzyża i ogłasza: *Pan silny i potężny, Pan potężny w boju!* (jęz c-s.: **ГОСПОДЬ КРЕПОК И СИЛЕНЬ, ГОСПОДЬ СИЛЕНЬ В БРАНИ!**)

W momencie, kiedy biskup wchodzi do budynku cerkwi, sam Bóg bierze w posiadanie to miejsce, przemienia je w Dom Boży. Oto już z tego miejsca na które *...oczy Twe otworzone...we dnie i w nocy*. (IKrl.8,29), Chrystus będzie nieustannie składał ofiarę i zapalał kadzidło modlitwy liturgicznej. Złożenie we wnętrzu *prestoła* św. relikwii jest wiernym zobrazowaniem Apokalipsy (6,9): *Anioł widzi ...pod ołtarzem dusze pobitych dla Słowa Bożego i dla świadectwa, które miały*. Relikwie, a tym samym sam *prestoł*, przez antycypację są duchowym ciałem przyszłego Zmartwychwstania.

O cerkwi można powiedzieć, że jest okrętem płynącym na Wschód.

Grajcie Bogu, który wstąpił na niebo niebios, na wschód słońca (Ps.67) i z Dz.Ap.: *Ten Jezus, który od was został wzięty w górę do nieba, tak przyjdzie, jak go widzieliście idącego do nieba* (1, 11). To dlatego świątynia prawosławna orientowana jest na Wschód. Jest zatem miejscem otrzymywania łask podtrzymujących duchowość wiernych oraz oczekiwaniem powrotu Chrystusa. Tak jak ze Wschodu przychodzi wraz ze słoń-

Cerkiew ruska brańska

cem światło i życiodajne ciepło, tak również z *prestola* wierni otrzymują siły duchowe w sakramentach.

Również sama forma świątyni nie jest przypadkowa. I tak świątynia typu bazyliki o trzech absydach, tj. na planie krzyża, odczytuje się jako symbol Światła i Życia. Cerkiew na planie krzyża wskazuje również na podstawę wiary chrześcijańskiej – krzyż jest znakiem zwycięstwa nad grzechem i śmiercią. Natomiast cerkiew na planie koła, typ. centralnej świątyni, symbolizuje nieskończoność i wieczność (fot. 1). Koło jest nie tylko najprostszą, ale także najdoskonalszą figurą. W kole nie ma niczego „przed” ani „poza”, niczego większego ani mniejszego. Łączy ono najwyższy spokój z najbardziej napiętą siłą i dlatego jest obrazowym przedstawieniem pełni i doskonałości. A ponieważ nie ma ani początku, ani końca, jest obrazem wieczności.

Wyższy porządek świątyni nie pozwala na wprowadzanie elementów świeckich do świątyni. Każda świątynia powinna być otoczona murem, oddzielającym przestrzeń świecką od niebiańskiej.

Już po wejściu przez bramę człowiek znajduje się zupełnie w innym świecie, w innej przestrzeni – sakralnej.

Zorganizowana przestrzeń cerkwi w całości przeciwstawia się świeckiej, a jednocześnie emanuje na nią i apeluje do świata, by także stał się świątynią. Cerkiew wieńczy kopuły z krzyżami. Określają one kierunek zstępującej miłości Bożej jednoczącej wszystkich zgromadzonych w Cerkwi. Kształt kopuł wyraża obraz płomiennej modlitwy, za której pośrednictwem wierni nawiązują kontakt z Bogiem.

Architektura sakralna Cerkwi Prawosławnej nie może być przypadkowa, chaotyczna. W całości wchodzi ona w mistyczne jednoczenie z Bogiem. Poza nabożeństwami wszystko w świątyni jest oczekiwaniem na nie. Na koniec trzeba tu dodać, słowa Ap. Pawła mówiącego o Cerkwi, jako obrazie „pełności tego, który się dopełnia przez wszystko we wszystkich” (Ef. 1,23), gdzie Chrystus jest Głową Cerkwi, Który jednoczy wszystkich i wszystko w Boską pełnię, w Swoje Ciało. Świątynia prawosławna po wyświęceniu jest święta. Jest ona nie tylko miejscem oczekiwania przyjscia Chrystusa, jest ona przedsiönkiem Jego Królestwa w życiu przyszłym.

Helena Godun
Fot. ks. J. Makal

Garstka wyznawców prawosławia w Brańsku przeżywała prawdziwe święto. W dniu 20 lipca br. Jego Eminencja Bazyli, Metropolita Warszawski i całej Polski, w asyście licznie zgromadzonego duchowieństwa, dokonał założenia kamienia węgielnego pod budowę nowej cerkwi. Świątynia, jak dotychczas będzie pod wezwaniem św. Szymona Słupnika. Obok istniejącej drewnianej cerkwi stanie murowana świątynia na planie ośmioboku.

Mimo deszczowej pogody, w uroczystej Liturgii uczestniczyło kilkuset wiernych, którzy przybyli z terenu całej parafii Malesze (w Brańsku jest w tej chwili tylko cerkiew filialna) oraz parafii sąsiednich, m.in. z Bielska Podlaskiego. W uroczystości wzięli też udział przedstawiciele miejscowych władz.

J. E. Bazyli wyraził nadzieję, że pomimo skromnych możliwości parafian i braku funduszy, staraniem wiernych cerkiew będzie wybudowana. Zaapelował do wszystkich, aby nie pozostali obojętni na losy powodzian, by w miarę swoich możliwości wspomagali finansowo ludzi dotkniętych tragedią.

Proboszcz parafii w Maleszach, ks. prot. Bazyli Niegierewicz, złożył podziękowania przybyłym wiernym, duchowieństwu i przedstawicielom władz za okazaną pomoc i zrozumienie potrzeb prawosławnej społeczności Brańka i okolic, która po siedemdziesięciu latach doczekała się rozpoczęcia budowy świątyni w pełni odpowiadającej jej potrzebom. (i.x.)

O Brańsku nie wspomina wprawdzie *Latopis ruski*, lecz z danych archeologicznych wynika, iż gród obronny powstał tu już w XII w. Przez długi czas pozostawał on w cieniu Bielska i Suraża, przez co glucho o nim w dawnych dokumentach – najstarszy zachowany dokument, w którym po raz pierwszy wymieniono nazwę Brańsk pochodzi z 1430 r. Nie dziwi więc uwaga badacza dziejów tego grodu Jana Siedleckiego: *Taki stan rzeczy sprawił, iż z początkami Brańska i jego historią najstarszą, aż do końca XIV wieku, wiąże się więcej legend aniżeli faktów historycznych. Przypuszcza się, że w XIII wieku gród o tej nazwie (nazwa miasta pochodzi od rzeki Bronki) należał do książąt ruskich, natomiast w XIV w. Brańsk dzielił losy ziem późniejszego Podlasia przechodząc z rąk do rąk książąt ruskich, litewskich i mazowieckich.*

Intensywny rozwój Brańska jako ośrodka miejskiego, podobnie jak i innych miast Podlasia, rozpoczął się w XV w., gdy należał on już do Wielkiego Księstwa Litewskiego, zaś momentem przełomowym było nadanie w 1493 r. miejskiego prawa magdeburskiego.

Przywilej na prawo miejskie uwalniał mieszczan od różnych powinności i ciężarów na rzecz *hospodara* (wielkiego księcia) na równi z ludnością wiejską oraz uwalniał spod jurysdykcji urzędników wielkksiążęcych, co umożliwiło powstanie samorządu miejskiego.

Wprawdzie Brańsk powstał na terytorium ruskim, jednak jego położenie na pograniczu z Mazowszem sprzyjało napływowi ludności polskiej, tym bardziej, iż od 1391 r. do początku XV w. oraz w latach 1440-1444 znajdował się on we władaniu książąt mazowieckich. Dla tej ludności w końcu XV w. fundowano ko-

ściół (do lat 80. XVI w. był on filialną świątynią parafii katolickiej w Bielsku, zwanej „ruską”).

W XVI w. w Brańsku znajdowały się dwie równoległe ulice – Ruska i Lacka (od 1594 r. zwana Kościelną). Obie ulice wychodziły ze skrajów rynku i prowadziły do świątyni obu wyznań – Ruska (obecnie Sienkiewicza) do cerkwi św. Szymona Słupnika z cmentarzem, zaś Lacka do kościoła p.w. Wniebowzięcia NMP. Obok cerkwi znajdował się tzw. Kozi Rynek, który najprawdopodobniej był pierwotnym placem targowym – z przed nadania praw miejskich.

Pierwsza wzmianka o brańskiej cerkwi pochodzi z 1558 r., jej fundacja musiała jednak odbyć się o wiele (może nawet o kilkaset lat) wcześniej. Do parafii brańskiej oprócz mieszczan należeli mieszkańcy większości wsi starostwa brańskiego: Zanie, Świridy, Żaluskie Stare, Bujnowo, Bronka, Jarmakowszczyzna, Kiersnowo, Sielec, Holonki, Żegunie i Bracki Młynarz. Na terenie starostwa brańskiego znajdowały się także cerkwie parafialne w Maleszach i Hodyszewie.

Z inwentarza starostwa brańskiego z 1558 r. wynika, iż ówczesny diak (psalmista) cerkwi brańskiej nazywał się Iwan i posiadał pół włóki ziemi na gruntach miejskich. Również rejestr z lat 1562-63, wymieniając właścicieli placów miejskich, nie podaje imienia proboszcza cerkwi brańskiej – użyte zostały jedynie określenia *pop ruski* i *diakon ruski*. Obaj oni mieszkali w plebanii znajdującej się obok cerkwi.

W 1596 r. zawarta została unia cerkiewna z Kościołem katolickim. Parafia brańska zwierzchnictwo hierarchii unickiej uznawała już w pierwszej połowie XVII w. – w 1633 r. wśród gorących zwolenników unii znajdował się pop brański Iwan Harasymowicz, biorący udział w antyprawosławnych ekscesach w Bielsku. W lustracji z 1661-64 r. cerkiew brańska określona została jako *cerkiew uniacka ruska*.

W XVI w. ludność ruska stanowiła jeszcze około połowy mieszkańców Brańska (przy ogólnej liczbie ok. 1,7 tys. mie-

szczan w 291 domu), przeważała też we większości wsi starostwa. Zniszczenia wojenne i epidemie z połowy XVII w. spowodowały, że w sto lat później mieszkało w Brańsku ok. 700 osób.

Rejestr podatku poglównego z 1692 r. podaje, że w Brańsku zamieszkanym było wówczas tylko 145 domów. Osób płacących poglównę, a więc uważanych za dorosłych było 330, z tego 114 unitów i 216 katolików (po doliczeniu możliwej liczby dzieci możemy uznać, iż ogólna liczba unitów wynosiła ok. 270 osób, zaś katolików ok. 510). Widzimy więc znaczny spadek liczby Rusinów wśród brańskich mieszczan.

Z przeprowadzonej w 1717 r. wizytacji parafii brańskiej wynika, iż niedawno wzniesiona nowa cerkiew Św. Szymona Słupnika w Brańsku, której proboszczem od 1717 r. był Jakub Wanikowski, zbudowana została już na wzór kościołów łacińskich: *Cerkiew drewniana, jeszcze nowa, z fundamentu. Dach na cerkwi gontowy nowy, z krzyżem żelaznym bez kopuły. Babińca [prytworu] nie masz. Z podwórza przy ścianie kuna żelazna. Drzwi z podwórca do samej cerkwi dwoiste wielkie, jeszcze do czasu bez zamka zamykające się. Steli i posadzki jeszcze nie dane. Okien wszystkich sześć w drzewo robionych. Chóru, kryłosów i kratek nie masz, ani deisusu [ikonostas] – ad normam kościołów rzymskich robiona, bez predyłów. Fontanna drewniana z wodą święconą. Oltarz po lewej stronie Najświętszej Panny na gradusach sycerskiej pracy ze wszystkim porządku tylko jeszcze nie malowany. Oltarz drugi ex oppositione sycerski jeszcze nie składany. Oltarz wielki sycerskiej pracy ubogo malowany z obrazem wielkim Świętej Trójcy. Cmentarz ma wkoło oparkaniony z wrotami i wycieczkami [bramkami] prostymi. Dzwonnica osobno od cerkwi na słupkach pod daszkiem już przeciekającym. Dzwonów na dzwonnicy dwa sporych.*

Nakazem wizytatorskim było spieszenie prac przy wykończeniu i wyposażeniu świątyni, dokupienie niezbędnych ksiąg (z liturgicznych były tylko

Służebnik i Trebnik) oraz założenie szkoły dla ćwiczenia dzieciak.

W latach 70. i 80. XVIII w. proboszczem cerkwi brańskiej był ks. Antoni Iwacewicz, zaś psalmistą Michał Bańkowski, syn proboszcza cerkwi w Hodyszewie.

W 1795 r. Brańsk, wraz z położoną na północ częścią woj. podlaskiego, znalazł się w granicach zaboru pruskiego (do 1807 r.). W 1803 r. z nakazu administracji pruskiej zaprzestano grzebienia zmarłych w obrębie miasta i urządzono cmentarz dla unitów, katolików i ewangelików – w chwili obecnej pełni on rolę wyłącznie cmentarza prawosławnego.

W 1839 r. dokonana została likwidacja Cerkwii unickiej w guberniach tzw. Krąju Północno-Zachodniego i parafia w Brańsku stała się ponownie parafią prawosławną. W 1861 r. wybudowana została nowa murowana cerkiew, która stała na innym miejscu – przy rynku głównym. Stara drewniana cerkiew została rozebrana a jej wyposażenie przeniesiono do cerkwi murowanej.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w ramach represji przeciwko Cerkwi prawosławnej, parafia brańska została przez administrację państwową zlikwidowana, a cerkiew w 1930 r. zamknięto i po kilku latach rozebrano. Prawosławna społeczność Brańska pozbawiona została w ten sposób świątyni.

Dopiero w 1945 r. na jej potrzeby adaptowana została i wyświęcona, zbudowana na przelomie XIX i XX w. drewniana plebania (ją również w latach 20. odebrano i wykorzystywano jako szkołę). Powstała w ten sposób filialna cerkiew, której również nadano wezwanie św. Szymona Słupnika, należąca do parafii w Maleszach.

Z bogatą przeszłością *wiary ruskiej* w Brańsku łączy ją m.in. malowana na desce i złożona ikona Matki Boskiej Tychwińskiej, pochodząca z przelomu XVI i XVII w.

J. Hawryluk

Fotoreportaż z poświęcenia kamienia węgielnego **I. Chwaszczewskiego**.

Poświęcenie kamienia węgielnego w Brańsku 20.VII.1997

VII Музичні діалоги

Іалогои над Бугом

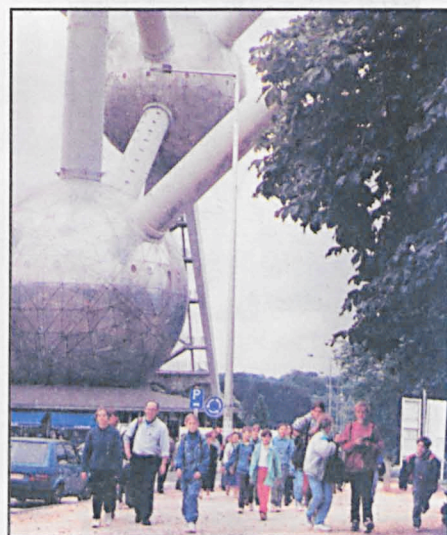

В оселі Франкополе

Концерт в соборі св. Архистратига Михаїла в Генку (Фландрія)

Екскурсиводом по Брюсселі був сумівець Юрій Коваль (другий зліва)

Підляське весілля в соборі св. Володимира в Парижі

Всіх слухачів в соборі св. Володимира в Парижі частували дуб'яжинським короваєм

Паризькі зустрічі

"Родина" співає в українській оселі в Розе (Бургундія)

Яблочинський монастир

Напередодні 500-річчя

Ієрархи в дорозі на Божественну Літургію

В наступному, 1998, році твердиня Православ'я на Підляшші – Яблочинський монастир святкуватиме своє 500-річчя. Вже півтисячоліття над Бугом стоїть обитель, якої покровителем є єгипетський подвижник – преподобний Онуфрій Великий. Попри всі лихоліття і переслідування монастир продовжив своє існування, залишаючись духовним центром Підляської землі, до якого прямували і прямують численні полонники.

Як і кожного року, так і тепер – напередодні 500-ліття – в день преп. Онуфрія Великого 24/25 червня 1997 р. прибули до монастиря тисячі прочан з Підляшшя, Холмщини, Полісся, південної Білосточчини. В цей урочистий день з'їхались тут майже всі ієрархи Православної Церкви в Польщі – митрополит Василій, який очолив святкові богослужіння, архиепископ Сава, архиеп. Симон, архиеп. Адам, єп.

Авель, прибули також ієрархи сусідніх єпархій, відділених від нас кордоном – з Полісся архиепископ берестейський і кобринський Костянтин та з Волині єпископ володимирський і ковельський Симеон.

Проповідь говорить владика Адам

Традиційно в день свята відслужено 4 Божественні Літургії, у всіх храмах монастиря. Ті, які хотіли молитись на службі з українською вимовою і почути проповідь рідною мовою пода-

лись до Свято-Духівської часовні над Бугом, де як щороку служив єпископ перемиський та новосанцівський Адам. В часі глибокої і повчальної проповіді архипастир Прикарпаття висловив особливу подяку владіці Авелеві і всім вірним Люблинсько-Холмської єпархії, які дали братську підтримку своїм братам по вірі і крові з Перемищини і Лемківщини підписуючись під Зверненням у справі церков перемисько-новосанцівської єпархії (текст Звернення поміщено у цьому номері „НБІН” на стор. 22).

Цьогорічне яблочинське свято набрало особливого характеру через факт, що саме рівно 50 років тому з цієї землі виселовано український православний народ. Напередодні свята – 24

червня вранці, владика Авель посвятив пропам'ятний хрест, споруджений навпроти монастирської брами в пам'ять 50-ліття горезвісної акції „Вісла”.

Г.К.

Фото автора

Виставка церковного одягу

Продовження, початок у №2

Богословська суть та ієрархічні відмінності священного одягу

Священику, крім дияконського облачення, тобто стихаря або підризника та поручів, належить, по-перше, *єпітрахиль* (від грецьких слів „шия”, „нашийник”). Вона утворюється з дияконського ораря таким чином: архієрей, висвячуючи диякона на пресвітера, переносить задній кінець ораря на праве плече висвячуваного, через що обидва кінці опиняються спереду, символізуючи особливу благодать та більші обов'язки. Єпітрахиль, відома з VIст., прикрашалася двома чи трьома хрестами, дорогоцінним камінням, маленькими дзвіночками або гудзиками, що з'єднували краї. Це неодмінне убрання священника, без єпітрахилі він не може відправляти жодної служби.

Пояс як священний одяг був прийнятий до носіння за звичаєм давніх народів, котрі мали довге та широке вбрання. Пояс робили з лляної, вовняної чи шовкової тканини, прикрашали золотом та сріблом. У духовному значенні пояс символізує Божественну силу, яка укріплює священнослужителя в його праці.

Фелонь — так зветься верхній, без рукавів, священницький одяг. У давнину його робили так, що він мав лише один отвір — для голови. Зараз для зручності в Богослужінні роблять спереду фелоні вирізку. Цей одяг відомий ще з дохристиянських часів,

коли фелонь захищала священнослужителя під час спеки, дощу або холоду. Фелонь нагадує собою ту багряницю, в яку одягнений був Спаситель для ганьблення на подвір'ї Пілата, нагадує вічну правду, виконану на землі Ісусом Христом, що через неї людям дарувана справжня воля. У давнину фелонь була частиною облачення не лише священників, а й єпископів, митрополитів і навіть патріархів. При цьому вона прикрашалася багатьма нашитими хрестами й називалася поліставріоном.

Архієрей, крім священницького одягу, має ще речі, приналежні лише йому як такому, що носить образ Самого Христа. Це, перш за все, *саккос*, що в перекладі з єврейської означає веретище, рам'я, волосяниця. Саккос, схожий за формою на старозавітний ефод, був приналежністю царів. У християнстві спочатку цей одяг носили лише патріархи, та й то тільки три рази на рік. До Руської Церкви саккос потрапив з Греції завдяки митрополитові Фотію, на початку XVст. У давнину саккос, як одяг вузький і тісний, вживався тими, хто каявся привселюдно. У духовному смислі саккос нагадує про ту червону ризу, в яку був одягнений Спаситель. Тому архієрей, убираючись в цей одяг, мусить загадувати приниження та смирення Христа і не величатися висотою свого служіння.

Омофор (від грецьких слів „плечо” та „несу”), що відповідає старозавітному ефоду, належить носити лише архієреєві. Без омофора архіє-

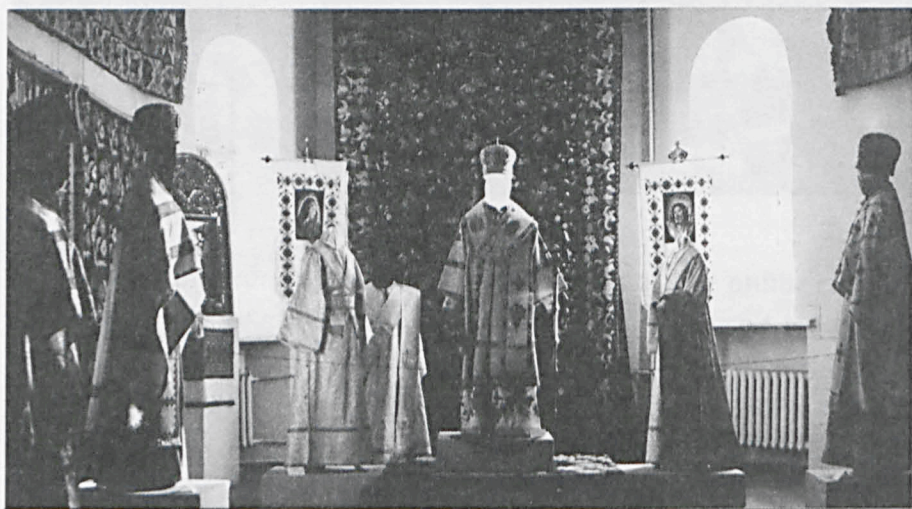
рей служити не може. Давнє передання каже, що Божа Матір Своїми руками зробила омофор для святого Лазаря. Євангеліст Марк і Апостол Петро носили омофори й залишили їх своїм наступникам. Одягаючи омофор, архієрей носить у цей час образ Ісуса Христа і є заступником за свою Церкву.

Палиця, або наколінник — це квадратна хустина із зображенням хреста. Розміщується на стегні як символ духовної зброї, що її повинен мати архієрей, представник і охоронець віри, проти всякої невіри та нечестя. У Руській та Грецькій Церквах палиця вважається нагородою.

Панагія, або *Енколмії* (від грецького „зберігаю на грудях”) — хрест, який носять як знак перемоги над ворогами спасіння, вважається приналежністю архієреїв. Вона походить від давніх ковчезців, у яких зберігалися часточки святих мощей або фрагменти Святого Письма. Панагія відповідає старозавітному наперснику. У наш час на ній зображується Спаситель або Божа Матір.

Митра (від грецького „пов'язка”) — це прикраса голови, запозичена християнською Церквою від старозавітної. Митра нагадує собою терновий вінець Спасителя і є символом царственного достоїнства. Походить з першого століття християнства. У давнину була відома під назвою „діадеми” й мало відрізнялася від своєї первісної простоти. Починаючи з VIст. митри стали прикрашати шитвом та священними зображеннями. У Руській Церкві митру з хрестом належало носити лише патріархам та митрополитам, а без хреста — архієпископам та єпископам. З XVIIIст. митрою почали нагороджувати й деяких архієреїв. Деякі священники та протодіякони носять камилавку — головний убір циліндричної форми, трохи розширений догори, на твердій основі, обтягнутий звичайно фіолетовим оксамитом. Камілавка також є нагородою.

Архієреєві після висвячення вручають, як пастирначальникові, *жезл*, який має зверху хрест. Під час Богослужіння архієрей та архімандрити, у певний час, надягають *мантії*.

У архієрея вона не чорного, як у ченця, а бузкового чи якогось іншого кольору, і має скрижалі — чотирикутники, пришиті до верхніх і нижніх мантії. Ці скрижалі мають нагадувати архієреєві про два Завіти — Старий і Новий, звідки він повинен черпати слово Боже. У давній Церкві мантії не було. Вони з'явилися у Візантії як почесний дар від імператора Константинопольським патріархам. Згодом мантії перейшли до єпископів і позначають повноту благодаті, сили та премудрості, котрими наділяє Цар Небесний Своїх послідовників.

Символіка кольорів священного одягу

Основні кольори богослужбового одягу такі: білий, червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіалковий, чорний. Усі вони символізують духовне значення святих людей та священних подій. Глибоке символічне значення мають кольори і на іконах, настінних малюваннях та прикрасах у храмах. З огляду на традиції, що склалися, на свідчення Святого Письма та творіння святих отців, можна дати загальні богословські тлумачення символіки кольору.

Свята на честь Господа Ісуса Христа, пророків, Апостолів та святих, недільні дні — облачення золоті та жовті, всіх відтінків.

Свята на честь Пресвятої Богородиці, безплотних сил, дів та дівчів — облачення блакитні та білі.

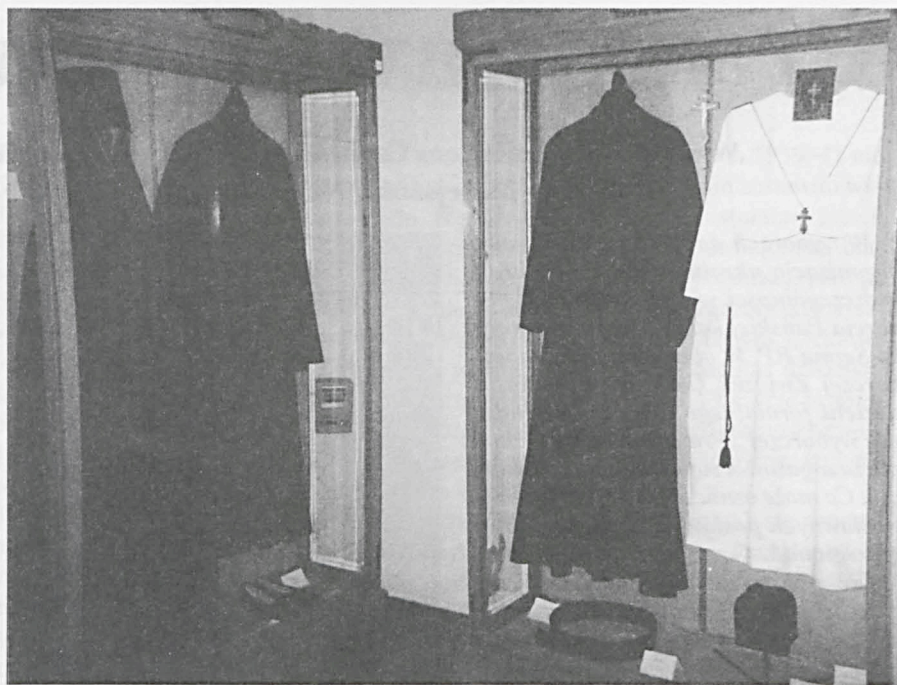
Свята на честь Хреста Господнього — фіолетові або темно-червоні.

Свята на честь мучеників та дні їх пам'яті — червоні (у Великій Четвер облачення темно-червоні, убрання олтаря — чорне, на престолі — багряна пелена).

У дні пам'яті преподобних, подвижників, юродивих — облачення зелені. Такий самий колір (усіх відтінків) — у дні Святої Тройці, Входу Господнього до Єрусалима.

Протягом постів колір облачень — темно-синій, фіолетовий, темно-зелений, темно-червоний, чорний (переважно під час Великого посту). Чорний колір, як відсутність кольору, символізує небуття, смерть жалобу або зречення від світської суєти й багатства.

Поховання відправляються, як правило, у білих облаченнях. Цей колір, загальний для Божественної

святості, ніби розкриває розмаїття кольорів веселки та сійво навколо престолу Вседержителя.

Іпостасі святого Духа відповідає блакитний колір неба. Це також символ небесної чистоти та непорочності Пресвятої Богородиці.

Червоний колір символізує кров, пролиту Сином Божим за спасіння роду людського, і ту кров, якою Ісус Христос живить Свою Церкву в Таїнстві Причащення.

Золотий — то колір вінців Христа й оточуючих Його старців-священників, золоті пояси на Ангелах. Взагалі це колір царственої слави, достоїнства, багатства.

Таким чином, сім основних кольорів веселки відповідають таємничому числу сім, покладеному Богом у порядку небесного та земного буття. Шість днів творення світу і сьомий — день спокою Господа. Тройця і Четвероєвангіє. Сім світильників у небесному храмі, тощо.

Святування Пасхи починається у білих облаченнях на знак Божественного світла, що засяло з Гроба Воскреслого Спасителя. Літургія і вся седмиця відправляються у червоних ризах, що символізує невимовну, полум'яну любов Божу до роду людського. Подекуди під час пасхальної утрени узвичаєно міняти облачення. Гра кольорів веселки при цьому дуже гарно відповідає торжеству торжеств.

Зелений колір облачень у дні Святої Тройці утворений з блакитного та жовтого, що знаменує Духа

Святого та Бога Сина. Все, що має життя, твориться волею Отця через Сина й оживотворюється Духом Святим. Тим-то зелень лісів і полів завжди сприймається релігійним почуттям як символ життя, весни, оновлення, оживотворення. Використання цього кольору в дні пам'яті преподобних означає оживотворення людини через з'єднання її з Царем Слави (жовтий) та благодаттю Духа Святого (блакитний).

Фіолетовий колір, притаманний пам'яті про Хрест і Розп'яття, поєднуючи в собі червоний і блакитний кольори, крайні у веселці, може виражати думку про те, що Своєю смертю на Хресті Ісус Христос переміг смерть, і поєднання цих двох кольорів не залишає місця чорноті як символу смерті.

Білий колір прийнятий у свята Різдва Христового, Богоявлення, Благовіщення, бо він символізує нетварне Божественне Світло, яке приходить у світ і освячує собою творіння Боже, перетворює його. Через це у білих ризах служать і в свята Преображення та Вознесіння Господнього. Поминання спочилих також здійснюється у білих ризах, бо тут вимовляється для тих, хто пішов із земного життя, упокій із святими, в оселях праведників, одягнутих у Царстві Небесному в білі ризи.

Далі буде.

Ієромонах Феодосій (Оленич)

Prawosławni w wyborach

Wywiad z Eugeniuszem Czykwinem — liderem Stowarzyszenia Słowiańskiej Mniejszości Narodowej RP — Prawosławni

W wyborach do Sejmu z 1991 roku organizacja ukraińska na Podlasiu, a w szczególności wyborcy, udzielili poparcia Pańskiej kandydaturze na posła do Sejmu RP. W obecnej kampanii wyborczej Związek Ukraińców Podlasia udzielił formalnego poparcia inicjatywie wyborczej „Prawosławnych”, choć nie zaangażował się w kampanię wyborczą. Co może oznaczać wybór kilku prawosławnych posłów do Sejmu z naszego regionu?

W wyborach z 1991 roku na liście Komitetu Wyborczego Prawosławnych startowało dwóch kandydatów określających swą narodowość jako ukraińską. Byli to panowie Jerzy Ignatiuk i Mikołaj Roszczenko. Trudno dzisiaj powiedzieć czym ludzie kierowali się, głosując wówczas na nas. Ważne jest, że będąc wówczas razem komitet nasz uzyskał mandat i był to pierwszy w powojennej historii Polski fakt wprowadzenia niezależnego posła do Sejmu przez społeczność prawosławną Białostocką.

Szkoda, że w obecnej kampanii wyborczej ZUP nie zdecydował się wystawić swego kandydata. Byłoby to dla Związku i dla nas z korzyścią. Trudno, tak się stało, ale mam nadzieję, że solidarność i poczucie bycia prawosławnym jest dla mieszkających na Białostocczyźnie Ukraińców nadrzędną wartością i że oni tę listę poprą, mimo że ZUP nie wystawił swego kandydata.

Wybór kilku posłów do Parlamentu z mniejszości prawosławno-białorusko-ukraińsko-polskiej, bo ja tak to określam (używamy w skrócie określenia „Prawosławni”), jest myśleniem życzeniowym. Chociaż nasz potencjał wyborczy daje podstawy sądzić, że możliwe jest wprowadzenie do polskiego Parlamentu stałej, kilkuosobowej reprezentacji. Jeśli przypominamy, że na Białostocczyźnie mieszka około 200 tys. ludzi wyznania prawosławnego, a ja jestem głęboko przekonany, że jesteśmy w stanie odrzucić dzielące nas różnice, właśnie narodowościowe, zostawić je i wspólnie zagłosować na wspólną listę, to wtedy przy 50-procentowym udziale uprawnionych do głosowania prawosławnych, jeśli głosowalibyśmy na naszą listę, oznaczałoby to, że mielibyśmy w Sejmie 4 posłów.

Co to oznaczałoby de facto?

Bardzo wiele. Przede wszystkim trwały i znaczący wpływ na wiele spraw dzie-

jących się dzisiaj poza nami, tzn. w takiej sytuacji albo wojewoda, albo wice-wojewoda musiałby się wywodzić z tego środowiska. Mielibyśmy znaczny wpływ na obsadzanie stanowisk w administracji państwowej, wpływ na kształt i politykę lokalnego radia, czy lokalnej telewizji, a więc na to, jak jesteśmy pokazywani. Mielibyśmy wpływ na sprawy szkolnictwa, sprawy gospodarcze, kulturalne, na wszystko, co dzieje się w tym regionie. Kto chciałby wpłynąć na to, zmuszony zostałby do liczenia się z naszym zdaniem.

W Polsce obserwujemy bardzo ostrą walkę polityczną między prawicą a lewicą. Na pewno w przyszłości ona nie będzie słabła i z pewnością rządy będą się zmieniały. Popierając bezwzględnie tylko jedno z ugrupowań narażamy krytyczne oceny i również działania drugiej ze stron. Posiadanie samodzielnej reprezentacji daje nam możliwość bycia przedmiotem w grze politycznej, może nie wielkim, ale jednak partnerem na wchodzenie w ewentualne porozumienia, teoretycznie z każdym ugrupowaniem, w praktyce z tymi, które chcą pomagać w rozwiązywaniu naszych problemów. Tak postępują Niemcy na Opolszczyźnie i czerpią z tego profity. Sądzę, że z czasem świadomość ta dotrze do szerszych kręgów prawosławnych na Białostocczyźnie. My również będziemy tak postępowali.

Jakie perspektywy regionu w strefie społeczno-politycznej czy gospodarczej mógłaby przynieść taka sytuacja?

Najważniejsze – to przełamanie obecnej niemocy. Musimy zdać sobie sprawę, że my jesteśmy częścią państwa, która dotknięta została swoistą degradacją społeczną i ekonomiczną. Ja mam na myśli w tej chwili tą część nazywaną przez niektórych „ścianą wschodnią”, a dla nas jest to mała ojczyzna. Dlaczego tak się stało? Można na ten temat wiele mówić, ale na pewno nie z powodu mniej wylanego potu przez ludzi mieszkających na tej ziemi. Ja mam na ten temat swój pogląd. Podparty jest on liczbami, ekonomiczną analizą świadcząca, że wpływ na to miała polityka państwa, centrali rządowej. Usiłowałem, będąc w Sejmie, tzw. kontraktowym, mówić o tym, ale nie pozwolono dokończyć mojej wypowiedzi, po prostu mnie wyklaskując. Na dzisiaj musimy zdać sobie sprawę, że ekonomicznej podstawy naszego regionu nie uzyskamy, pozostając w systemie obowiązującym w całym państwie. Potrzebne nam są szczególnie interwencyjne działania rządu, centrali. Ja to umownie nazywam, że potrzebny jest nam kontrakt, specjalny dla tego regionu, na wzór kontraktu dla Śląska. Są takie działania podejmowane przez rząd, jest nacisk regionalny. My mamy tu przede wszystkim argument, i sądzę, że będzie on bardzo znaczący, jeśli Polska znajdzie się w Unii Europejskiej, że ta część Polski ma swoją odrębność etniczno-religijną. Dalsze pogłębianie procesów katastrofy demograficzno-ekonomicznej „ściany wschodniej” grozi zmianą charakteru etniczno-religijnego tej części Polski i powinien być to nasz argument jeśli chcemy taki program uzyskać.

Czy zatem widzi Pan szansę zachowania tożsamości kulturowej ludności zamieszkującej woj. białostockie i jak można zahamować proces degradacji kulturalnej, a w ślad za tym idącej polonizacji?

Należy tutaj myśleć dwutorowo. Pierwszy czynnik wpływający na to, jak dana mniejszość się czuje, w jakiej kondycji jest kultura, jaka jest jej żywotność, wynika przede wszystkim od samej mniejszości. Bardzo niebezpiecznym jest zjawisko przejścia do biernej postawy konsumpcjonizmu kulturalnego „potrzebnościowe” rozumienie kultury. Ludzie ograniczają się wyłącznie do oglądania telewizji, natomiast jakkolwiek w życiu

Zakończenie na str. 38

Kilka uwag o tożsamości

Dużo w ostatnich latach mówi się i pisze o świadomości narodowej prawosławnych mieszkańców Białostoczczyzny. Ukazało się szereg informacyjnych i polemicznych artykułów w prasie, a także kilka opracowań naukowych dotyczących tej problematyki. Z tych ostatnich najobszerniejszą i najwartościowszą jest monografia prof. A. Sadowskiego (*Pogranicze polsko-białoruskie. Tożsamość mieszkańców*, Białystok 1995) zauważona, ale chyba jeszcze nie w pełni doceniona praca, dająca naukowy, obiektywny obraz dzisiejszego stanu dynamicznie zmieniającej się świadomości narodowej mieszkańców południowo-wschodnich terenów woj. białostockiego. Niestety, zupełnie nie mamy podobnych opracowań monograficznych dotyczących okresów wcześniejszych co wynika z braku szerszej bazy źródłowej dla podobnych badań. Dlatego też, nawet fragmentaryczne nowe informacje źródłowe wyszperane w archiwach, budzą żywe zainteresowanie zwłaszcza gdy nieoczekiwanie przeczą utartym stereotypowym wyobrażeniom o tożsamości tej ludności. Właśnie takie informacje znajdujemy w materiale S. Iwaniuka zamieszczonym w jednym z numerów „Czasopisu”*. Jest w nim przedrukowane sprawozdanie (notatka) o sytuacji mniejszości białoruskiej w woj. białostockim sporządzone przez inspektora KC PZPR M. Mizerską w 1955 roku.

Ogólną liczbę ludności białoruskiej, mieszkającej głównie w powiatach bielskim, hajnowskim i siemiatyckim, szacuje ona (opierając się o dane uzyskane w radach narodowych) na ok. 120 tysięcy. Następnie główną uwagę zwraca na trudną sytuację szkolnictwa białoruskiego na terenie tych trzech powiatów. Oto najciekawsze fragmenty sprawozdania mówiące o stosunku prawosławnej ludności Białostoczczyzny do języka białoruskiego przed ponad czterdziestu laty.

a) Powiat bielski: *W bibliotekach znajdują się książki białoruskie, lecz nie mają one powodzenia, gdyż ludność białoruska czyta książki rosyjskie, ponieważ nie mówi ona językiem czysto białoruskim, a dialektem zbliżonym do rosyjskiego i ukraińskiego.*

b) Powiat hajnowski: *Mówiąc o liceum białoruskim w Hajnówce Autorka stwierdza, iż: Młodzież białoruska niechętnie uczęszcza do tego liceum.*

c) Powiat siemiatycki: *W całym powiecie brak szkoły z białoruskim językiem nauczania. Ludność białoruska sprzeciwiła się wprowadzaniu do szkół języka białoruskiego, prosząc o wprowadzenie języka rosyjskiego. Niechęć do języka białoruskiego wynika z tego, że ludność ta nie używa w rozmowie potocznej czystego języka białoruskiego i dzieci posiadają duże trudności w jego opanowaniu. Łatwiej natomiast uczą się języka rosyjskiego, do którego bardziej jest zbliżona gwara, którą się posługują.*

Pomińmy tu lingwistyczną niekompetencję autorki, która dopatrzyła się bliskości tej gwary z językiem rosyjskim. Ważniejsze jest tu coś innego. Otóż, z powyższego sprawozdania wyraźnie wynika, iż ludność prawosławna Białostoczczyzny w większości była wtedy niechętna wprowadzaniu języka białoruskiego do szkół. Pani inspektor tłumaczy to tym, iż „nie mówi ona językiem czysto białoruskim” oraz „dzieci posiadają duże trudności w jego opanowaniu”. Oczywiście jest tu mowa o ludności posługującej się gwarami języka ukraińskiego dla której narzucony język białoruski był po prostu obcym. Znaczy

to, iż powszechne nauczanie tego języka w latach 1939–41 nie uczyniło go bliższym ludności, chyba nawet nie zostawiło wyraźniejszego śladu. Wydaje się więc, że jeżeli istniała w latach 50-tych, przynajmniej u części tej ludności, świadomość białoruska, to wynikała ona raczej z opozycji do polskości (jako jej przeciwieństwo), a nie ze świadomości ograniczonego związku z kulturą białoruską, bo takiego związku nie było. Ciekawe, że podobny wniosek wysuwa A. Sadowski badając dzisiejszy stan świadomości narodowej tejże ludności: *Poczucie przynależności do narodu białoruskiego nie wynika bezpośrednio z kulturowego wyposażenia mieszkańców. Jest bardziej kategorią wnoszoną do prawosławnych społeczności...*

Interesujące jest również to, iż ludzie domagali się nauczania języka rosyjskiego zamiast białoruskiego. Prawdopodobnie wynikało to z tego, że samookreślenie „ruski” rozumieli według carskiej interpretacji jako „rosyjski”, a sam język rosyjski był znany powszechnie, ponieważ posługiwała się nim Cerkiew prawosławna. Zresztą, nie tak dawne kontakty z administracją sowiecką odświeżyły znajomość tego języka. Sam byłem wtedy uczniem i pamiętam gdy, bodajże w 1953 roku, wprowadzono u nas w Kleszczelach język białoruski, kilka chłopów „protestowało” mówiąc pani nauczycielce, że my chcemy uczyć się języka rosyjskiego, a nie białoruskiego, bo my „ruscy”. Nie przypominam sobie co wtedy mówili rodzice odnośnie nauczania języka białoruskiego ale z pewnością, my 10-latkowie, nie mieliśmy jeszcze własnego zdania w tych sprawach i mówiliśmy to, co słyszeliśmy od rodziców. Język rosyjski był uważany wtedy za wyższy, szlachetniejszy. To tylko on, obok polskiego, nadawał się do publicznej komunikacji. Natomiast ludzie nawet nie wyobrażali sobie, że tę funkcję może pełnić ich „prosty” język i że on może być nauczany w szkołach. Ludzie po prostu nie wiedzieli, że mówią językiem ukraińskim i oczywiście nie mieli ukraińskiej świadomości narodowej.

Mimo tych trudnych początków język białoruski zastał, częściowo poprzez naciski administracyjne, wprowadzony do szkół podstawowych w prawie wszystkich miejscowościach zamieszkałych przez ukraińskojęzyczną ludność prawosławną Białostoczczyzny. W wielu z nich, już bez nacisków administracyjnych, jest on nauczany do dziś. Jednak dziesiątki lat obcowania z kulturą białoruską (szkoła, prasa, radio, działalność społeczno-kulturalna organizacji białoruskich) wydaje się, iż niewiele zmieniły w stosunku tej ludności do języka białoruskiego i białoruskości w ogóle. Porównując dzisiejszą sytuację w tym zakresie z tą z lat 60-tych, można chyba mówić nawet o wyraźnym regresie. Przyczyn jest tu oczywiście wiele, ale najważniejsza z nich nie zmieniła się od lat pięćdziesiątych. Ludzie, w większości, nadal nie identyfikują się z białoruskością i jeżeli kultura białoruska nie jest już dla nich tak obcą jaką wydawała się przedtem, to jednak nadal nie jest ona uważana za swoją, rodzimą.

Z badań prof. A. Sadowskiego wynika, iż jedynie około 30% wyznawców prawosławia na Białostoczczyźnie uważa się za Białorusinów. Zwróćmy uwagę, iż liczba ta obejmuje również ludność białoruskojęzyczną, wśród której procent świadomych Białorusinów jest z pewnością znacznie większy, ale to oznacza, że wśród ukraińskojęzycznej ludności Białostoczczyzny procent ten jest znacznie mniejszy.

Zadziwiające wyniki uzyskano też z ankietowania młodzieży dwóch liceów z białoruskim językiem nauczania w Bielsku i Hajnówce. Otóż jedynie 23% uczniów tych szkół uważa się za Białorusinów. Natomiast znany poeta białoruski prof. J. Czykwini mówi wręcz, iż: *w dwóch ankietowanych i jedyne liceach białoruskich język białoruski jest odbierany jako język obcy*. Jest to zjawisko bardzo niepokojące i smutne, będące jednak wynikiem braku zakorzenienia tej młodzieży w kulturze białoruskiej.

Z badań, ciągle tu przywoływanego prof. A. Sadowskiego wynika również, iż obecnie ponad połowa prawosławnych mieszkańców Białostoczczyzny identyfikuje się z narodem polskim, a więc zatraciła już nawet poczucie swej „ruskiej” odrębności. Polonizacja jest procesem obiektywnym ale niewątpliwie została ona przyspieszona sztuczną białorusenizacją tej części ludności prawosławnej, której kulturowo znacznie bliższe są korzenie ukraińskie niż białoruskie. Czy rosnąca świadomość ukraińska wśród tej ludności, czego najjaskrawszym przykładem są powstające klasy ukraińskie w niektórych szkołach, potrafi ten proces polonizacji przyhamować? Jest to pytanie otwarte. Jednak obecnie jest to jedyna nadzieja, że pradawna rodzima kultura ruska będzie jeszcze istnieć na naszym Podlasiu i w XXI wieku.

Mikołaj Roszczenko

* S. Iwaniuk, „Opieka” władzy ludowej, „Czasopis”, nr 4/97, s. 27–29.

Перші руські святі – Ольга і Володимир

Розпис стін Успенської церкви в Чихах, виконаний мельницьким іконописцем Ярославом Вишенком (1997р.)

Фото Ю. Гавриллока

Православни в wyborach

Zakończenie ze str. 36.

kulturalnym nie uczestniczą. I to jest groźne. Ale jest i drugi aspekt tej sprawy. Położenie mniejszości w dużej mierze zależy od większości. Od stosunku większości polsko-katolickiej do nas tutaj. Jeśli będziemy przekonani o głębokiej wartości naszej kultury, że nie jesteśmy jacyś gorsi, że nasza kultura jest równie piękna jak inne (bo przecież nie ma gorszych, czy lepszych kultur – są one różne i wzajemnie się wzbogacające), wtedy, przelamując poczucie gorszości, poczucie pewnego prowincjonalizmu, możemy wierzyć, że jesteśmy w stanie polepszyć swój los i procesy utraty swojej tożsamości narodowej napewno będą przebiegały wolniej. A być może odwróci się ten proces i ci, których rodzice byli jeszcze prawosławnymi Białorusinami, Ukraińcami, czy nazywającymi siebie „ruskimi”, a dzisiaj ich dzieci, czy wnukowie określają siebie prawosławnymi Polakami mogą wrócić do swoich korzeni, do swojej tożsamości narodowej, od której odeszli.

Dużą rolę w życiu duchowym ludzi odgrywa Cerkiew. W Sejmie, tzw. kontraktowym, uchwalona została „Ustawa o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego”. Czy po kilku latach ustawa ta nie wymaga jakichś modyfikacji?

Prawosławie na Białostoczczyźnie warunkuje poczucie naszej odrębności i poczucie zachowania naszej tożsamości, również narodowej. Mamy tego namacalny dowód. Białorusini w okolicach Sokółki, Janowa, którzy z całą pewnością byli Białorusinami, w ostatnim powojennym czasie spolonizowali się całkowicie, dlatego, że byli katolikami. Tam nie usłyszymy od nikogo innej deklaracji, jak tej że są Polakami. Ich dzieci i wnukowie ulegli polonizacji w 100 procentach. Natomiast żyjący w takich samych warunkach Białorusini prawosławni zdecydowanie nie ulegli tym procesom w takim stopniu. Dlatego ważne jest aby warunki wypełniania swej misji przez Cerkiew prawosławną były dla niej dogodne, a przynajmniej nie gorsze niż te, które mają inne Kościoły w naszym państwie. Uchwalenie tej ustawy w maju 1991 roku temu właśnie służyło. Ustawa ta uznawana była na uchwalonej wcześniej ustawie o stosunku państwa polskiego do Kościoła katolickiego i ja uważam, że jest ona dobra. Jedynym elementem, który wymagalby jeszcze załatwienia, to problem własności 23 świątyń prawosławnych w diecezji przemysko-nowosądeckiej, które były w przeszłości własnością Kościoła greko-katolickiego, a po 1956 roku zostały odbudowane przez prawosławnych i do dziś, stanowią własność Skarbu Państwa, nie zostały Cerkwi przekazane.

Czego oczekiwać może środowisko ukraińskie na Podlasiu od przyszłych prawosławnych parlamentarzystów?

Myślę, że przede wszystkim pomocy w rozwiązywaniu ich problemów, sądzę że głównie w sferze kultury. To że Stowarzyszenie używa w swojej nazwie „prawosławni” obliuguje nas do równego traktowania ludzi, którzy deklarują się jako prawosławni. I tak, jak w Cerkwi to obowiązuje, nie ma lepszych, nie ma gorszych, nie ma bardziej lub mniej preferowanych narodowości. Sądzę, że zarówno w imieniu własnym, jak również innych kolegów, którzy kandydują mogą złożyć takie deklaracje, że na pewno nikt z nich w tym względzie nie będzie różnicował ludzi i wszystkie problemy i postulaty, jeśli tylko będą do załatwienia, będą przez tych ewentualnych posłów podejmowane.

Dziękuję za rozmowę.

Rozmawiał J. Chwaszczewski

Plastyka widziana inaczej

Z Sergiuszem Smykiem, nauczycielem plastyki w Szkole Podstawowej w Czeremsze i Przewodniczącym Rady Gminy Czeremcha, rozmawia Andrzej Piotrowicz

— Od kilkunastu już lat prowadzi Pan w szkole zajęcia plastyczne z dziećmi. Przyniosło to widoczne efekty w postaci interesujących prac, wystaw i konkursów plastycznych, w których dzieci brały czynny udział. Proszę bliżej opowiedzieć, jak to się zaczęło i skąd zainteresowanie tego typu działalnością?

— Na początku opowiem parę słów o sobie. Urodziłem się we wsi Stawiszczce, która jest obecnie ulicą Czeremchy. Tutaj się wychowałem, chodziłem do szkoły. Po ukończeniu liceum w Hajnówce, poszedłem do SN-u w Białymstoku na wydział fizyki. Następnie dwa lata przepracowałem, jako nauczyciel tego przedmiotu, a potem przeniósłem się do Czeremchy. Przez cały okres edukacji i poszukiwań, głównym moim marzeniem była sztuka. Już w dzieciństwie imponowali mi nauczyciele plastyki, a szczególnie pan Wiktor Kabac z Hajnówki, pan Dawidziuk, oni mi to po prostu zaszczytli i tak to już we mnie zostało. Bardzo lubiłem malować i dużo czytałem, jeździłem, oglądałem. W końcu nadarzyła się okazja, że mogłem uzupełnić swoje wykształcenie plastyczne. Ukończyłem Wydział Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Torunia o profilu pedagogicznym. W tym czasie, gdy jeszcze studiowałem, pełniłem obowiązki zastępcy dyrektora szkoły w Czeremsze, ale po skończeniu studiów od razu postanowiłem poświęcić się tylko pracy dydaktycznej.

Zacząłem od stworzenia warsztatu plastycznego i bazy materiałowej. Chciałem stworzyć takie warunki by dzieci nie musiały nosić teczek z farbami na każde zajęcia, a miały wszystkie niezbędne przybory na miejscu. Z poprzednich doświadczeń wiedziałem, że przedmiot plastyki traktuje się często marginesowo. Różnie było z przygotowaniem do zajęć tak dzieci, jak i nauczycieli. Postanowiłem to zmienić.

Staram się by dzieci na zajęciach plastycznych czuły się swo-

bodnie, by wspólnie pracowały, ale i wspólnie bawiły się. Taki sposób pracy pozwala dziecku lepiej się otworzyć, a poza tym uczeń może odreagować i odstresować od zajęć bardziej zdyscyplinowanych. Gdy zaczęliśmy osiągać jakieś sukcesy atmosfera w szkole i stosunek do tego przedmiotu automatycznie zmienił się na korzyść. Nikt nie może zarzucić, że plastyka jest u nas przedmiotem „do zatykania dziur”.

— Dzieci są bardzo wrażliwe i gdy stworzy im się odpowiednie warunki, to zamiast rzucać kamieniami, mogą tworzyć piękne rzeczy.

— Są one z natury bardzo ciekawe świata, dużo poznają i odpowiednio na to reagują. Dziecko jest tak stworzone, że chce się wypowiadać. Potrzebuje wyrażenia swoich uczuć i myśli i przebiega to w bardzo różny sposób, także poprzez ekspresję plastyczną. I jak nie pomaluje w szkole, czy w domu, to pomaluje nawet i na płocie, czy murze.

— Oprócz zajęć programowych prowadzi Pan również koło plastyczne dla dzieci i młodzieży. Czy chętnie w tym uczestniczą i czy wystarczy im zapалу, by po lekcjach z matematyki brać udział w takim działaniu?

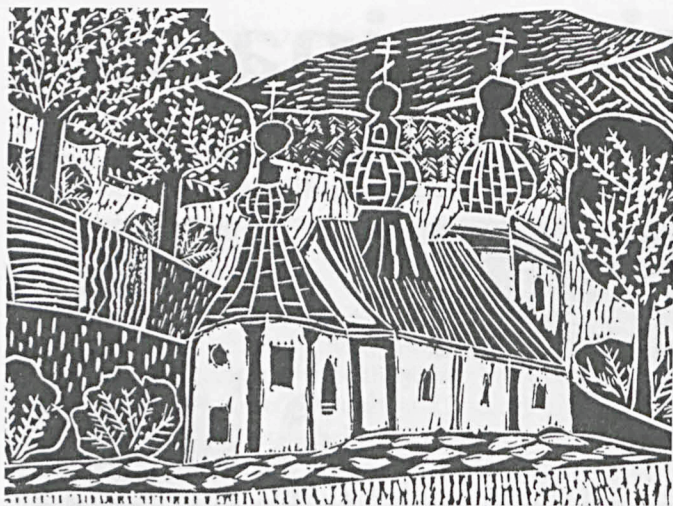
— Chęci i zapалу nie brakuje. Dzieci chcą chodzić, gdyż są to zajęcia nietypowe, odmienne od zajęć obowiązkowych. A poza tym odbywają się konkursy, dzieci zdobywają nagrody, są ekspozowane ich prace. Uczniowie widzą to i chcą brać w tym udział.

— A jaki jest przedział wiekowy dzieci najchętniej uczestniczących tak w kółku plastycznym jak i na zajęciach lekcyjnych?

— Bardzo różny. Do kółka chodzą dzieci bez ograniczeń wiekowych od najmłodszych do najstarszych, ale najciekawiej i najprzyjemniej pracuje się z maluchami. Wyobraźnia ich jest nieograniczona żadnymi schematami. Są one bardziej otwarte i „czyste”. Wypowiadają się też nietypowo, czasem w dość przewrotny i zaskakujący sposób. Potem klasy starsze próbują wyrazić się bardziej dojrzałe, jednak nie potrafią tego i to ich zaczyna męczyć. Następnie są klasy VI-VII — w tym wieku uczniom trudniej przychodzi ta wypowiedź plastyczna i jest to tzw. czas kryzysu, a potem znowu zaczynają się otwierać. Ale jest to zjawisko ogólne, nie dotyczące wszystkich uczniów. Szczególnie nie widać tych różnic na kółku i prace tutaj są bardziej dojrzałe plastycznie bez względu na wiek.

— Czy obecnie, tak atrakcyjne wynalazki, jak telewizja i komputer nie zniechęcają młodszych do mazania pędzlem po kartce?

Cerkiew na Lemkowszczyźnie

Grafika Ewy Warzeniuk z Czeremchy (11 lat)

— To zależy czy dziecko, a szczególnie rodzice, rozumnie do tego podchodzą. Na pewno siedzenie od rana do nocy przed telewizorem niczego nie daje, a nawet może zaszkodzić. Jednak świat się zmienia. Jest bardzo szybki obieg informacji, widzimy wiele zjawisk, których bez tych urządzeń nie byłibyśmy w stanie zobaczyć i doświadczyć. A dziecko zawsze pociągają rzeczy nowe i tego nie jesteśmy w stanie i nie powinniśmy starać się zmieniać. Oglądając różne programy przyrodnicze, czy też o zabytkach i kulturach dziecko poszerza swoją wiedzę, więc obserwuje i jest bardziej otwarte na świat.

— *Pędzel i ołówek nie jest jedynym narzędziem użytym w procesie tworzenia.*

— Stosujemy bardzo różne techniki na miarę naszych możliwości warsztatowych. Jest pastel olejny, plakatówka, gwasz, techniki mieszane, batik, collage i linoryt. Bardzo eksponuję w naszej szkole wypukłodruk. Dzieci już od najmłodszych lat wykonują grafiki i bardzo to lubią. Stanowi to dla nich pewną zagadkę, gdyż nie wiedzą co wyjdzie, gdy odbiją grafikę na kartce. Wielość technik wzbogaca formy wyrazu, dzięki czemu dzieci się nie nudzą. Obecnie z rzeźbą jest nieco gorzej, wykonujemy ją co prawda z dostępnych materiałów, tj. kora, mydło, ale przymierzam się sprowadzić trochę gliny z kaflarni w Milejczycach, by dzieci mogły pełniej rozwijać wyobraźnię przestrzenną.

— *Stało się już tradycją tej szkoły uczestnictwo w konkursie „Zabytki sztuki cerkiewnej w rysunkach dzieci i młodzieży”, a dzieci z Czeremchy i okolic przeważnie osiągają dobre wyniki.*

— Od chwili powstania konkursu organizowanego przez Towarzystwo Opieki nad Zabytkami, mamy w tym swój udział, a uczniowie naszej szkoły oprócz tego, że zdobywają nagrody, to wiele dzieci najaktywniej uczestniczących w konkursie wyjeżdża na plenery do bardzo atrakcyjnych miejsc w Bieszczadach i Beskidzie Niskim, np. w Ustrzykach, Wysowej, Gorlicach, Czarnej. Uczestniczą w tym dzieci z całej Polski, nie tylko wyznania prawosławnego, są i unicy i rzymsko-katolicy, przyjeżdżają także dzieci z Ukrainy. Prócz tego nasza szkoła bierze udział w wielu innych konkursach plastycznych i prawie co roku jesteśmy w finałach „Ogólnopolskiego Konkursu Twórczości Plastycznej Dzieci i Młodzieży” i w tym roku mamy cztery nagrody w edycji wojewódzkiej: Pawła Jefimiuka, Eli Ziniewicz, Joli Pytel i Mariusza Kozaczuka i jeszcze kilku innych uczniów. Ich prace zostaną wyeksponowane w tym roku w Gdańsku.

— „Cerkiew”, czy „ikona” jest to temat bliskości dla dzieci naszego regionu, ale jak Pan już wspomniał w konkursie — „Zabytki sztuki cerkiewnej” uczestniczą także dzieci innych wyznań i narodowości. Czy nie stanowi to bariery w zrozumieniu tematu?

— My mieszkamy w bardzo ciekawym miejscu na ziemi, a szczególnie ciekawym w Polsce, gdyż nastąpił tu styk wielu kultur, narodów i religii. Z jednej strony mamy kulturę łacińską, a z drugiej bizantyjsko-ruską. Mieszkają u nas i mniejszość ukraińska i białoruska, są Polacy, przed wojną była także mniejszość żydowska. Ten ciekawy element ludzki daje wielkie bogactwo kulturowe.

Podczas zajęć z plastyki zwracam szczególną uwagę i poświęcam więcej czasu na tematy związane ze sztuką starożytnością, sztuką bizantyjską. A robię to dlatego, by dzieci zapamiętały, że mają jakieś korzenie, że to jest kultura ich dziadków i pradziadków. Poznając „swoje”, jednocześnie uczą się szacunku do innych kultur. Jest to bardzo ważne, bo gdy człowiek już dorośnie, to nie pójdzie podpalać synagogi, cerkwi, czy kościoła.

— *Pracuje Pan na co dzień z dziećmi, jako pedagog, ale z wykształcenia jest Pan również plastykiem. Czy obecnie uprawia Pan twórczość we własnym zakresie?*

— Tak uprawiam, z tym że cały czas podkreślam, że najpierw jestem nauczycielem, a potem plastykiem, bo w zasadzie artystą to się czasem tylko udaje być i to bardzo rzadko, a na co dzień jestem nauczycielem. Sam oczywiście też tworzę, zajmuję się malarstwem sztalugowym, lubię malować pejzaże, szczególnie jesienią.

Zająłem się również sztuką naszego prawosławia, a mianowicie ikonopisaniem. Kilkakrotnie przyjeżdżałem na plenery ikonopisów do Bielska i na Grabarkę. Odwiedzam czasami szkołę ikonograficzną w Bielsku Podlaskim, której działalność jest ogromna i bezcenna dla kultury prawosławnej tu na Podlasiu, jak i w całej Polsce. Ikony przeze mnie pisane, nie są najdoskonalsze, ale staram się wykonać je ze wszelkimi wymogami tradycyjnej techniki temperowej. Przeważnie piszę na desce lipowej.

— *Dziękuję za rozmowę i życzę owocnej pracy, także z dziećmi.*

Fot A. Piotrowicz

Cerkiew w Siarach

Grafika Stefana Nazaruka z Czeremchy (13 lat)

Професор Євген Перфецький — син Підляської Землі

50 літ тому в словацькому місті Бардісві, 18.08.1947 р., помер вихідець з Підляшшя, видатний вчений, дослідник історії Закарпаття, **проф. ЄВГЕН ПЕРФЕЦЬКИЙ** – декан філософського факультету університету ім. Я. А. Коменського у Братиславі.

Народився він 11.04.1888 року на Підляшші, в селі Носів біля Лісної, в родині православного св'ященника. Після закінчення у 1912 році Петроградського університету, залишився там працювати і був учнем відомого філософа О. Шахматова. Габілітувався в 1919 році в Київському університеті за наукову роботу з історії Східньої Європи. Також в Києві друкувались у 1917-1919 рр його праці у збірниках університету, а відтак Української Академії наук та згодом у записках Наукового Товариства ім. Т.Шевченка у Львові та збірниках Товариства „Просвіта” в Ужгороді. У 1921 році Є. Перфецький виїхав до Чехословаччини для ведення досліджень історичного минулого Угорської Русі, а у 1922 році вдруге габілітувався у Братиславському університеті в якому працював до кінця свого життя у 1947 році, помираючи як декан філософського факультету.

З 1926 року був членом Братиславського наукового Товариства ім. Шафарика. Більшість своїх праць публікував словацькою і чеською мовами. Торкаються вони перш за все історії Київської Русі, Польщі, Угорщини, а особливо Закарпаття досліджуючи на його території релігійні процеси та перші слов'янські поселення. Перші публікації присвячені цим проблемам вийшли друком в короткому часі по закінченні університету, а саме: „Обзор угрорусской истриографии” (1914), а згодом опублікував у 1915 році „Религиозное движение в XVI и начале XVII века в Ужгородской Руси” та у 1916 р. „Печатная церковнословянская книга Угорской Руси в XVII и XVIII веках” і у 1917 році „Угорська Русь в XVII ст”.

Ця остання праця була надрукована в науковому періодичному українознавстві „Україна” за редакцією проф. Михайла Грушевського - уродженця м. Холма. Крім згаданого, у київських видавництвах опубліковано в дванадцяти роках такі між іншим праці вченого як: „Нестор Печерський” (1918), „Іоанникій Базилович” та його „Brewis notitia” (1918), ювілейна стаття „Ватрослав Ягич, 1839-1918” і „До біографії І. Вязиловича” (1919), „Соціально-господарські відносини на Підкарпатській Русі в XII-XV сторіччях” (1924) - це праця, в якій автор дає огляд життя в Південних Карпатах і Підкарпаттю, первісного заселення гір і підгір'я, поділ на комітати, значення для Закарпаття Золотої були з 1222 року тощо. Поруч з первісною (народною) назвою даної місцевості, подав також і тогочасну офіційну назву – мадярську або німецьку. Народні місцеві назви вчений подав українською

фонетикою. Євген Парфецький є автором ряду інших наукових праць, як: „Підкарпатські й галицькоруські традиції про короля Матвія Корвіна” (1926), „Перемиський літописний кодекс першої редакції в складі хроніки Яна Длугоша”, „Василій Тарасевич, єпископ Мукачевський”, „Historia Polonica Jana Dlugosza a ruske litopisectwi” (1932).

Годиться згадати, що Євген Перфецький був двоюрідним братом Романа Перфецького (1880-1944) – співзасновника Союзу Визволення України у таборі українських полонених у Вендлярі, а відтак у 1918-1919 рр члена Української Національної Ради, члена секретаріату Західно-Української Народної Республіки і еміграційного уряду ЗУРН, голови Західно-Українського товариства Ліги Націй, а у 1935-1939 рр посла союму II РП (від УНДО). Та нотаря і діяча Холмщини у 1939-1943 роках.

Олександр Колячук

„Małorusy”, „biłorusy” czy ukrajinci?

Kwestia narodowa na Podlasiu i Polesiu w XIX-XX wieku

Część II

Podlascy romantycy i ludoznawcy

Jak już wspomniałem na początku, nie tylko dla ukraińskich naukowców i publicystów było rzeczą oczywistą, iż powiat bielski jest zamieszkały przez ludność etnicznie ukraińską. Po-glądy te podzielali także badacze polscy i rosyjscy.

Pierwsze próby opisanego Podlasia były dziełem samych jego mieszkańców, „zarażonych” romantycznym zainteresowaniem przeszłością i kulturą ludową. Przykładem może być działalność ks. Antoniego Sosnowskiego (1775-1852), długoletniego proboszcza parafii św. Mikołaja (unickiej a od 1839 r. prawosławnej) w Kleszczelach. Napisał on m. in. *Historię Cerkwi greko-unickiej, Bibliograficzną notatkę o księżce „Apokryzys”* i wiele innych prac historycznych, częściowo opublikowanych, lecz w większości pozostawionych w rękopisie. Zbierał on też ludowe pieśni i opowiadania oraz opisywał folklor.

Wiele osób urodzonych na Podlasiu znalazło się w Wilnie, gdzie byli studentami, a następnie wykładowcami miejscowego uniwersytetu. Byli to Józef Jaroszewicz (1793-1860), syn mieszczanina z Bielska, profesor prawa, autor trzytomowego dzieła historycznego *Obraz Litwy*, w którym zawarł wiele wiadomości o Podlasiu, ks. Michał Bobrowski (1784-1848), syn proboszcza unickiego z Wólki Wahanowskiej (Wygonowskiej), odkrywca sławnego Kodeksu Supraskiego, który pod swymi listami podpisywał się jako *Ruthenus* (Rusin) czy Ignacy Daniłowicz (1787-1843), syn proboszcza unickiego z Hryniewicz koło Bielska, który według słów M. Bobrowskiego w jednym z jego listów, także pochodzi z narodowości chacholskiej.

W swym dziele o historii Uniwersytetu Wileńskiego J. Bieliński pisał: *Po wojnach napoleońskich, gdy w rozmaitych krajach poczęła przebudzać się idea narodowości, w Wilnie gro-no młodzi, przeważnie synowie księży unickich, w poszukiwaniu danych dla swej narodowości i religii zaczęli zbierać i odczytywać stare pergaminy. [...] Na czele tej młodzieży stał Michał Bobrowski, Ignacy Daniłowicz, Antoni Marcinkowski.*¹

Rozwiązanie Uniwersytetu Wileńskiego po Powstaniu Listopadowym (1832 r.) spowodowało rozproszenie tej grupy inteligencji. J. Jaroszewicz powrócił do Bielska, gdzie zresztą dalej pracował naukowo, także jako zbieracz miejscowego folkloru; M. Bobrowski, mając święcenia duchowne przeszedł do działalności duszpasterskiej; I. Daniłowicz wykładał kolejno na uniwersytetach w Charkowie, Kijowie i Moskwie.

Z całej „grupy wileńskiej” najwięcej dla poznania historii regionu i jego kultury ludowej uczynił J. Jaroszewicz. Był on synem bielskiego pisarza sądowego Benedykta Jaroszewicza, który także przysłużył się badaniom historycznym, zestawiając w 1796 r. *Zbiór praw, przywilejów, dekretów, lustracji, plebiscytów i innych dokumentów miasta Bielska*. J. Jaroszewicz, powróciwszy około 1832 r. do Bielska, tutaj właśnie kończył wydany w Wilnie (1844-45) trzytomowy *Obraz Litwy pod względem jej cywilizacji od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku*, gdzie możemy znaleźć informacje o historii Podlasia wzięte ze źródeł, które dziś już nie istnieją. Publikował on też luźne artykuły w prasie, w których omawiał historię regionu – *Góra Zamkowa w Bielsku Podlaskim, O koronacji księcia halickiego Daniela w Drohiczyźnie Podlaskim, czy też Drohiczyn. Opis historyczny*, zaś w języku rosyjskim *Gorod Bielsk*. Interesował się także folklorem. Opublikował m.in. *Materiały do statystyki i etnografii guberni grodzieńskiej. Powiat bielski* (1848) oraz *Wiadomości o Kupalnicach na Pod-*

lasiu i Soboty pominalne (1846), w których wykorzystał informacje zebrane przez ks. A. Sosnowskiego.² Opisując w *Materiałach do statystyki...* Rusinów pow. bielskiego, Jaroszewicz zauważa: *mowa ich trzyma środek między mową Polesian pińskich i Brześcian, nie ma jednak akcentu wołyńskiego, który się u tamtych przebija. Wyjąwszy małe niektóre różnice zresztą, prozodia tutejszej mowy ruskiej niewiele się różni od prozodii mowy wołyńskiej.*³

Z Podlasia pochodził także autor, zamieszczonego w „Gazecie Warszawskiej” z września 1854 r., artykułu *Podlasie Ruskie*, podpisujący się *Podlasiak (A.P...łowicz z okolic m. Narwi)*. W artykule tym znajdujemy zrównanie utrzymane w duchu romantycznym opis podlaskiego krajobrazu i historii regionu, jak też i zapisy mające charakter wybitnie etnograficzny: *Kraj to stanowią niegdys cześć województwa podlaskiego, obejmującego niegdys całe Podlasie, składające się z ludności ruskiej i polskiej. Należy on dziś niemal cały do guberni grodzieńskiej, mała tylko jego częśćka leży w Królestwie Polskim. [...]*

Rusini tutejsi są trojakiego pochodzenia, jak to ich mowa pokazuje. Od północy mówią dialektem rusko-litewskim, zbliżonym do białoruskiego, który tu po prostu zwą litewskim, i każdy nim mówiący, u chłopów Podlasia środkowego i południowego jest Litwinem; od południa rusko-wołyńskim, a w środku koło Narwi i Bielska, dialektem, który nazwać można rusko-polskim, ponieważ w nich oprócz akcentu polskiego, polskie l panuje tam, gdzie Wołyńcy, Podolacy i Ukraińcy l kładą.

Z różnicy tej w mowie okazuje się, że zaludnienie północnej części Podlasia Ruskiego nastąpiło przez Rusinów przyszychodzących od Białejrusi, a południowej od Wołynia; skąd by pochodzili Rusini środkowej części, powiedzieć nie umiem, bowiem nie znam żadnej ruskiej prowincji, gdzie by tym dialektem mówiono.

Nie ze wszystkimi koncepcjami autora możemy się oczywiście zgodzić. Nie wiadomo np. czym kierował się on twierdząc, iż gwary okolic Bielska czy Narwi mają polski akcent. Jak wiadomo w języku polskim akcent jest stały, padający na przedostatnią sylabę. W gwarze okolic Bielska i Narwi akcent jest zaś, jak i w innych gwarach ukraińskich, a także białoruskich i rosyjskich, ruchomy. Nie można także tłumaczyć polskim wpływem miękkości *l* gdyż jest to po prostu jedna z wielu archaicznych cech tej gwary, np. w słowach *mlyn* czy *kaluza* mamy *l*, podczas gdy w języku polskim występuje tu *ł* – *młyn*, *kaluża*. Oczywiście sąsiedztwo polskie mogło mieć wpływ na zachowanie tej miękkości lecz nie było przyczyną jej powstania, gdyż jest to po prostu pozostałość miękkiej wymowy języka prasłowiańskiego.

Archaiczność tych gwar spowodowana jest tym, iż jest to gwara tej ludności, która jako pierwsza zasiedliła nadbużańskie okolice Podlasia. Przetrwała ona szczęśliwie wojenne pożogi XIII i XIV w., aby w XV i XVI w. ostatecznie skolonizować tereny stykające się z osadnictwem polskim zarówno na południe od Buga (okolice Białej Podlaskiej) jak i na północ – okolice Drohiczyzna, Mielnika, Brańska, Bielska, oraz tereny stykające się z osadnictwem białoruskim, a więc prawobrzeże Narwi aż do Narewki. Ta peryferyjność była jednym z powodów, że nie wszystkie cechy fonetyczne języka ukraińskiego stały się tu tak widoczne jak w gwarach okolic położonych

bardziej na południowy wschód – np. Orli, Hajnówki, Czermchy czy Milejczyc.

Szczególną uwagę zwraca nasz Podlasiak także na pieśni miejscowej ludności ukraińskiej. Opisuje np. jak będąc w jednym ze szlacheckich domów słuchał grającej na fortepianie córki gospodarza, a gdy ta skończyła: *usłyszeliśmy w ogrodzie dumkę „Ne chodi Hryciu na wieczorniciu”, śpiewaną czystym, młodym i silnym głosem, a z taką dokładnością, że najmniejszej fałszywej nuty nie było. Wieczór letni był cichy, okno otwarte na ogród, i smutne, przeciągłe tony tego pięknego śpiewu zalały pokój. To Marysia, dziewczyna ze wsi na służbie w dworze.*

Tu każdy od kolebki żyje wśród pieśni, uczy się pieśni, umie śpiewać i śpiewa. Chata, pole i las brzmią na przemian pieśnią stosownie do czasu, bo na wszystkie pory roku mają inne śpiewy i nigdy w jesieni nie śpiewają pieśni wiosennych, ani zimą tych co latu przystoją, oprócz śpiewek skocznych, dobrych na każdą porę. Przez położenie kraju ze zlewka dwóch narodowości, Rusini podlascy umieją wszystkie niemal pieśni ruskie i polskie – nie obce im dumy i kozaczki ukraińskie, nie obce mazurki i krakowiaki. A takie mają ucho, że co raz usłyszą, najdokładniej wyśpiewają.

Oprócz właściwych tej prowincji, niektóre pieśni jak „Ne chodi Hryciu na wieczorniciu”. „Oj woły z moji'e ta j połowyje”, „Tuman, tuman po dolini”, „Hore moje hore” itd. wspólne wszystkim Rusinom i tu są znane, tylko że wymawianie słów jest miejscowe.

Mają swój taniec właściwy. Staje tyle par, ile ich jest, i chodzą oto wkoło jedna za drugą, kobiety zawsze na zewnątrz kręgu, w którąkolwiek idą stronę, od lewego do prawego, czy przeciwnie. Pierwsza para ująwszy się jak do walca, tańczy pośrodku na miejscu, kręcąc się i podskakując do taktu. Gdy się natańczy, idzie na tył, a następna para wchodzi na środek, i tym trybem trwa taniec dopóki gra muzyka. Rytm muzyki tych tańców podobny jest do rytmu kozaka. Tańczą także walce, a niekiedy parobczaki kozaka.

Niestety czasy nam współczesne brutalnie obeszły się z folklorem – nikt już nie tańczy tradycyjnych tańców, a i piosenki śpiewa się tylko przy co znaczniejszych okazjach jak wesele czy chrzciny, zaś młodzież uczy się ich nie od rodziców lecz ze śpiewników. A przecież jeszcze przed stuleciem wesoła, żartobliwa piosenka czy smutna dumka była obecna w każdej chwili życia naszych prababek i pradziadków.

Ludoznawczy opis Podlasia pozostawił także i Ludwik Czarkowski, lekarz praktykujący w Siemiatyczach w 80-ych latach ubiegłego wieku. W pierwszym, wydanym w 1907 r., tomie „Rocznika Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” zamieścił on, oparty na swych własnych obserwacjach artykuł *Powiat bielski w gub. grodzieńskiej. Zarys ludoznawczy*. Oprócz opisu folkloru, zwyczajów i dnia powszedniego miejscowej ludności ukraińskiej (jako pierwszy autor piszący po polsku określał ją mianem Ukraińców, a nie tradycyjną nazwą Rusini), Czarkowski przekazał nam parę informacji o jej świadomości: *Na zapytanie, kto on – odpowiada: „hospodar” lub „włościanin”; jak się modli: „po rusku”, a jak mówi – „po prostemu”. Lud polski, gdzie się styka z Rusinami, ma ich za mściwych, zawziętych i skrytych.*

Podlasiak z ludu nie uważa siebie ani za Mazura, o którym wyraża się, że mówi „z góry” [tzn. z „rozpędem”], ani tym bardziej za „Litwina”, którym to mianem chrzczi zgodnie i Mazur i Rusin podlaski sąsiadów swoich od wschodu woj. podlaskiego, czyli za historyczną ongi granicą Litwy; nie dość na tym, – „litewską” nazywa i mowę tego ludu – gwary białoruskie. „Litwinów” takich Podlasiacy mają za niżej od siebie umysłowo stojących; „naród” to ma być „ciemny”; chodzi w łapciach, a „siedzi” w „dymnych” (kurnych) chatach – ani pierwsze zaś, ani drugie na Podlasiu nie istnieją”.

Upředzenie do „Litwinów” i ich języka przetwało i do dzisiaj – oczywiście przede wszystkim na pograniczu obu grup językowo-narodowościowych. Problem ten przedstawiony został także na łamach białoruskiej „Niwy” (nr 21/1988) przez Aurorę w artykule *Jak syr – nie zakuska, tak i liwin – nie czalawiek*. Oto co ciekawsze i bardziej wymowne fragmenty tego tekstu: *Białorusini dzielą się u nas na dwie dialektyczne grupy. Na południe od Narwi – to Poleszucy, oni „dekają” (np. puojde, pryjde). A Białorusini, mieszkający na północ od rzek Narew i Narewka „dziekają” (np. pojdzie, pryjdzie). Nazywają ich czasem Litwinami. Litwinów tych jest mniej niż Poleszuców, ostatnim czasem nazywanych coraz częściej Podlaskami. Są podziały na mniejsze grupy (np. w Łuce i Słobodce mieszkają Zareczancy). Ci Zareczancy mówią dialektem, który naukowcy nazywają środkowo-białoruskim i na bazie którego uformował się białoruski język literacki.*

Podlascy albo Podlascy czemuś bardzo nie lubią Litwinów, przedrzeźniają ich i nazywają lisliwym narodem. Mówią: „Jak ser – nie zakuska, tak i Litwin – nie człowiek.”

Podlascy udowadniają – zwłaszcza w czasie wypitki – że Litwiny to hultaje, który lubię tylko chwalić się, i nic więcej nie robią. To samo plotą Litwiny o Podlascach (Poleszucach). Będąc pewnego razu na weselu nasłuchałam się rozmów pewnej Litwinki z Podlascami.

– Ty dla mene tak podobajeszsia, Halinko, szto jak puojdemo na zabawu, to wsi'e tanci budu z toboju tanciuwati, - zaleca się kawaler.

– Adeczapisia, Padlasczysko ty! – krzyczy niemal z nienawiścią ładna Litwinka. – Pierastań mnie tut „dekać” i „wekać”, lepiej użo pa-polsku hawary da mianie.

– A szto, Pudlascz to wże ne lude?

I tutaj wmieszał się jego przyjaciel:

– Oj, Kostia, nema czoho z jeju howoryti. Czy nasza di'ewczyna huorsza od Litwinki? Ni'e! Nasza szcze li'epsza. Pudlascz – to czołowi'ek nasz, a Litwin – to czortuw syn!

– Heta użo niaprauda, – oburzyła się zaczerwieniona Litwinka. Jak syr – nie zakuska, tak Padlascz – nie czalawiek! ...

Dwie moje kuzynki wyszły za mąż za Podlasców i mówią po podlasku. Zapytałam je, dlaczego wy, ciotki, nie mówicie po naszymu? A one na to:

– I ty byś się nauczyła po podlasku, gdyby wszyscy śmieli się z ciebie i przedrzeźniali, nawet w domu i przezywali Litwinką...

Było mi przykro tego słuchać.

Nieraz słyszałam i takie jeszcze dziwo: – Ne chozczu czytati „Niwy” bo wona po-zareczanśku napisana...

Cóż, fakt, że mówiący po ukraińsku (*puojde, pryjde*) Podlascy nie chcą czytać drukowanej po *zareczanśku*, czyli białorusku, „Niwy” nie powinien wydawać się żadnym dziwem. Chyba że ktoś, tak jak pani Aurora, uprze się, że są oni, tzn. Podlascy, „dekającymi Białorusinami”. Można im nawet wmówić, że są „Białorusinami”, lecz obiektywnych faktów oszukać się nie da, jak też nie da się wymazać wrodzeniem pióra po papierze linii etnicznej podziału pomiędzy ludnością ukraińską i białoruską, która w opisywanych przez Aurorę okolicach zetknęła się ze sobą dopiero w XVII w.

Inni autorzy o Podlasiu

Coraz szersze w XIX w. zainteresowanie problemami narodowościowymi w zachodniej części Imperium Rosyjskiego zawoocowało wieloma opracowaniami historycznymi, etnograficznymi i językoznawczymi dotyczącymi Ukrainy i Białorusi, określanych w ówczesnych rosyjskich wydaniach mianem „Rosji Zachodniej”, przy czym Ukrainę (Ukraińców) zwano w nich „Małorosją” („Małorusinami”). W wielu spośród tych prac znajdujemy mniej lub bardziej dokładne określenie obszarów etnicznych Ukrainy i Białorusi.

Tak np. Michał Kojalowicz, z pochodzenia Białorusin (urodzony w Kuźnicy Białostockiej), w swych *Lekciach po istorii Zapadnoj Rossii* (Moskwa 1864) stwierdza: *Plemię maloruskie zajmuje w Zachodniej Rosji gubernię kijowską, podolską, wołyńską, południowo-wschodnią część grodzieńską, wchodzi przy Prypeci w gub. mińską i południową część mohylewskiej*. Właśnie w tej południowo-wschodniej części gub. grodzieńskiej znajdował się pow. bielski.

Podobne stwierdzenie widzimy u innego ówczesnego historyka, Jakuba Hołowackiego: *W obecnym czasie na byłym Podlasiu żyje lud, który zalicza się do plemienia maloruskiego i jego gwara tworzy odmianę maloruskiego lub ukraińskiego narzecza, z czego należy wnosić iż przodkowie mówili tym samym narzeczem. [...] Przodkowie dzisiejszych Białorusinów i Malorusinów na przeciągu wielu stuleci żyli razem pod jednym rządem. W byłym Litewsko-Ruskim Księstwie jedni zajmowali północ do rzeki Narwi, Świsłoczy i Prypeci, a drudzy żyli na południe od tych rzek.*⁵

Podobne stanowisko zajmowali także ówcześni historycy polscy. Np. Aleksander Jabłonowski, autor trzyczęściowej monografii *Podlasie*, pisał w trzeciej jej części (Warszawa 1909): *Mylilby się wielce kto by rozumiał, iż w obrębie Podlasia, wojew. podlaskiego, znajdowali się Rusini tylko jednego narodowego odłamu, t.j. Malorusini*. Tymczasem stosuje się to wyłącznie do ziemi drohickej, bo co do bielskiej – to tam ludność maloruska, przekroczywszy rz. Narew, sięga zaledwie prawego dopływu onej – Supraśli, na całej zaś polaci północnej tej ziemi występują, obok Mazurów i resztek Litwinów – tylko Białorusini. I wielce to naturalne, ponieważ w tej stronie silniejszy był prąd kolonizacyjny, osadnictwa – wylewający poza graniczną rz. Brzozówkę, od Puszczy Grodzieńskiej, do której przypierała ludność białoruska.

Widoczny wyraz odrębnego etnicznego charakteru ruskiego ludu północnej polaci ziemi bielskiej dostrzegamy we wszystkim – nawet w odmiennym brzmieniu nazw i imion. Weźmy dla przykładu choćby miasto Knyszyn 1577 r.; jest tam w nim nieco ludności ruskiej wśród mieszczan, a nazwy wśród niej takowe: Chwiećkowa, Cimochowicz, Chwiedorowicz, Owdziej, Dzieńko, Boćwinka, Dzieńis.⁶

Dalej Jabłonowski pisze: *Mowa (maloruska) Rusi podlaskiej trzyma środek między mową Polesian pińskich i Brześcian, nie ma jednak akcentu wołyńskiego, który się u tamtych przebija [jak widzimy, autor podziela sąd J. Jaroszewicza – J.H.]. Jednym słowem mowa ta, we wszystkich swych gwarach, stanowi odłam – mniejsza, że najbardziej oddalony – narzecza poleskiego maloruskiego języka.*

Badacze naszej mowy

Druga połowa XIX i początek XX w. to okres dość intensywnych badań naukowych nad gwarami ludności zamieszkującej Podlasie. Już historycy J. Jaroszewicz i A. Jabłonowski zaliczyli gwary ówczesnego pow. bielskiego do poleskiego narzecza (grupy) języka ukraińskiego (język ukraiński dzieli się na trzy grupy – północną, zwaną też poleską, południowo-wschodnią i południowo-zachodnią). Znalazło to potwierdzenie w licznych pracach językoznawczych.⁷

Warto zauważyć, iż w pracach ówczesnych uczonych do gwar ukraińskich (przejściowych do jęz. białoruskiego) często zaliczano także gwary okolic Zabłudowa. Innego zdania był białoruski uczoney J. Karski, który w pracy *Bielorusy* (Wilno 1904) gwary okolic Zabłudowa zaliczył do białoruskiego obszaru językowego.

Do podobnych jak Karski wniosków doszli też członkowie Moskiewskiej Komisji Dialektologicznej N.N. Dumowo, N.N. Sokółow, D.N. Uszakow, którzy wyniki swych prac zamieścili w dwóch publikacjach – *Dialektologiczeskaja karta ruskogo jazyka w Jewropie* (Pietrograd 1914) i *Opyt dialektologiczeskoj karty ruskogo jazyka w Jewropie* (Moskwa 1915). Dzieliąc narzecze północnou-

kraińskie wydzielili oni gwary znad Bugu i Narwi w oddzielną grupę – podlaską. Podobne wydzielenie gwar podlaskich w osobną grupę w swej systematyzacji dialektów języka ukraińskiego zastosował też K. Michalczuk. Wydzielił on mianowicie w narzeczu północnym podnarzecze podlaskie (obejmujące Podlasie Północne i Południowe), w którym rozróżniał gwary podlaskie i królewskie (gwary północno-zachodniej części podnarzecza podlaskiego na północ od Bugu – w okolicach Narwi, Bielska i Siemiatycz, a więc gwary najbardziej archaiczne).

Tak więc już przed I wojną światową ukraińscy, polscy, rosyjscy i białoruscy uczeni dokonali naukowego określenia gwar podlaskich między Bugiem a Narwią, zaliczając je do północnego (poleskiego) narzecza języka ukraińskiego i wyznaczając językową granicę ukraińsko-białoruską, zarówno na tym terenie jak i na całej długości Polesia.

Zrozumieć, że są synami Ukrainy...

Przynależność narodowościową ludności według języka ojczystego rejestrował też pierwszy powszechny spis rosyjski (*Pierwaja wsieobszczaja pieriepis Rossijskoj imperii*) przeprowadzony w 1897 r. Wykazał on w pow. bielskim następujący stosunek mieszkających tam narodowości: Ukraińcy („Malorusini”) – 39,1% (64,3 tys.), Polacy – 34,9% (57,3 tys.), Żydzi – 14,9% (24,5 tys.), Rosjanie – 5,9% (9,7 tys.), Białorusini – 4,9% (8,0 tys.), Niemcy – 0,2% (0,3 tys.), przy ogólnej liczbie ludności powiatu – 164,4 tys.⁸

Podobne dane znajdujemy w różnych tekstach, zarówno popularnych jak i naukowych, w okresie późniejszym. Np. w „Sankt-Pietierburskich Wiedomościach” (nr 44) z 1903 r. opublikowano artykuł *urożecz grodzieńskiej gubernii W.K.*, który stwierdził, że ludność tej guberni jest ukraińska. Polemizując z tym artykułem ks. J. Korczyński pisał: *Przed wszystkim pan W.K. mówi, iż niższe warstwy ludności w całości należą do narodu ukraińskiego [„maloruskiego plemienia”]. W tym twierdzeniu W.K. jest znacząca niedokładność. Rzeczywiście, wiejska ludność gub. grodzieńskiej jest w całości „ruska”, przy czym nie więcej niż 1/3, w południowych powiatach, to Ukraińcy, a pozostałe 2/3 – Białorusini. Ludności chrześcijańskiej w guberni jest około 1,3 mln. Ukraińcy żyją w pow. brzeskim (155 tys.), kobryńskim (160 tys.), stanowią znaczną większość ludności pow. bielskiego (ok. 80 tys.) i w południowych częściach pow. słonimskiego i prużańskiego (ok. 60 tys.). Razem jest więc w guberni około 455 tys. Ukraińców.*⁹

Zbliżone liczby znajdujemy też w wydanej po niemiecku pracy ukraińskiego geografa S. Rudnickiego: *W guberni grodzieńskiej (38600 km², 1,95 mln. mieszkańców) Ukraińcy stanowią 23% ludności i zamieszkują w powiatach – Brześć (81% Ukraińców), Kobryn (83%), Bielsk (42%, względna większość) i w południowej strefie granicznej pow. Prużany (7%) – razem 1,4 tys. km² z 440 tys. ludności ukraińskiej. Polacy i Białorusini tworzą w dwóch pierwszych powiatach 2-3%, Polacy w pow. Bielsk – 37%, Białorusini w pow. Prużany – 79%. Żydzi we wszystkich okręgach – 9-11%.*¹⁰

Już po obu rewolucjach 1917 roku działał w Moskwie Białoruski Uniwersytet Ludowy. Zbiór wygłoszonych w 1918 r. wykładów opublikowany został w książce *Kurs bielorusowiedienija* (Moskwa 1918-1920). W wielu z wykładów poruszono sprawę granic etnicznych Białorusi – także na interesującym nas obszarze Podlasia. Np. D. Anuczyn w referacie *Uwagi do problemu terytorium białoruskiego* stwierdził, że w pow. bielskim Białorusinów jest bardzo mało (3 tys. na 165 tys. ludności), gdyż w gub. grodzieńskiej wzdłuż granicy z Podlasiem chełmskim przeważają już Ukraińcy.

Kwestię tę rozwinął w swym referacie M. Janczuk, pochodzący z Południowego Podlasia, stwierdzając w artykule *Etnograficzeskij oczerk Bielorusii: W pewnych częściach niektórych guberni białoruskich mieszkają także i Ukraińcy w roli pradawnych sąsiadów Białorusinów, zajmując się rolnictwem, tzn. w gub. grodzieńskiej i czernihowskiej, częściowo także w mińskiej, gdzie gubernie te graniczą z Ukrainą, lub nawet należą do niej w znacznej swej części, jak np. gub. czernihowska swymi południowymi powiatami,*

gdzie ludność jest całkowicie ukraińska i zajmuje większą część guberni. W gub. grodzieńskiej wzdłuż granicy z Podlasiem chełmskim [tzn. Południowym Podlasiem – J.H.] także przeważają Ukraińcy (około 360 tys.), będąc jednak trzykrotnie mniej liczni jak Białorusini.

Zdawałoby się, że powszechne uznanie ludności pow. bielskiego za etnicznie ukraińską powinno w końcu doprowadzić do ukraińskiego uświadomienia narodowego. Tak się jednak nie stało. Powiat bielski, położony na najdalszym północno-zachodnim peryferium etnicznego obszaru Ukrainy pozostał poza zasięgiem ośrodków ukraińskiego odrodzenia narodowego. Także i tu, na miejscu, nie widzimy jakichś bardziej znaczących działań w kierunku uzyskania świadomości narodowej. Trudno zresztą spodziewać się tych działań skoro zaliczane do inteligencji takie grupy jak duchowieństwo prawosławne, urzędnicy i nauczyciele byli rosyjskie lub zrusefikowane i cała ich działalność miała charakter rusyfikatorski – m.in. nauczyciele otrzymywali dodatek pieniężny za obrusienię.

Prof. J. Wiśniewski, opisując procesy osadnicze na Podlasiu, stwierdził w zakończeniu swej pracy: *Miejscowi określali ludność ruską w pow. bielskim jeszcze w początkach XX w. jako Rusinów lub Ukraińców. Bardzo możliwe, że osiedlenia się wśród nich autentycznych Białorusinów, działalność urzędników i popów białoruskiego pochodzenia spowodowała, że zaczęto ich uważać za Białorusinów.*¹¹

Jednak aż do I wojny światowej nie poddawano raczej w wątpliwość faktu, iż w okolicach Bielska, Siemiatycz, Brześcia, Kobrynia i Pińska mieszka ludność etnicznie ukraińska. Takie właśnie stanowisko zajmowali też publicyści i redaktorzy jedynego wówczas białoruskiego pisma „Nasz Niwa”, które wychodziło w Wilnie. W 1909 r. w tym piśmie (w nr 4) została wydrukowana korespondencja o powstaniu w wsi Kleniki (obecnie w gminie Czyże) ukraińskiego teatru ludowego, który wystawiał komedię Karpenki-Karego *Rozumny i dureń. Jaszczce za kolki dzion u horadzie Bielsku byli raskeleyjny afiszny ab sielanskim teatry. Hramadzianstwa było nadta zacikauleno i u klub, dzie ihrali, naźbiralasia szmat narodu. Ihrali nadta dobra i kamedyja usim spadabalasia. U kancy chor sielanski zaspiewau kolki pieknych ukraińskich pieśniu. Pasla piesień byli tancy, u katorych pany tancowali razam z sielanskimi dzieuczatami.* Autor korespondencji, który podpisywał się pseudonimem Chalimon s-pad Puszczy, był synem duchownego z Klenik, rodem z Białorusi.

Redakcja „Naszej Niwy” tak skomentowała tę korespondencję: *„Nasza Niwa” horacza witaje i winszuje pracounikou pierwszaho narodnaho teatru u Hrodzienskim Padlaśsi, u kraju zabytym historyjy i zahnanym ciażkimi warunkami ciapierasznaho žyccia i szczyra žadaje, kab hety teatr pamoh naszym bratom-padlaszanam prabudzicca i zrazumeć, szto jany syny bratnijaj nam Ukrainy.*

U *Bielaruskim kalendary „Naszaje Niwy” na 1991 hod* sekretarz redakcji tego czasopisma, Waclaw Łastowski (Włast) opublikował artykuł *Dzie my żywiom i skolki nas?*, w którym dał przegląd białoruskiego obszaru etnicznego. W. Łastowski pisał: *Dziela taho, szto u Europie ras fizyczna-czystych nie zachawalosia zusim, hranicy koźnaho narodu prawodziacca nie pawedluh budowy ciela, abo koloru wałos, waczey, ale pawedluh mowy, jakoj jon haworyć. [...] Wyznaczajuczy tut bolej-mieniej naszy hranicy, my i budziem trymacca naszaj mowy: dzie haworyć narod pa bielarusku, tyje ziemi budziem zaliczać da Bielarusi... Hetak miarkujuczy, hranica nasza na zachodzie pojdzie mieniej-bolej ad stancii Korszouki (Pau-noczna-Zach. żaleznaj darohi), na Dźwinsk i Koszedary; adhetul uwierch pa Niomanie da Druzgienik; tut heta hranica pawiertaje na zachod, urezywajuczysia u suwalskuju hub. da Auhustowa i Bielska. S poudnia hranica idzie krywoj linijej ad Bielska na Pinsk i Mozyr... Hetak bielaruskimi pawietami liczacca: ... U Hrodzienskaj hub. pawiety: Bielski, Bielastocki, Woukawyski, Hrodzienski, Prużanski, Stoliniski, Sokolski.*¹²

Oczywiście poprowadzenie linii granicznej aż do Bielska wynikało przede wszystkim z orientacyjnego wyznaczenia obszaru. Bia-

lorusini zamieszkiwali północno-wschodni skrawek pow. bielskiego, dlatego też zaliczenie części pow. bielskiego do obszaru białoruskiego można uznać za słuszne. Trzeba też zaznaczyć, że znaczna część ówczesny językoznawców jako granicę ukraińsko-białoruską podawała rzekę Narew, co z jednej strony do obszaru białoruskiego „dodawało” część ukraińskojęzycznego obszaru pow. bielskiego (parafie Ryboły, Puchły, Trześcianka), a z drugiej „odrywało” od niego Białowieżę i Narewkę.

Ponieważ jednak etnicznie ukraińskie powiaty na południu gub. grodzieńskiej i mińskiej leżały na obszarze często, zwłaszcza w źródłach rosyjskich, określanym ogólnym mianem „Białorusi”, zdarzało się określanie tych terenów również mianem „białoruskich”. Wspomina o tym w liście z Kobrynia korespondent białoruskiej „Naszej Niwy” Janka Aleksiuł, opisujący sytuację w tym poleskim powiecie: *Chacia kobrynski pawiet liczycca bielaruskim, ale redka dzie paczujesz bielaruskuju hutarku, bo bolszuju czas wiosak zajmajuć ukraińcy; ale i jany nia dbajuć a swajej rodnej mowie, jak i bolszaja czas naszych bielarusou... Prada, u samym Kobryni još kolki świadomych ukraincow, katoryje czytajuć swaje kniżki i hazety, ale nia majuć jany adwahi wystąpić publiczna z swaimi żadaniami dla narodu i baranić jaho ad apalaczywańnia, jakoje z wiailikaj enerhijej tutaka wiadziecca. Dziwnyje ludzi tutejszyje polskije pany: żywuczy sierod narodu ukraińskaho, zakładajuć jamu szkoły polskije, wućzać narod u niezrozumielaj dla jaho hutarcy! Nia dziwa, szto z ich kulturnaj raboty karyści zusim mała, bytcym jaje i nima.*¹³

J. Hawryluk

Przypisy:

1. J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579-1831)*, t. 2, Kraków 1899, s. 386-387.]
2. Wszystkie trzy artykuły etnograficzne przedrukowane zostały w zbiorze: *Ruś podlaska. Podlasie w opisach romantyków*. Wyboru dokonał i opracował Jerzy Hawryluk, Bielsk Podlaski 1995.
3. *Ruś podlaska...*, s. 101-102.
4. Wzmiankę o zachowaniu się pamięci o dawnej granicy woj. podlaskiego z białoruskimi terenami należącymi do Wielkiego Księstwa Litewskiego znajdujemy m.in. w cytowanej już pracy M. Sajewicza, w której pisze on: *Terminem „Podlasze” w miejscowej gwarze [białoruskiej – J.H.] określa się tereny na południe od Puszczy Ładzkiej. Ziemię tę niegdyś wchodziły w skład Korony. Były one zasiedlone przez ludność pochodzenia ukraińskiego.*
5. Jakow Gołowackij, *Czerty domaszniago byta russkich dworian na Podlaszje, tj. w nynieszniej siedleckoj i grodzienskoj gubernijach*, Wilno 1888, s. 32-33, 37.
6. Zupełnie inaczej brzmią imiona i nazwiska mieszczan bielskich, zapisane w połowie XVII w. – Herman Tymoszewicz, Stepankowicz, Iwan Peraj, Iwan Serhijczyk, Herman Utewicz, Maksim Pohorylski, Nikodym Fedorowicz – *Archieograficzeskij sbornik dokumentow otnosiaszczichsia k istorii Siewiero-Zapadnoj Rusi*, t.II, Wilno 1867. Nazwiska są zapisane alfabetem łacińskim a więc fonetycznie.
7. Np.: *Zamietki o zapadnoj czasti grodzienskoj gubernii [w:] Etnograficzeskij sbornik izdawajemyj Impieratorskim russkim gieograficzeskim obščestwom*, Petersburg 1858; P. Giltebrandt, *Sbornik pamiatnikow narodnogo tworczestwa w Siewiero-Zapadnom kraje* (przedmowa), Wilno 1866; A. Potiebnia, *Zamietki o małoruskom nareczii*, Woroneż 1871; K. Michalczuk, *Nareczija, podnareczija i gowory Jużnoj Rossii w swiazi z nareczijami Galiczyzny [w:] Trudy etnograficzeko-statistyczeskoi ekspedicii w Zapadano-Russkij kraj*, t. VII, wyp. 2, cz. 3, Petersburg 1877.
8. E. Czyński, *Etnograficzno-statystyczny zarys liczebności i rozsielenia ludności polskiej*, Warszawa 1909, tablica 38; A. Jaroszewicz, *Małorosy po pieriepisi 1897 g.*, [w:] „Kijewskaja Starina”, Kijów, t. 85/czerwiec 1905.
9. sw. J. Korczyński, *Takowo li dziejstwitielnoje położenje dief?* – „Grodienskiy Jeparchialnyja Wiedomosti”, nr 11/1903.
10. S. Rudnyćkij, *Ukraine. Land und Volk. Eine gemeinfassliche Landeskunde*, Wien 1916, s. 148.
11. Jerzy Wiśniewski, *Osadnictwo wschodniej Białostocczyzny* – *Acta Baltico-Slavica*, t. 11.
12. *Bielaruskij kalendar „Naszaje Niwy” na 1991 hod*, Wilnia 1911, s. 72-73.
13. „Nasza Niwa”, nr 39/1911, s. 494.

Наші міста і села

Словник, ч. 8

ПАВЛОВИЧИ – село в гміні Мельник. Перша згадка з 1616 р., коли був тут млин з фоллошем і тартак – власність Матиса Павловича. Pawłowicze.

ПАКАНЕВО – село в гміні Мілейчиці, засноване мабуть в XV ст. – перша згадка з 1545 р. Після останньої війни біля 250 осіб виїхало до СРСР, – залишилося всього 13 родин. Зараз в селі біля 110 домів, 470 жителів – передусім новопоселених поляків. Rokaniewo.

ПАНАСЮКИ – колонія села Батіки Передні. Panasiuki.

ПАРЦЬОВО – село в гміні Більськ, засноване в XVI ст. – перша згадка з 1576 р. На цвинтарі восьмибічна дерев'яна церква Св. Димитрія з XIX ст. Parcewo.

ПАСИНКИ – село в гміні Більськ, з парафіяльною церквою Народження Св. Івана Христителя. Перша згадка з 1576 р. Каплиця на цвинтарі. Pasynki.

ПАСКА – колонія Красного Села. Pasięka.

ПАСІЧНИКИ ВЕЛИКІ – див. Краєчки.

ПАСОЧНИКИ – село в гміні Дубичі Церковні. Pasieczniki Male.

ПАТОКИ – село в гміні Бранськ. Перша згадка з 1525 р. Село в бувшому Бранському старостві, в половині XVI ст. населення було тут переважно українське. В 1898 р. було тут 21 православних. Patoki.

ПАШКІВЩИНА – село в гміні Орля. Перша згадка з 1529 р. як про осело бояра Пашка. Paszkowszczyzna.

ПЕРЕХОДИ/ОКСЕНТІЇ – присілок села Новосади, гм. Гайнівка. Przechody.

ПЕТРІВЩИНА – село в гміні Кліщелі. Перша згадка з 1577 р. Piotrowszczyzna.

ПИЛИКИ – село в гміні Більськ, засноване мабуть у XV ст. – перша згадка з 1576 р. Мали тоді 46 волок землі, в селі був королівський фільварок. Зараз понад 100 домів, 500 жителів. Біля половини поляків – загалом говориться по-українськи. Назва мабуть імени Филип. Piliki.

ПИЛИПКИ – село в гміні Більськ.

перша згадка з 1576 р. Давніша назва Поріччя або Підріччя. Pilirki.

ПІДБІЛЛЯ – колонія села Дуб'яжин в гміні Більськ, з парафіяльною дерев'яною церквою Св. Пророка Іллі з XIX ст. Перша згадка з 1567 р. Звалося тоді Підбільськ і було власність Вагановських, боярів з Берестейського повіту. Podbiele.

ПІДВЕЖАНКА – присілок села Вілька в гміні Чижі. Podwieżanka.

ПІДМОКЛЕ – колонія села Новосілки в гміні Мілейчиці. Podmokle.

ПІДРІЧАНИ – село в гміні Чижі. Перша згадка з 1536 р. (тодішня назва Локниця). Podrzeczany.

ПІСКИ – село в гміні Дубичі Церковні. Перші згадки про поселення з XVIII ст. Piaski.

ПІЩАТКА – село в гміні Нурець-Станція. перші згадки з XVII ст. Piszczatka.

ПЛЕСКИ – велике село в гміні Більськ, з парафіяльною церквою Преображення Господнього. Перша згадка з 1536 року. Назва від слова плесо. Каплиця існувала в Плесках вже в початкові XVIII ст. Пізніше перенесено її на цвинтар. Після розбудови в XIX ст., стала вона філією парафії в Риболах (1876 р., раніше належала до парафії в Райську). Після знищення церкви в Райську (1942 р.), каплиця ця сповнювала роллю парафіяльного храму райської парафії. В 1945 р. почалася в Плесках розбудова церкви, яку освячено 6.08.1946 р. В 1945 р. створено при

Церква в Плесках

цій церкві окрему парафію з селами Плески, Дениски і Кнорози. На цвинтарі в Плесках побудовано каплицю Св. Ап. Луки, яку освячено в 1965 р. Ploski.

ПЛЮТИЧІ – село в гміні Більськ. Перша згадка з 1576 р. Назва мабуть від слова плота – людина, яка говорить багато, будь-що, недоречно. Plutycze.

ПОГРЕБИ – село в гміні Кліщелі. Перша згадка з 1560 р. Pohreby.

ПОЛИЧНА – село в гміні Кліщелі, засноване мабуть біля 1560 р. В 1639 р. було в Поличній 40 господарств осочників, які стерегли Біловезьку пущу. Зараз в селі біля 80 домів і 400 жителів, в тому декілька польських родин. Policzna.

ПОЛОВЦІ – село в гміні Черемуха. Перша згадка з 1560 р. Каплиця Покрову Пресв. Богородиці. Połowce.

ПОПЛАВИ – село в гміні Бранськ. В 1898 р. було тут 4 православних. Poplawy.

ПОСТОЛОВО – село в гміні Гайнівка. Оселя виникла тут мабуть шойно в другій половині XVIII ст. Postolowo.

ПРИБУДКИ – село в гміні Нарва. Перші згадки з XVIII ст., як про село з фільварком. Назва від положення при будках стражників, які стерегли пущу. Przybudki, Prybutki.

ПРОГАЛЛЯ – присілок села Хитра, гм. Гайнівка. Prohale.

ПРОНЕВИЧІ – село в гміні Більськ, засноване мабуть в XV ст. – перша згадка з 1536 р. Біля 1560 р. мали 60 волок землі. Зараз біля 70 домів, 300 жителів. Proniewiczze.

ПУТИСКА – село в гміні Гайнівка. Перша згадка з 1609 р. Puciska, Putiska.

ПУХЛИ – село в гміні Нарва, з парафіяльною церквою Покрови Пресв. Богородиці. Перша згадка з 1580 р. До кінця XVI ст. місцеве населення користувалося церквою, яка була побудована на землі сусіднього села Телушки. Пізніше однак об'явилася тут ікона Покрови Пресв. Богородиці і на цьому місці виникло село Пухли з окремою церквою – ікона зберігається до

Церква в Пухлах

сьогодні. В 60-х роках XIX ст. дерев'яний церковний будинок перебудовано й отримав він сьогоднішній вигляд. В 1868 р. засновано в селі церковно-парафіальну школу. В 1875 р. (коли парафія Тростянка не була ще відновлена) парафія Пухли начислювала 3 тис. віруючих і обіймала села – Пухли, Телушки, Саці, Стрільці, Тростянка, Білки, Живково, Городники, Іванки, Саки і Анцуги. Puchly.

РАДИЛІВКА – село в гміні Мельник. Перша згадка з 1576 р. Radziwillówka.

РАДЬКИ/ПЦТИНЕВИЧИ – село в гміні Нарва. Перша згадка з 1560 р. В 1891 р. було тут 5 домів і 44 жителів, в 1936 р. 7 домів і 50 жителів, в 1959 р. 13 домів і 69 жителів. Radzki.

РАЙСЬК – село в гміні Більськ, з парафією Св. Ап. Петра і Павла. Перша згадка з 1523 р. В XVI ст. побудовано тут церкву, в якій зберігалася ікона Богородиці, славлена як чудотворна. В роках 1869-1875, на місце зруйнованої дерев'яної, побудовано нову, муровану церкву. До парафії належали тоді села Райськ, Плотичі, Дениски, Гатьки, Гусаки, Храболи, Яцевичі, Стецевичі, Налогі і Лисе. В часі першої світової війни, коли населення було евакуйоване до Росії, райська парафія перестала існувати – церква була міцно пошкоджена, парафіяльні будинки зруйновані, церковне обладнання вивезене до Росії і по дорозі розкрадене. Щойно в 1925 р. відкрито в Райську філію більської Пречистенської парафії – богослуження відбувалися в цвинтарній церкві. Парафіальна церква була відремонтована і освячена в 1937 р. Під час німецької окупації село було

цілковито знищене. 16.06.1942 р., після вбиття в околицях радянськими партизанами кількох німців, розстріляно всіх чоловіків (149 осіб), частину жінок і молоді вивезено до праці в Німеччині, решту виселено до гмін Бранськ і Ботьки. Спалено село і дерев'яну цвинтарну церкву, а церкву парафіальну розібрано. Після війни село відбудувалося, відновлено також парафію, яка в 1957 р. начислювала 2 тис. віруючих. Наприкінці 60-х років, в місце тимчасової, перевезено до Райська дерев'яну церкву з Томашева-Люблінського, яка стояла пустою після вивезення українського населення в 1947 р. Rajsk.

РАКОВИЧИ – село в гміні Чижі. Перша згадка з 1576 р. Rakowicze.

РЕЙПИЧИ – село в гміні Більськ. Перша згадка з початків XIX ст. (1808 р.). Rajki.

РИБОЛИ – село в гміні Заблудів, з парафіальною церквою Св. Косми і Деяна. Колись королівське село в Більському старостві, засноване мабуть вже в XV ст. – перша згадка з 1576 р. В XVIII ст., на частині селянських волок засновано фільварок. В 1790 р. Риболі начислювали 92 господарства. Зараз в селі біля 200 домів, 700 жителів. Церква була в селі вже в XVI ст. Теперішня мурована парафіальна збудована була в

Церква Св. Юрія в Риболах

XIX ст. На цвинтарі дерев'яна церква Св. Юрія, збудована в 1873 р. Ryboly.

РПИСКИ – село в гміні Гайнівка. Перші згадки з половини XVIII ст. Rzepiska.

РПЧИЦІ – село в гміні Клішелі. Перша згадка з 1576 р., як про осело млинаря Гриця Ропчиця. Ropezyce.

РОГАВКА – село в гміні Сім'ятичі. Перша згадка з 1537 р. На цвинтарі дерев'яна церква Св. Щимона Стовпника (філія парафії в Сім'ятичах), побудована в 1858 р., за ініціативою жителя цього села Шимона Шума. Біля церкви дерев'яна дзвіниця. Rogawka.

РОГАЧІ – село в гміні Мілейчиці, з парафіальною церквою Народження Пресв. Богородиці. Перша згадка з 1525 р. В 1624 р. місцева церква була перебудована власником села Сасином-Калічицьким. Сучасний дерев'яний церковний будинок, після пожежі давнішого в 1872 р., був перевезений з села Дубини і освячений в 1873 р. Rogacze.

РОГОЗИ – село в гміні Нарва. Колишнє село путних боярів, які служили на Більському замкові. Rogoży.

РУДКА – село в гміні Дубичі Церковні. Перша згадка з 1576 р. Була колись місцем копання і перероблювання залізної руди. Rutka.

РУДКА – осада в гміні Бранськ. В 1898 р. було тут 28 православних. Rudka.

РУДУТИ – село в гміні Орля. Належало до Орленської волости. В 1577 р. займало 21,5 волоки землі, в селі було 2 корчми і 5 млинів. Reduty.

САКИ – село в гміні Клішелі. Село колишніх путних боярів, на службі більського замку — перша згадка з 1567 р. На цвинтарі дерев'яна, зараз парафіальна, Св. Димитрія з XVIII ст. з дзвіницею з XIX ст. Saki.

САКИ – село в гміні Більськ. Перша згадка з 1576 р. Проживали тут путні слуги Більського замку. Saki.

САКИ – село в гміні Нарва. Перша згадка з 1569 р. В 1884 р. засновано тут церковну школу грамоти (просвіти). В 1935 р. було в селі 25 домів і 116 жителів, в 1945 р. 4 доми і 20 жителів. Saki.

Опрацював Юрій Гаврилюк
Фото автора

Українські прислів'я та приказки

Частина VIII

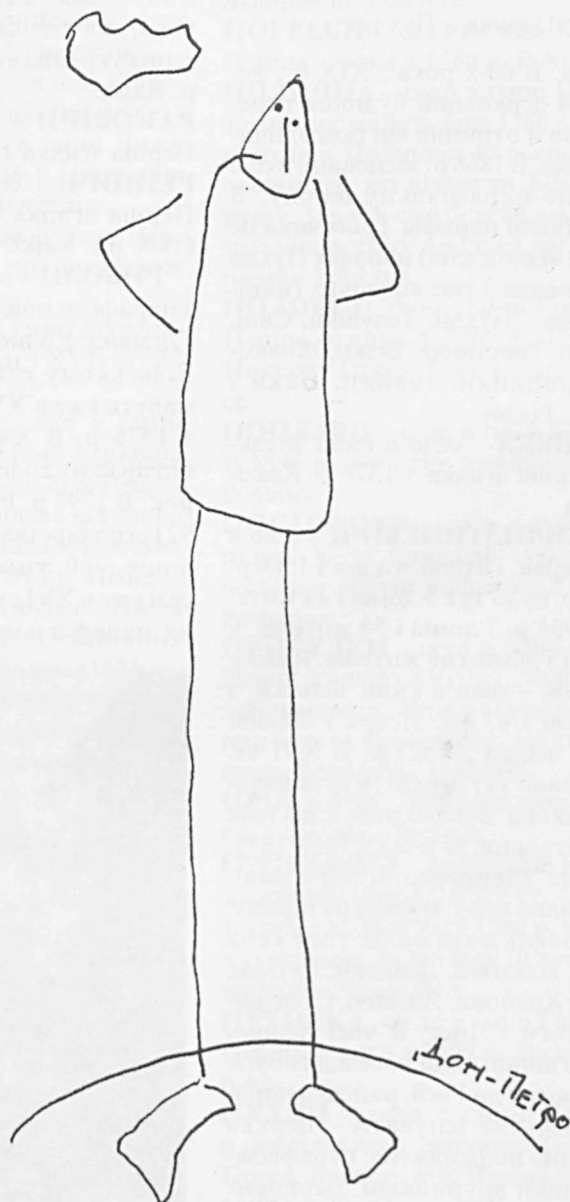
Про характер людей

Люди, так як і дерева, дуже різноманітні і надзвичайно трудно знайти таких, які були б цілком подібні до себе. Бо ж вони відрізняються не тільки зовнішністю, але і тим що в середині – серцем і розумом – значить своїм характером. Про серце розповімо трошки пізніше, а тепер про розум або його відсутність у людині.

Здавалося б, що дуже легко поділити людей на розумних і дурних чи придуркуватих, але життєвий досвід нам показує, що границя між ними інколи не зовсім то чітка. І не раз буває так, що, здається, чоловік розумний, а прожити своє життя розумно, не вмій. Все ж такі розумних людей шанували в народі і вчилися в них. В прислів'ях та приказках про розум чимало загальних філософських думок та спостережень а навіть конкретних настанов.

- Борода ще не робить людину мудрою.
- Для всякого діла конечний розум і сила.
- Кожна голова свій розум має.
- Розумний научить, а дурень намучить.
- Ворона за море літала, а розуму не набрала.
- В розумні не попав, а з дурнів вийшов.
- Добра кума та розуму нема.
- Догана мудрого варта більше, як похвала дурного.
- Дружи з розумним – не будеш дурнем.
- Живи своїм розумом, а не чужим.
- Заднім розумом діла не поправиши.
- Йому не позичати розуму.
- Коли б той розум наперед, що потім.
- Кому Бог розуму не дав, тому й коваль не вкус.
- Коли за молоду немає розуму, і на старість не жди.
- Кому біда докучить, той ся розуму научить.
- Краще з розумним два рази згубити,
ніж з дурнем раз знайти.
- Ліпше з розумним у біді, ніж з дурним у добрі.
- У тверезій голові і розум тверезий.
- Ліпше мудрий, хоч лихий, як добрий, а дурний.
- Лопатою розуму не вложиши.
- Людей питай, а свій розум май.
- Мудрець не говорить, коли робить,
а скаже, коли зробить.
- Мудрий безрозумному з дороги вступається.
- Мудрий думає, що говорить,
а дурний говорить, що думає.
- Мудрий не все скаже, що знає,
а дурний не все знає, що каже.
- Мудрим ніхто не вродився, а навчився.
- Мудрого шукай, дурного обходь далеко.
- Мудру річ присмию і слухати.
- Не все жити чужим розумом, пора і за свій взятися.
- Нема гіршого ворога, як дурний розум.
- Не у зрості сила й не у красі розум.
- По одязі стрічають, а по розуму провозжають.
- Розумний батько сина спитати не соромиться.

- Розумний любить сам учитись,
а дурний любить другого вчити.
- Розумний мовчить, коли дурень кричить.
- Розумний слова боїться, а дурний і кия не побоїться.
- Розум силу переважає.

Високий до неба,
а дурний як треба.

- Сам хороши, а розуму ні на гроши.
- Свого розуму в чужу голову не вложиши.
- Скільки голів, стілький умів.
- Розумному тільки кивни - вже й догадається,
а дурня й по спиці потягни - все одно дурень.
- Який розум, така й бесіда.
- Як нема розуму від роду, то не буде і до гробу.
- Шануй свою голову, бо друга не виросте.

І ще пару прислів'їв де згадується розум, але вже з усмішкою на устах:

- Де ти був, як Бог розум роздавав?
- Мовчи, так подумують, що ти розумний.
- В нього розуму багато, та вдома не ночує.
- Якби я був такий розумний наперед,
як моя жінка потім.

Не знаю, чи то тому, що завжди було багато дурнів, чи може тому, що над дурнем легко глуздувати, але прислів'їв та приказок про дурнів є тисячі. І які вони дотепні, як чітко віддзеркалюють уявлення людей про суть дурості. Очевидно, популярність тих прислів'їв виникає також з того, що говорячі про дурнів кожний чоловік має завжди на думці інших, а майже ніколи себе. А ще цікаво, що дурнем у прислів'ях значно частіше буває чоловік чим жінка. І чому? Тож ми такі розумні, а...? Хто б не був дурнем, а племені цього багато і на жаль ніяк не зводиться. Мабуть тому, що: Дурнів не сіють, вони самі родяться.

- В лісі не без пенька, а в селі не без дурня.
- Як чоловікові добре ся діє, то він тоді дуріє.
- Здурів з великого розуму.
- Багато є дурних, та на щастя не всі в купі.
- Бачили – то бачили, та дурного такого,
як ти, ще не бачили.
- Був молодий та дурний,
а став старіший та ще дурніший.
- Виріс до неба, а дурний, як треба.
- Великий, як дуб, а дурний, як пень.
- Без дурних і розумним погано.
- Від дурня чую, то ся не дивую.
- Ворона літає, а дурень голову задирас.
- Гарний хлопець на виду та придуркуватий.
- Добре дурня оженити,
бо як до розуму дійде, то не схоче.
- Доки дурний мовчить, доти має вигляд мудрого.

- Дурень до Києва, дурень і з Києва.

- Досить одного дурня в хаті.
- Дурень хвалиться жінкою, а розумний матір'ю.
- Дурень, дурень, а в школі вчився.
- Навіть дурень в вогонь не полізе.
- Дурень дурня вихваляє, а за що і сам не знає.
- Дурень і на рівній дорозі порожнього воза перекине.
- Дурень і на похоронах сміється.
- Дурень розумного не любить, а п'яний тверезого.
- Дурня як овечка, не скаже ні словечка.
- Дурному і п'яному море по коліна.
- Дурний змудріє, як зголодніє.
- Дурний на санях дрижить, а кожух під ним лежить.
- Дурний тебе піп хрестив, що у воду не впустив.
- Дурний, як ворона, а хитрий, як лис.
- Дурний голові і ліки не допоможуть.
- Дурного гроші знаходять багато приятелів.
- Дурня учити – те саме, що вилами по воді писати.
- Дурному не скучно самому: сидить та й регоче.
- Дурню розумний завжди здається дурним.
- Багатого дурня всі величають.
- І дурень в кареті пан.
- Пізнати дурня по реготу.
- Дурня не чіпай, а краще від нього тікай.
- Кажки дурневі поклони бити, а він і лоб розіб'є.
- За дурною головою і ногам нема спокою.
- З дурнем вести розмову, все одне що сіяти полову.
- Зібралися якраз під пару: одне дурне,
а в другого розуму нема.
- Коли б дурень знав, що він дурень, то б дурним не був.
- На наш вік дурнів хватить.
- Не бійся дурного, а бійся хитрого.
- Немає такого дурня, щоб собі щастя не бажав.
- Нехай п'яниця, аби розумниця,
бо п'яний проспиться, а дурень ніколи.
- Ніхто не буває дурнем завжди, зате ніколи кожен.
- Осла пізнати по вухах, вола по рогах,
а дурня по словах.
- Радий дурень, що знайшов дурнішого за себе.
- Хочеш бачити дурня, то подивися у дзеркало.
- Часом і дурень правду скаже.
- Як розумний, то, не маючи придбає,
а дурний і маючи промотає.
- Як дурень – седи та вдома печі гляди.
- Носить голову тільки для шапки.
- Ліпше порожня кишеня, ніж голова.
- У нього на голові густо, а в голові пусто.
- Під носом зійшло, а в голові ще й не сіяно.
- Хоч у голові пусто, аби грошей густо.
- З бороною по воду поїхав, а ціпом рибу ловить.
- Треба йому ще сім літ свини пасти.
- Золоте серце, але голова, як столова нога.
- Ні собі взяти ні людям показати.
- На дорозі стоїть, а дороги питає.
- Зачепився за пень, і простояв цілий день.
- Сліпий той, хто далі свого носа не бачить.
- Їхав до міста, а заїхав де чортів триста.
- Не варт і торби січки.
- Не варт, аби на нього сонце світило.
- Ні Богу, ні людям.

Микола Рощенко

(В попередньому номері помилково помістили номер VI, замість Частина VII. Автора та Читачів перепрошуємо – ред.)

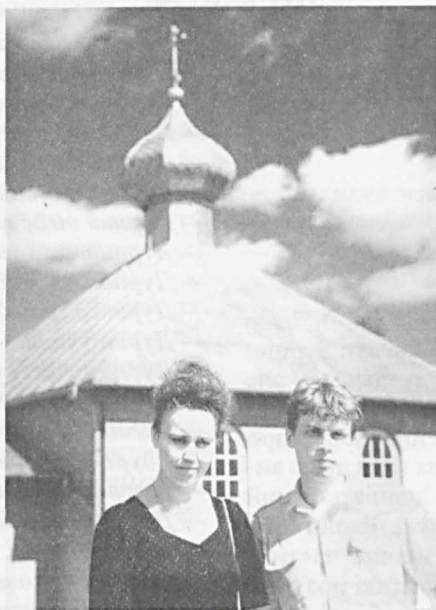
Збирачі скарбів підляського фольклору

Підляшшя, зокрема частина на північ від Бугу, в українському народознавстві була аж до останніх років майже неprisутня. Щойно на початку 90-х років, коли не існували вже перешкоди політичного характеру і та частина української етнічної території почала повертати в поле зацікавлень українських дослідників народної культури – як матеріальної так і духовної.

Не зроблено ще однак багато. Також зі сторінок виданої у квітні 1997 р. у Києві історико-етнографічного збірника „Холмщина і Підляшшя” видно, що територія на північ від Бугу для дослідників з Києва чи Львова надалі майже *terra incognita* – в своїх працях концентрувалися вони на Холмщині та південній частині Підляшшя. Щоб цю ситуацію змінити необхідні є польові дослідження, під час яких науковці мають змогу не лише зібрати матеріал потрібний до окремих дослідів, але й пізнати загальну ситуацію в регіоні – людей, їх спосіб життя та етнічну і національну свідомість.

З такою метою, з 5 по 20 серпня 1997 р., перебувала на Північному Підляшші 3-особова етнографічна експедиція з Києва. Керівником її була Валентина Борисенко, доктор історичних наук, завідувач кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, а водночас редакторка згаданого збірника „Холмщина і Підляшшя”. Серед членів – Наталя Стишова, аспірантка відділу етнографії Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. Максима Рильського Національної Академії Наук України (тема її кандидатської дисертації „Календарні осінні свята українців (кінець XIX–XX століть)”) та Олег Войцехівський, старший лаборант кафедри етнології Київського університету („Родинно-побутова обрядовість українців”).

Два тижні перебування київських народознавців на Підляшші зайняли передусім розмови з найстарішими мешканцями сіл в околиці Більська і Гайнівки (Кленники, Старий Корнин, Чижі, Видово, Дубичі-Осочні, Орішково, Путиски, Добривода, Черемха) а також містечок – Кліщель і Мельника. Здобутком стало кількадесяті годин записів розповідей про старовинні, календарні та родинні, обряди та супроводжуваних їх пісень – весільних, хрестильних, жнивних. Збереглися вони зокрема в пам'яті людей народжених ще до I світової війни, яким вже під дев'яносто років, отже й праця дослідників має зараз особливу вагу, бо ж незабаром люди ці відійдуть від нас. Показалося, що хоч в кожному селі знайти цікавого інформатора, то найкраще захований фольклор в селах довкола Кліщель.

Наталя Стишова та Олег Войцехівський перед новозбудованою церквою св. Юрія в Кліщелях

Окремою проблемою є використання фольклорних записів, які були друквані на сторінках видаваного у Білостоці щорічника „Беларуські каляндар” та тижневика „Ніва”. Тут, часто під фальшуючими дійсний стан речей заголовками, надруковано більше сотні українських обрядових пісень з Північного Підляшшя та описів окремих обрядів – особливо пов'язаних з найважливішими моментами життя людини.

Як польові дослідження так і ознайомлення з етнографічною літературою, яка торкається регіону, показали, що немає тут якихось особливих відмінностей від духовної культури українців інших регіонів. Зрозуміло, що найбільше спільного можна знайти з сусідніми Поліссям і Волинно, але також і іншими західними регіонами України (приміром з Поділлям). Це зрештою вже кілька років тому підкреслював етнограф Віктор Давидюк з Луцька, який побував на Підляшші в 1991 р. і був вражений тим, у якому доброму стані збереглася тут традиційна духовна культура. Цікавим відкриттям для нього було й те, що поруч з поліськими паралелями вона має чимало галицьких рис, яких на Поліссі немає.

Отже для дослідників духовної і матеріальної культури українського народу, чекає на Підляшші багато нового і цікавого. Треба лише спішити, бо все ж таки з року на рік меншає не тільки людей, які пам'ятають старовину, але також її матеріальних слідів.

Юрій Гаврилюк

Фото автора

Мовні заповіді Митрополита Іларіона (Огієнка)

1. Мова – то серце народу: гине мова – гине й народ.
2. Хто цурається своєї рідної мови, той у саме серце ранить свій народ.
3. Літературна мова – то головний двигун розвитку духовної культури народу, то найміцніша основа її.
4. Уживання в літературі тільки говіркових мов сильно шкодить об'єднанню нації.
5. Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися свідомою нацією.
6. Для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова й вимова, тільки один правопис.
7. Головний рідномовний обов'язок кожного свідомого громадянина – працювати для збільшення культури своєї літературної мови.
8. Стан розвою літературної мови – то ступінь культури розвою народу.
9. Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови.
10. Кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу.

Бережімо красу нашої мови!

Поточний рік проголошено в Україні роком видатного українського вченого, державного й культурно-освітнього та церковного діяча проф. Івана Огієнка (1882-1972), що з 1940 р. був архієпископом, а з 1943 р. – митрополитом холмським і підляським Української автокефальної православної церкви. Він назавжди залишиться в пам'яті вдячних нащадків як міністр освіти й віросповідань УНР, перший ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету, організатор національно-державного Свята злуки ЗУНР з УНР 22 січня 1919 р. на Софійському майдані в Києві, талановитий автор українського перекладу Біблії та співторець „Головніших правил українського правопису” 1919 р. До речі, „всі подальші зміни й доповнення до нашого правописного кодексу були внесені саме в цей офіційно затверджений текст, що став законом” (див. Передмову до четвертого виправленого й доповненого видання „Українського правопису” 1993р., с.4).

Перу проф. Івана Огієнка (митрополита Іларіона) належить понад тисячу фундаментальних праць, у тому числі й монографія „Українська церква” та „Історія української літературної мови”, котру 1995 року Міністерство освіти України рекомендувало для використання в навчальному процесі студентами вищих навчальних закладів. Йому й належить ось таке ще маловідоме, але як же вагоме твердження:

„Вимовою звука г як h, а не g українці займають особливе становище серед слов'янського світу (...). І це цікаве тим, що сусіди українців – росіяни та поляки – вимовляють як раз навпаки, – у них г=g (...). Як було в старовину, так і тепер лишається на Україні (Великій - С.Д.), – звук г вважається тут виразно чужим звуком і живається дуже рідко, лише в деяких чужих словах, що в різний час зайшли до нас в більшості через Польщу” (див. Огієнкову статтю „Про українські приголосні”, опубліковану в I номері журналу „Мовознавство” за січень-лютий 1990 р., с. 67-68).

І справді це так, бо ж звук г добре й нормально звучить у російській і польській мовах, а в нашій слов'янській – просто ріже вуха. Тобто для величезної більшості українців він здавна чужий, майже так само, як для справжніх росіян і поляків звук г (h), якого вони навіть не вміють вимовляти. Та, на жаль, ще декому з галичан та діаспорних українців, зокрема старших, здається, що видучення 1933 р. з нашої абетки літери завдало серйозної шкоди українському народові та звуковій системі його мови, бо ж начебто буква і звук г є майже рівнорядні з Тризубом. Безперечно, це звичайнісінька вигадка, а навіть побрехенька, оскільки ж:

1. Як впливає хоч би з нової Конституції України, Тризуб – це „Знак Княжої Держави Володимира Великого”. Він же, тобто цей князь, 988р. охрестив князя, приймаючи християнську віру від греків. Відтоді й бере свій початок українська графіка, яку ми засвоїли від болгар. Звалася вона кирилицею й складалася з колоди понад 40 букв, серед яких не було г. Наявний „проривний звук (г) позначався то як хг (з XIV ст.), то традиційно як г, то латинською літерою g” (див. „Історію українського мовознавства” Степана Бевзен-

ка, випущену 1991 р. видавництвом „Вища школа”, с.28). Натомість буква г увійшла „до нашого письменства з кінця XVI-го віку” (див. „Історію української літературної мови” Івана Огієнка, випущену 1995р. видавництвом „Либідь”, с. 119) і ніколи не була та й не є символом української державності. Ним же був і знову (після модифікації) цілком заслужено став Володимирів Тризуб.

2. Наша літера г появилася у „львівським „Адельфотесі” 1591-го року”, а її „остаточно закріпив і узаконив для нашого письменства” Мелетій Смотрицький у „Граматичі словенській” (там же, с.230), надрукованій 1619 р. в Єв'є біля Вільна. Проте „в березні 1708-го року з наказу царя Петра I замінено стародавню кирилицю на нову гражданку”, але вже без букви г, котру, як і кирило-мефодіївські літери („гражданка” різнилася від них спрощеним кириличним письмом, зближеним із латиницею), „дозволено вживати тільки для церковних видань” (там же, с. 231). Таким чином, на Великій Україні „стара кирилиця позосталася тільки в книгах церковних та до 1842 р. в Галичині” (там же). Оскільки ж тут після знищення православ'я „процес полонізації в царині культури й освіти ширився далі”, тоді ж „в українських середніх школах, зокрема василіянських, була прийнята єзуїтська система виховання з навчанням латинської і польської мови” (див. 6 том Кубійовичевої „Енциклопедії українознавства”, випущений 1970 р. видавництвом „Молоде життя”, с. 2241). „Виховання тут давалося в чисто латинському та польському дусі (...). Базиліянські школи, як і самі базиліяни, спричинилися до латинізації уніатської церкви й до запровадження в ній католицьких обрядів” (див. „Лекції за редакцією Дмитра Антоновича”, випущені 1993 р. видавництвом „Либідь” у збірнику „Українська культура”, с. 212).

3. Українізуючись за Австрії, наші галичани вже були заражені полонофілством, і саме вони в той час придумали собі правила, згідно з якими в іншомовних словах треба було вживати г і м'яке л, як це робили й поляки. Українці ж, що перебували під російським пануванням, дотримувалися тоді інших правил. Ба, ще в Кулішевому правописі 1865 р. (т. зв. „кулішівці”) замість нашої букви г використовувало латинське g (див. 4 том Кубійовичевої „Енциклопедії українознавства”, випущений 1962 р. видавництвом „Молоде життя”, с. 1232). Літера г вже була у Грінченковому „Словарі української мови” 1907-1909 рр. Була вона й в Огієнкових „Головніших правилах українського правопису” 1919 р. та „Найголовніших правилах українського правопису” 1921 р., але ще без чітких правил уживання. Їх зафіксовано в академічному компромісному правописі 1929 р., схваленому під тиском представників Наукового товариства ім. Шевченка зі Львова. Проте вже 1933 р. було припинено дію цього правопису і вилучено з абетки літеру г, котру відновлено в ній щойно в третьому виданні „Українського правопису” 1990 р. На Західній Україні букву г ще вживано до вересня 1939 р. та в роки німецької окупації, а потім протягом 46 років вона тут не була вже в ужитку. Таким чином, в умовах радянської дійсності жителі Великої України до частого вживання г ще й не звикли, а мешканці Західної України – від цього вже

майже відвикли.

4. Не годиться вкривати, що заки радянська влада заборонила компро-місний правопис 1929 р., трапилося ось таке:

„Як і треба було чекати, проти нового правопису зраз таки пішли протести, може й нацьковані, а головне – виступило українське організоване вчителство, заявляючи, що таких поплутаних правил писання чужоземних слів вони в школі при найбільшій своїй охоті не зможуть запровадити (...). Школа чекати не могла, і О. Ізюмов від імені вчителства ще року 1931-го випустив свого правописного словника, опертого на східно-українській традиційній вимові й першій системі Академії наук. І таким чином в Україні фактично повстало два правописи: урядовий і вчительський, що різнилися писанням чужих слів. І Академія наук змушена була латати харківську постанову, і аж 1933-го року в нових своїх правилах викинула харківські постанови про г та ль і вернулась до попередньої своєї постанови – у чужих словах писати головного г і л” (див. уже згадану „Історію української літературної мови” І.Огієнка, с.241).

Скрипникову згоду на появу компромісного правопису 1929 р. можна, мабуть, пояснити вірою в успішне поєднання східно- й західноукраїнської мовних традицій. Воно ж „не відбулося, та ледве чи й могло відбутися”, оскільки „нова норма не відповідала жадній традиції, жадній школі і запроваджувала деякі форми вимови й правопису, що ніде не вживалися”, через й що вищезгаданий правопис „був нереальний, приречений на невдачу” (див. працю проф. Юрія Шевельова „Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941)”, випущену 1987 року видавництвом „Сучасність”, с. 160-161). Бо ж ніде правди діти, т.зв. Галицька й східноукраїнська мовні традиції – це вогонь і вода, що, звісно, не поєднуються.

5. Цілковиту рацію мав проф. І.Огієнко, наголошуючи, що „вимова г як h є наша характерна споконвічна ознака” (див. його вже згадану статтю „Про українські приголосні”, с.68). А вже після запровадження в Україні християнства тут кириличні букви „більш-менш пристосовано до місцевих умов та потреб, наприклад, ѣ читано за і, є за е, и за и, г за г і т. д.” (див. Огієнкову „Історію української літературної мови”, с.229). Грецький вплив, під яким перебували наші далекі предки, „приніс нам вироблену систему переймання чужих слів”, завдяки котрій „з найдавнішого часу, як показують наші пам’ятки, ми не мали звички вимовляти чужі слова з г та ль, але вимовляли їх посвоєму (цебто й по-грецькому): Платон, Іларіон, Лонгін, грек, Іспанія, Ірина (а не Плятон, Іляріон, Льонгін, грек, Еспанія, Ірена) й т. ін.” (там же, с. 92). Щоправда, потім наш народ став колоніальним і йому довелося довго перебувати під польським та російським впливом. Тож, узявши це до уваги, проф. Юрій Шевельов навіть сформулював ось таку тезу: „Багато слів з західноєвропейських мов, що ввійшли у вжиток по цій Україні з кінця XVI і протягом XVII ст., мали ль та г, завдяки польському посередництву, однак пізніше, під російським впливом, ці слова засвоювалися поновно, тепер із л та г. І навпаки, деякі слова, знані ще в староукраїнській мові (до XVст.) з л та г (на кінець XII і початок XIII ст. Звук г зник був з української мови і в своїх, і в доти позичених словах), на Західній Україні

під польським впливом набули ль та г. Таким чином, з кількома винятками, всі чужі слова не центрально-східних українських земель мали л чи ль, як у російській мові, а російське g послідовно передавалось через г; на Західній Україні всі чужі слова мали ль та г (для західного g)” (див. уже згадану Шевельову працю „Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941) с. 160-161). Тільки проф. Шевельов чомусь забув тут додати, що г, яким передавалося російське g, це ж наше г, котре ми з давна переважно вимовляли як h. Ба, „свою вимову звука г українці поширили в Москві, і це гекання довго було чути в літературній вимові і за XVIII вік, і на початку XIX віку” (див. монографію І.Огієнка „Українська церква”, випущену 1993 р. видавництвом „Україна”, с. 261). Пізніше ж, коли серед тамтешніх росіян закріпилося гекання, „по тому г в Москві” впізнавали українців (див. одностомник Володимира Самійленка, випущений 1990 р. видавництвом „Наукова думка”, с. 505). Таке ж ще часто траплялося й за М. Хрущова, Л. Брежнева та М. Горбачова, а й тепер по нашому геканню впізнають у Росії нащадків козацького роду. Гекання стало теж звичкою українських росіян, котрі російське г (g) переважно вимовляють як наше г (h).

6. Звісно, у звуковій системі нашої мови здавна є звук і фонема г, про що й навіть радянські граматики інформували. Але в т. зв. роки радянської влади в Україні частота вживання звука г в нашій літературній мові була мінімальна, бо становила 0,013, то діяк, наприклад, частота вживання б дорівнювала 14,35, в – 44,08 та г – 13,2 (див. колективну працю „Сучасна українська літературна мова. Фонетика”, випущену 1969 р. видавництвом „Наукова думка”, табл. 44 на 327 стор.). У той же час г уже вподібнилось до г навіть у таких присвоєних словах, як: газда, газдиня, ганок, гатунок, гвалт, грасувати, грунт, гудзик, джигун, дзиглик тощо. Та й не вже гірші від них такі ж варіантні слова з г: газда, газдиня, ганок, гатунок, гвалт, грасувати, грунт, гудзик, джигун, дзиглик тощо? Навпаки, слова з г звучать просто чужо, тож і в Україні, а то й у Польщі багато українців користується зукраїнізованими формами, тобто з нашим г, унікаючи конструбувати слів типу гречно (гречно), бо ж є своє гарне слово чемно. На мою думку, сучасна українська літературна мова (з рідкісним г), якою послуговуються нині в Україні провідні письменники, журналісти та науковці, проти колишньої галицької, а тепер діаспорної мови – просто чудова. Треба тільки її (з нашим правописним кодексом включно) уміло дерусифікувати та вдосконалити й опісля рекомендувати для засвоєння також діаспорним українцям, а не навпаки. Звичайно, можна й треба користуватися їхніми мовними здобутками, до котрих, звісно, годі зараховувати форми, перенасичені г та м’яким л, що в Україні були вже засвоєні х г та твердим л. Одне слово, не годиться проробляти вже проробленого, яке в Україні давно відкинуло саме життя. Тим більше, що, як цілком слушно повчав нас проф. Іван Огієнко, „вимова г як h” (а то й не зловживанням м’яким л) є нашою споконвічною ознакою, „руйнувати яку було б непотрібним нехтуванням своєї старої культури”, та що „окремнішності рідної мови мусимо збільшувати, а не кидати й те, що маємо” (див. уже згадану Огієнкову статтю „Про українські приголосні”, с. 68).

7. Безперечно, завдяки забороні надмірного вживання г та м'якого л шляхом припинення дії компромісного правопису 1929 р. збережено нашу солов'їну мову від знекровлення та уподібнення до російської (а також польської) мови і, таким чином, урятовано українську націю від повної русифікації. Бо ж, ніде правди діти, коли б досі діяв цей компромісний правопис, то значна частина українців в Україні тепер не тільки б акала, лелекала, чьомукала, шешкала, щюкала та шякала, а й, як справжні росіяни, ще й г е г екала б. Тобто була б ще більше ніж нині зрусифікована й стала б майже повноцінним російськомовним населенням України. Сьогодні ж найбільш зрусифікованими далі є українські військовики, котрих декому заманулося „українізувати” ось таким російським геканям: агент, агресор, гарнізон, гвардія, граната, інтергальний, легенда, пропаганд, регулятор. На щастя, оця „дерусифікація” шляхом русифікації нашої мови ще не прийнялася в Україні, оскільки цього не передбачає „Український правопис” 1993 р. До речі, цей ще чинний наш правописний кодекс 1996 р. було перевидано, а на його основі ще й випущено з рідкісним г „Новий російсько-український словник-довідник”, „Російсько-український словник” та словник-довідник „Власні імена людей”, сподіваючись в останньому з них, що „робота над удосконаленням правопису триває, дискусія продовжується” (с. 29).

8. Звичайно, в Україні були люди, зокрема старші, котрі тужили за літерою г. Тож і 1990 р. цю букву знову було включено до нашої абетки, фіксуючи в „Українському правописі” правила її вживання, сперті на першій системі нашого правопису 1918-1921рр. Було й перевидано 1994 р. (заходом НТШ у Львові) „Правописний словник”, складений Григорієм Голоскевичем на основі компромісного правопису 1929 р. Літера г красується, між іншим, на сторінках таких київських часописів, як „Українське слово” та „Шлях перемоги”, що раніше видавався у Львові. Але їхні тиражі не зростають, лиш маліють (вони мізерні, кількатисячні). Натомість журнал „АУТ”, редагований за словником Г. Голоскевича, як сповіщено в „Голосі України”, „почив у Бозі”, бо молодь не сприйняла чужого їй правопису. Замість „АУТ” уже виходить „Галас”, редактори якого (вони ж редагували й „АУТ”) зробили „крок назад - до нормативної української мови”. Таке ж, звісно, чекає й інші видання, що не дотримуються чинного правопису, бо г е г екання лише де-не-де ще в моді. Його свідомо уникає величезна більшість українських державних діячів, науковців, журналістів та письменників. Один із них навіть заявив таке:

„Галицизація”, „діаспоризація” як возведення діалекту чи пак, за тлумачним словником, місцевого різновиду мови в норму, а то й реанімація архаїки за нашого клімату – це шлях до примноження хаосу, якого і так предостатньо. Вона роз'єднує, а не об'єднує. Вона додатковий козир ненависникам українства з Верховної Ради. Об'єкт для глузу. Приклад саморуйнації, яким би фразеологічним щитом вона не затулялася. Утвердження цієї практики – це й возведення китайської стіни для тих чужинців, хто щиро прагне опанувати мову Тараса Григоровича. Прошу не хапатися за шаблі: я з пістетом ставлюся до людей, які зберегли родову честь в іноземному морі. Але за молоді державності маємо особливо пильнувати чистоту мови. Відсутність редагу-

вання, тенденція невтручан-ня в текст з кон'юнктурних та інших міркувань віддукується негативом сьогодні і небезпечна в перспективі. Між іншим, зауважено: усе найталановитіше і тут і там відчуває ту грань, яку переступати не можна. Блискуче пародіював отой „різновид мови” у своєму останньому романі Ю. Андрухович („Сучасність”). „Воювати за українську мову й водночас нівечити її – це, даруйте, безсоромне політиканство”. Ці слова були сказані М.Фішбеїном не де інде, а на Конгресі української інтелігенції. Ось так „(див. статтю Володимира Базилевського „Апокриф”: учителі і сучасники”, опубліковану у 33 номері „Літературної України” за 12 вересня 1996р.).

Тож цілком виправданим є ось таке благання нашого відомого поета й громадського та державного діяча Дмитра Павличка:

Владико світових безодень,
Що бачиш вічне і земне,
Прийми під свій покров Господній
Мою державу і мене (...).
Дай нам любові й непокори,
І силу творчу в нас вдихни,
З якої ці могутні гори
Ти піднімав із глибини.
Дай нам до праці мислі й хисту,
А забуття – на помсти й люті,
Дай нам тримати зброю чисту,
Як вороги до нас прийдуть (...).
Не заведи нас в темну хащу,
Де чварів терня лізе в плоть,
Втиши мою печаль болящу –
В одне братів моїх позовь!

Як же палкі й своєчасні ці моління! Зглянься ж, Боже, над нами й допоможи їх та Огієнкові духовні заповіді втілити у життя! Будучи непримиренним ворогом мовної сваволі, Він наголошував, що „для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова й вимова, тільки один правопис” (див. його вже згадану „Історію української літературної мови”, с. 196). Поки що нашим чинним правописним кодексом є виключно 4-те виправлене й доповнене видання київського академічного „Українського правопису” 1993 р. (1996 р. випущено його 5-те стереотипне видання). Тож, доки не буде його вдосконалено, уміло ним користуйтесь, кладучи край мовній анархії, що збиває з пантелику й роз'єднує наш багатостраждальний народ та псує його чудову солов'їну мову. Митрополит Іларіон завжди нею пишався й дорожив, тому-то й, ушановуючи його, плекаймо й свято бережімо її неповторну красу!

Степан Демчук
(Максим Запорожець)

український літератор родом з Підляшшя
Ольптин

СПРОСТУВАННЯ

У статті Степана Демчука „Українські вчені й козаки про Берестейську унію (№ 6/96 „НБіН”, с. 31, 21 рядок згори) після слова *приймаючи* пропущено ось таку важливу частку тексту: *зверхність, а лише задля союзу Православної Віри. Тому теперішній...*

Перепрошуємо

Василь Перогонко

**Ліпій пізно,
як зовсім ни**

Коли пускають перші льоди,
А в тичій горит вода –
До сонця рвется зеленина,
Як голодна собака з лінцюга.

Весна

Влиз кіт на корову,
А півінь на пліт, –
Вже весна минає,
Реве та кричить.

І знов літо

Зелена трава, жовтен пісок,
Вже літо гуде.
Гостра бритва, в зубах квіток,
Колося повне.

Прадід в саду на драбині
Зелепуху ловит,
Сливка висит на ліщини,
Кіт собаку гонит.

Листонога на ровери
Письма провірас,
Дид хазяїн, збіжжа в клуні,
Меритуру мас.

Пізна пора, вечур близько,
Нічка вже іде.
Комбайн в ПОМ-і без коліса
нігде не піде.

На дворі тінюк смеркатий,
ззоріло небом,
Сіно, коса, риба в мори,
В хати пахне хлібом.

Весьо записав – більш не треба
На селі по літі.
Три слова, стіл, свіча,
Скоропис – толети.

Іван Киризиук

Смак ягоди ожини

1.
Музо моя
Синьоока дівчино
Дай доторкнусь
Струною душі
Твого лица
Хай
Оскома щастя
І новонародженого болпо
Розпише
Недоспівану пісню
На твій
Та мій голоси.

2.
Міняється біль
На крик
А минуле –
Не зовсім минуло
Весна
Біле плаття
І місяць
На долоні
Й ікона у час вінчання
Міняється біль
На шепіт
Хочеш знов зацвісти
Та пора вже не та
Порожніє серце
Від прожитих битв
За існування.

3.
За криницею
Під трьома
Кучерявими грушами
Приречена доля
Не тішать ілюзії
Час існує
Проминання
Мов павутиння
По основі
У червоно-чорний хрестик.
Ох серпно
Мій піддяський
Остання надіє
Загнуздай

сирокрилу завію
Хай зеленіє те місце
Од надій
Од крові вологе.

4.
Перше кохання
Тривожне мов ланя
Недоспівана пісня
Збереглась
У руслі подій
Танцюють берези
Роздягані вітром
Мов дівчата
Перед лостерком
У сні
Цілую
Квітку рожеву
Тінь твого тіла.

5.
В'ється щастя
Барвінком зеленим
За пазуху
Снус думи
Помальована хата
Про потребу
Родіння
У подихах вітру
За вікном гойдаються
Черешні
Завзято в'є гніздечко
Під зрубом
Сизокрила пташка весни.

6.
Танцює весна
У льнах синьооких
Пахощі бузку
Сипле у вірші поетам
А молодиця –
Несе в садок
Дитину колихати
Гойдає небо
Неводом почаття
І просушеними
Білими пеленками
Ми у срібних краплях
Мов ті жайворонки
Перед сінокосом
Розлили по аортах
Музику чекання.

Через роки і відстані

Невблаганим є час, не знає він ані найменшого спину, нікому він не підвладний у своєму нестримному рухові. Та людська пам'ять зберігає, накопичує ту інформацію, яка неодмінно має залишитися на віки, бо є неоціненним духовним спадком. Книга, що може достойно акумулювати таку інформацію, набуває особливої ваги й вартості.

Вихід у світ кожної по-справжньому гарної української книги – свято. Таке видавництво „Родовід” подарувало широкому колу науковців (історикам, етнологам, фольклористам, мистецтвознавцям), а також взагалі мудрому читачеві, усім тим, кому не байдужа доля рідного народу. Добре оздоблена, опатна книга „Холмщина і Підляшшя” – історико-етнографічне дослідження етнічних українських земель північно-західного порубіжжя, які тепер входять до складу Польщі.

Ініціаторами та спонсорами книги є родина українців зі Сполучених Штатів Америки Наталії та Івана Даниленків, справжніх подвижників на ниві української культури. Завдяки добрій волі й коштам цієї сім'ї через видавничий фонд Світової Федерації Жіночих організацій дослідження й побачило світ.

„Холмщина і Підляшшя” – результат копіткої, п'ятнадцяти років роботи вісімнадцяти авторів з України та Польщі. Це науковці вузів та академічного інституту, краєзнавці, історики, дослідники українського фольклору та архітектури. Всіх їх об'єднує високий професіоналізм, справжня залюбленість, небаїдухе ставлення до предмету дослідження, адже йдеться про непросту, складну, багато в чому трагічну долю етнічних українців з Холмщини і Підляшшя.

Розлогим науковим публікаціям передувало щемне „Слово до читачів” Наталії Даниленко. Необхідність неупередженого наукового аналізу подій минулого поснується з великим душевним болем. „Те, що ми побачили на цих землях, – зазначає пані Наталія, – важко описати. Це треба самому побачити й пережити. Від багатьох колишніх українських сіл залишилися тільки зарослі лопухами фундаменти хат, понівечені сади й спалені церкви”. Болячи вражає й почуте. Так, у Славатичах та Яблочині ченці й священники бояться признаватися, що вони українці. „Ми білорусини, – відповідають вони українською мовою”. А національна приналежність холмщаків та підляшуків не викликає сумнівів: вона закодована в іменах, прізвищах, у назвах міст і сіл, тобто і в духовній, і в матеріальній культурі.

У вступі, написаному відповідальним редактором, доктором історичних наук Валентиною Борисенко, визначаються хронологічні рамки дослідження. Це кінець XIX - початок XX століття, тобто той період, коли українська людність ще проживала на своїх віддавна етнічних землях і коли ще функціонувала цілісно народна традиційна культура. Зрозуміло, що науковий аналіз так чи інакше зумовлює звернення і до найдавніших часів, і до часів непростого сьогоден-

ня. Так, виділяються кілька аспектів дослідження сучасної традиційної культури українців Холмщини і Підляшшя. Це, зокрема, вивчення ступеня збереженості культури й самосвідомості та проблеми культурної адаптації українців-переселенців, які розпорошено розселені по західних землях Польщі згідно акції „Вісла” 1947 року. Другий аспект – це стан розвитку культури холмщаків і підляшуків, які були депортовані на Південь України у 1944-1946 роках, а потім частково повернулися на Галичину й Волинь, поближче до дому, до Холмщини. Ці люди й зараз свято бережуть пам'ять про свою історичну землю, намагаючись передати цю любов молодшому поколінню. І третій аспект полягає у вивченні традиційної культури, мови, звичаїв компактно проживаючих автохтонних українців Північного Підляшшя, околиць Білостока, Більська Підляського, Білої. Варто підкреслити, що у більшості наукових статей, котрі входять до книги „Холмщина і Підляшшя”, наводяться виразні зразки усної народної творчості та окремих авторів. Так і у вступі Валентина Борисенко наводить поезію Євгенії Жабинської, що якнайточніше відтворює прикрий етнокультурної та етнополітичної ситуації:

Мамо, ким ми є?

...Хтось пробував відказати:

– От, кажуть, що якісь хахли.

– Мамо, ким ми є?

Росло запитання й росла я.

Вдома казали:

– Руські.

Знайомі казали:

– Поляки.

В школі казали:

– Білоруси...

Та час вносить і певні зміни на краще: у вступі подається цікавий документ – звернення Союзу української молоді Підляшшя, поширене у 1990 році. Є тут, зокрема, таке усвідомлення: „Треба очистити нашу свідомість з довголітнього намулу, фальшу, брехні і облуди – з того всього, що накидали нам актуальні переможці на арені політичної боротьби”. Отже, для того, щоб дати наукове пояснення багатьом сучасним етнокультурним, міжетнічним процесам, що відбуваються на території Холмщини та Підляшшя, варто знати минуле, адже протягом століть всупереч нищентно українського етносу, попри всі соціальні, економічні труднощі українці Холмщини боронили свою віру, звичаї, обряди, мову, сам спосіб життя. А боронитися було від кого: українське населення цих територій зазнало чимало кривд і від колонізаторів, і від німецьких та радянських утисків.

У радянській історіографії проблема історико-етнографічного вивчення українців Холмщини й Підляшшя не тільки не висвітлювалася, а навіть не

ставилася. Пропоноване читачам історико-етнографічне дослідження є, власне, першою спробою узагальнити проблеми історії та народної культури українців Холмщини й Підляшшя кінця XIX – початку XX століття.

Переконливими й вмотивованими постають розділи книги. Перший з них містить детальну історичну та лінгвістичну характеристику краю. Історик, поет, публіцист з Польщі Юрій Гаврилук у двох статтях подає доречну інформацію про середнє Побужжя в VI – XIV століттях та села і міста Підляшшя XV – XVII століть. Історик, викладач Люблінського університету, активний діяч українського руху на Підляшші Григорій Купріянович у статті „Український етнос на Холмщині та Підляшші в XIX – XX ст.” Розмірковує, зокрема, про своєрідність українського національного життя в краї, де в 30-ті роки польська влада чинила значні утиски: було сформульовано концепцію швидкої денационалізації українського населення, проводилась насильницька колонізація, окатоличення, певні претензії до цього регіону мав і білоруський національний рух тощо, а друга світова війна взагалі по-свему перекроїла історію краю. Особливо автор наголошує на негативних тенденціях сьогодення, наприклад, на тому, що українська мова поступово втрачає свої позиції в житті Підляшшя. Дослідник наводить деякі висновки I-го з'їзду Союзу Українців Підляшшя (1996 р.), на якому констатувалося, що „важливим елементом самоідентичності і почуття окремішності населення Підляшшя залишається, безумовно, Православ'я. Має це особливе значення, оскільки місцеве населення в переважаючій більшості не має сформованої національної свідомості, а лише прив'язаність до власної традиції культури мови, релігії на етнічному рівні. Проте в сучасних умовах масової культури і світового інформаційного простору це не сприяє вже збереженню власної тотожності і успадкованої від предків культури. Результатом цього є швидка асиміляція-полонізація, особливо (але не тільки) молодого покоління, що фактично змінює етнічне обличчя регіону. Це все ставить український етнос на Підляшші в кризову ситуацію”.

Інформаційно насиченою є стаття професора Київського університету ім. Т.Шевченка Володимира Сергійчука „З історії українців Холмщини й Підляшшя”, де, зокрема, підкреслюється, що за часів правління Ярослава Мудрого українці остаточно закривилися на правіславських територіях, а в період правління Володимира Великого до Київської держави належало й Підляшшя.

Професор Люблінського університету Михайло Лесів у статті „Особливості говору українців Холмщини й Підляшшя” наголошує: мова корінного населення цього краю належить до найстаріших українських діалектів. Публікація насичена цікавим, оригінальним мовним матеріалом - яскравими прикладами говірок. Відчувається широка обізнаність автора, його органічне відчуття мовних скарбів, усвідомлення самотності й незнищенності рідної мови, бо „нею народ виражає свої почуття, говорить з сусідами, співає веселі й сумні пісні, розповідає про минуле, планує майбутнє, нарікає на лиху долю і молиться до Бога, просячи кращої долі”.

Привертає увагу розділ, що має назву „матеріальна

З часів Київської Русі стоїть ця кам'яна вежа у селі Стовпя, недалеко від Холма
Фото Михайло Загребя, Київ

культура”. Різноманітні статті складають цей розділ. Так, Валентина Борисенко пише про основну господарську діяльність селян Холмщини і Підляшшя. Її публікація супроводжується численними ілюстраціями різного роду начиння, зразків гончарних і дерев'яних виробів землеробських знарядь праці тощо. Роман Радович директор Музею народної архітектури та побуту у Львові, розповідає про традиційне народне житло краю; Василь Слободян, теж дослідник із Львова, подає чимало відомостей про українські церкви Холмщини та Підляшшя.

У розлогіій статті Івана Гнатюка, краєзнавця, фольклориста з Польщі, та Тетяни Кари-Васильської, доктора мистецтвознавства з Києва, йдеться про народний одяг українців Холмщини і Підляшшя. Автори наводять влучне спостереження Івана Нечуя-Левицького (він побував на Підляшші у 1872 році) про те, що „костюм народний держиться міцніше од язика і віри”. Дослідники переконливо доводять: народний одяг українського населення Холмщини й Підляшшя відзначається високою майстерністю виконання, досконалим художнім смаком, глибокою спорідненістю з усім процесом розвитку одягу України. Не можна не відзначити багатий ілюстративний матеріал статті. Тут подано чорно-білі малюнки із різних джерел, дуже гарні кольорові зразки жіночого та чоловічого вбрання

(малювала Лариса Іванівна, реконструкції Валентини Борисенко). Особливо треба виділити багатий фотографічний матеріал перш за все з архіву Івана Ігнатюка, фотографії прекрасних зразків ткацтва з музеїв, приватних колекцій, зі збірки Тадея Карабовича. Не можна відірвати погляду від фотографій, де зображено українські родини, особливо сімейні пари: кризь буремні десятиріччя дивляться на нас відкриті, чисті обличчя, очі, сповнені сподівань. Все це створює особливий колорит книги, її своєрідну ауру, „працює” на її правдивість, переконливість.

Семантично насажені та емоційно виразні статті про повсякденну їжу та ритуальні страви, а також про ремесла та народне мистецтво. Так, вказується, наприклад, що їжа холмщан має багато аналогій з харчуванням на Поділлі, Галичині, а підляшпан – з їжею волниня та поліщуків. Тетяна Кара-Васильєва розповідає, зокрема, про розвиток упродовж століть на території Холмщини та Підляшшя гончарства. Особливо виділяється чорнолошена кераміка: чорно-сірий посуд є реліктом старожитностей і свідчить про глибинне коріння цього гончарства, що сягає залізного віку. Існує думка, пише дослідниця, про магічну зумовленість виготовлення чорно-сірого посуду, про важливу роль чорного кольору в світогляді древніх народів, як кольору плідної землі, символу достатку.

Велике враження справляє публікація відомого українського історика Івана Крип'якевича та коментар до неї його сина Романа. У матеріалі йдеться про історію церков Холмщини й Підляшшя, зокрема наводиться список церков (їх налічується в ньому 507). Одна з граф списку містить відомості про ліквідацію українських церков поляками: храми або зруйновано, або спалено, або перетворено на римсько-католицькі костели. Надзвичайно прикро читати той сумний мартиролог, а дослідник ще й зазначає: 507 – це ще далеко не повний список, бо майже всі ці церкви Холмщини й Підляшшя зруйновано або перетворено на римо-католицькі костели, тільки дати ліквідації тієї або іншої церкви ще достеменно не встановлено.

Розділи „Духовна культура” та „3 усної народної творчості” привертатимуть читача уміло дібраним багатющим етнографічним та фольклорним матеріалом. Це стаття Єлизавети Рижик, вчительки української мови з Польщі, про календарні обряди українців Холмщини та Підляшшя; це захоплююча оповідь про писанки Тетяни Кари-Васильєвої і Тадея Карабовича, викладача Люблінського університету, організатора українського музею-садиби в с. Голі на Холмщині. Розлогою й детальною є цікава публікація Валентини Борисенко про обряди життєвого циклу людини; Ярослава Конєва, доцент Київського університету ім. Т. Шевченка, та Казимира Карабович, викладач Люблінського університету, пишуть про хтонічний світ холмщаків та підляшчуків і про народні вірування; вивчення фольклору українців Холмщини і Підляшшя присвячено публікації київських дослідниць Валентини Головатюк та Галини Вишневської; переконують і роздуми про народний живопис професора Варшавського університету Василя Назарука. Цей дослідник, зокрема, наголошує: „Специфіка історичної долі вказаного ареалу українського етносу в тому, що цей

край тривалий час був об'єктом, який ділили між собою, за який суперничали Схід і Захід, культури православ'я та католицизму. Кожна зі сторін, вбачаючи в культурі народу цих земель щось своє, вороже ставилася до елементів, визнаних чужими. Такі умови постійної загрози витворили в українській культурі Холмщини та Підляшшя захисні механізми, завдяки яким вона змогла до деякої міри й по нинішній день зберегтися”. Разом з тим науковці, характеризуючи локальні особливості матеріальної та духовної культури українців Холмщини та Підляшшя кінця ХІХ – початку ХХ століття, знаходять чимало свідчень наявності спільних загальноукраїнських рис, підкреслюють єдність культури всього українського етносу. Не можна не відзначити того факту, що практично всі дослідники, що брали участь у створенні книги „Холмщина і Підляшшя”, проводили широку практичну, пошукову роботу в архівах і перш за все в етнографічних, фольклорних експедиціях. Тому таку переконливість мають численні позначки в книзі: „записано автором”, „зібрано автором”, „зберігається в архіві автора” тощо. Дотого ж книга має і солідний науковий апарат: кожна стаття супроводжується ретельно вивіреними бібліографічними посиланнями.

Будь-яка робота буде плідною й результативною, якщо виконують її люди небайдужі, душі й серця яких осяває любов. Без перебільшення можна стверджувати, що саме такими високими почуттями керувалися автори книги. Наталя Даниленко, ініціатор та спонсор видання, згадує: „У Холмі ми милувалися з Даниливої гори панорамою міста. Здавалося, що саме тут могли таборувати дружинники Володимира Великого. Після прийняття християнства князь збудував тут дерев'яну церкву й подарував їй візантійський образ Богоматері. Поряд собору – фундамент кам'яної палати Романовичів. У куцах лежать понижені кам'яні надгробки. Розчищаємо моховиння на них і читаємо...” Своєрідним „розчищенням моховиння” була копітка, ретельна і – зрештою – високорезультативна праця всіх, хто доклав зусиль до створення книги. Чимало того моховиння та павутиння на людській пам'яті, долати його – благородне завдання, що сприятиме зростанню взаєморозуміння між сусідніми народами, коли етнічна специфіка традиційних культур буде не роз'єднувати, а збагачувати народи.

Наприкінці книги вміщено вибрані зразки фольклору українців Холмщини і Підляшшя. В одній з щедрівок описано прикметну подію: на високій горі буде син церкву:

Прийшов до него батенько єго:
– Що ти робиш, мій синоньку?
– Церков будую, шнуром шнурую.
– Нащо та церков, мій синоньку?
– Богу на хвалу, людям на славу!

Отак і залишаються на землі святі будівлі, добрі діла, щирі книжки – залишається пам'ять і триває життя...

Тамара Старченко, Київ

Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження. Відповідальний редактор Валентина Борисенко. В-во „Родовід”, Київ 1997, сс. 383, ілюстрації, карти.

Хроніка українських подій

■ В днях від 1 по 4 травня на трасі Білосток – Козлики – Біловежа – Черемха проходив велосипедний рейд „Підляшшя '97”, якого організатором був білостоцький відділ Союзу української незалежної молоді. (ж)

■ В днях від 6.05 по 10.06 тривали археологічні розкопки городища в Пашковщині (гм. Орля). Є це пам'ятка з середньовіччя (кінець XII – поч. XIII ст.) останніми роками нищена трьома рільниками, власниками ділянок. В розкопках в Пашковщині брали участь науковці з Інституту археології та етнології Польської академії наук, з Інституту археології Академії наук Росії та з Інституту археології Національної академії наук України. (ж)

■ 10 травня в світлиці в Слохах біля Сім'ятич батьки дітей цього та навколишніх сіл створили Православний сільський спортивний клуб „ПРАВОС”. Керує ним один з найкращих рільників в білостоцькому воевідстві, радний гміни Сім'ятичі Йосип Чиринда. (ж)

■ В теплі сонячні дні 16, 17 та 18 травня відбувся рейд молоді, яка вивчає українську мову в Початковій школі № 4 в Більську. Рейд проходив на погряниччі трьох гмін: Більськ, Заблудів і Нарва. 20-ти-особова група мандрувала по селах навкруги Козликів, а найбільш цікавою була зустріч з різбярем з Канюків Володимиром Наумюком. (ж)

■ 17 травня в Орлі відбувся науковий симпозіум з нагоди 200-ліття посвячення церкви св. Михайла. Про історію парафії, Орлі та околиць говорили о. Григорій Сосна і Дорофій Фіонік. Доречі саме вони є авторами книжки з цієї нагоди – „Dzieje cerkwi, miasteczka i okolic Orli”. Виступали молодіжний хор з парафії в Орлі та хор школи псалмістів з Гайнівки.

■ 23 травня в Початковій школі № 4 в Більську відбулося свято

„День мами” в школі № 4 в Більську

„День мами”. Перед численно зібраними мамами дітей які вивчають українську мову з мистецькою програмою виступало аж 80 учнів. Говорили вони вірші та співали пісні про маму. Пізніше діти частували мам тісточками та напоями. (ж)

■ 24 травня в Гмінному осередку культури в Черемсі, Союз українців Підляшшя, Група „Безкреси” з Варшави та місцевий ГОК організували II Огляд весняних пісень східнього Підляшшя та регіональний конкурс писанок. (ж)

■ В неділю 25 травня відбулися збори Головної Ради Союзу українців Підляшшя. Обговорено хід та постанови Конгресу українців в Польщі, справи навчання української мови на Підляшші. Рада вирішила відкликати Юрія Трачука з функції головного редактора „НБІН.” (ix)

■ 28 травня Союз Українців Підляшшя організував автобусну екскурсію для дітей, які вивчають українську мову в початкових школах № 4 і 5 в Більську. Проходила вона на трасі Сім'ятичі – св. Гора Грабарка – Мельник – Станковичі. (ж)

■ В днях від 25 травня по 1 червня в Гайнівці проходив черговий Міжнародний Фестиваль церковної музики. Брали в ньому участь також хори з України: Чоловічий хор „Боян” з Києва, „Волинські Дзвони” з Луцька та Молодіжний хор Києво-Печерської Лаври. Паралельно до концертів в приміщеннях Гайнівського будинку культури — організатора фестивалю проходила виставка церковного одягу, яку підготував Геромонах Феодосій (Оленіч) з України. (ж)

■ Як кожного року, в неділю 8 червня в селі Верховини біля Холма над могилою майже 200 українців варварсько помордованих 6 червня 1945 р. відслужено урочисту панахиду. Скорботне богослужіння очолив владика Авель у супроді священників епархії. Владика звернувся до присутніх з проповіддю польською та українською мовами, заклинаючи до молитви за невинно потерпілих. На панахиді присутні були холмський воевода Маріан Ціхош, представники місцевого самоврядування і настоятель місцевої римокатолицької парафії. Варто підкреслити відношення холмського воеводи М. Ціхоша, який кожного року знаходить час бути присутнім на цій сумній урочистості. До Верховин прибули також віддати шану своїм помордованим братам прочани з Холма, Люблина та Володави. (гк)

Урочистості у Верховинах – промовляють владика Авель воевода М. Ціхош
Фото Г. Купріяновича

Більський „Ранок” на фестивалі у Венгожеві

■ Більський будинок культури вже черговий раз в днях 31.05-08.06 організував Дні Більська Підляського. В програмі були також концерти колективів з українською програмою, місцевого „Ранка” та варшавської „Верховини”.(ж)

■ 9-11.06 в більській ратуші тривав науковий симпозіум під заголовками „Екологічні обумовлення культурових перемін в передісторії та середньовіччі” та „Охорона археологічних пам’яток як елементів середовища”. На закінчення семінару його учасники взяли участь в екскурсії, яка передовсім вела шляхом старовинних городищ на Підляшші. Науковці з України, Польщі, Росії, Білорусі, Литви, Фінляндії, Австрії, Німеччини, Швеції та Словаччини побачили між іншим городища в Збучі, Більську та Гатьках. Головними організаторами симпозіуму були Інститут археології та етнології Польської академії наук та Генеральний консерватор пам’яток. (ж)

■ В днях 14-15 червня у Венгожеві на Мазурах відбувався вже вдруге Загальнопольський фестиваль дитячих фольклорних колективів національних меншин. Український хор „Ранок” з Більська, разом з німецьким колективом з опольського воеводства стали переможцями венгожівського свята. Гурт „Ранок”

представив жінний обряд з околиць Більська. (ж)

■ В днях від 13 по 17 червня в Наровці проходив Міжнародний симпозіум „Обрядова народна музика Білосточчини”, якого організатором були Фонд „Музика кресів” з Люблина та Воеводський осередок анімації культури з Білостока. В Наровці виступали між іншим дівчата з більського „Ранка” та колективів з села Нуйно з волинського Полісся. Діти з України концертували також в інших селах гміни Наровка. Серед науковців були доповідачі з України та український дослідник народної музики з Санкт-Петербурга проф. Ігор Мацієвський. (ж)

■ Діти, які вивчають українську мову в Більську в початкових школах № 1 і 5 та в Дитячому садочку № 9 брали участь в екскурсії до Білостока. Побували вони на спектаклі в Театрі ляльок, пізніше відвідали ресторан Мак Дональд. Поїздки організував Союз українців Підляшшя, а відбулася вона 17 червня. (ж)

■ На запрошення українських еміграційних організації Бельгії та Франції у днях 20.06-3.07 відбулося перше турне до Західної Європи колективів з Підляшшя, які в своїйому репертуарі мають український

фольклор. Були це гурти: „Родина” з Дуб’яжина, „Ранок” з Більська та „Черемшина” з Черемхи.

■ 24-25 червня в монастирі св. Онуфрія в Яблочині проходив найбільший православний празник на Південному Підляшші.

■ 25 червня в студентському клубі „Gwint” в Білостоці відбувся концерт рок-гурту „The Ukrainians” з Великої Британії.

■ 28-29 червня в Перемишлі проходив черговий, XV Фестиваль української культури. З Підляшшя виступили там три колективи: „Калина” з Дашів, гурти з Доброводи та Збуча.

■ 4 липня в Райську коло Більська митрополит Варшавський та цілої Польщі Василій висвятив новопобудовану церкву св. Параскеви. Знаходиться вона на місцевому кладовищі.

■ В днях від 4 по 8 липня на запрошення Союзу українців Підляшшя в Більську та околицях перебувала група дітей та опікунів з Товариства „Холмщина” з Луцька. Діти в ході свята „На Івана на Купала” в Пльосках над Нарвою показали купальський обряд з Волині. В часі перебування на Підляшші вони відвідали Біловезьку пущу, святу Гору Грабарку, Мельник та Дорогичин над Бугом. Були також в гостях у рільника Йосипа Чиринди в Слохах коло Сім’ятч. (ж)

■ В суботу 5 липня в Пльосках над Нарвою Союз українців Підляшшя вже вдруге організував свято „На Івана на Купала”. Виступали гурти Товариства „Холмщина” з Луцька, „Ранок” з Більська, „Родина” з Дуб’яжина, „КФА” з Білостока, „Красуні” з Красного Села, жіночі гурти з Черемхи та Вільки Терехівської. (ж)

■ В днях 7-10 липня в Козликах над Нарвою білостоцький відділ Союзу української незалежної молоді організував Музичні майстерні. Брало в ньому участь молоді любителі української музики з Білостока, Більська, Гайнівки і Щецина та жінки з села Черемха.

■ Від 7.07 до кінця вересня в приміщеннях Гмінної управи в Більську триває виставка найцікавіших археологічних пам'яток з Гатьків (гм. Більськ), знайдених в ході дослідів на городищі та поселенні поблизу нього. Пам'ятки є з розкопок ведених в 1967-70 та 1986-91 рр. Саме городище, одне з найцікавіших на Підляшші та взагалі в цій частині Європи, було заселене від VI ст. нашої ери по кінець XI ст. Виставку zorganizували влади сільської гміни Більськ та Підляська археологічна експедиція. (ж)

■ 19 липня народний умілець Василь Куна з Міклашів в гміні Орля одержав золоту відзнаку Заслужений Білостоцький. Нагорода була признана білостоцьким воєводою за дотеперішній доробок у виробі продуктів з соломи. (ж)

■ 20 липня в Бранську Митрополит Варшавський та цілої Польщі Василій висвятив красвугільний камінь під будову церкви св. Симеона Стовпника.

■ 25 липня на військовому кладовищі в Більську відбулося перепоховання останків 30 возіїв, яких замордовано 31 січня 1946 року неподалік села Пухали Старе коло Бранська. Возії походили з сіл околиць Гайнівки, а убили їх загони Національного Військового Союзу (НСЗ) під командуванням „Бурого”. У врочистостях взяв між іншим участь Високопреосвященіший Сава, Архієпископ Білостоцько-Гданський, Православний Польовий ординарій Війська Польського.

■ В днях 1-3 серпня проходили святкування „Дні Кліщель”. В ході святкувань покликано Товариство любителів Кліщельської землі. До управи Товариства увійшов між іншим діяч Союзу українців Підляшшя Олексій Рощенко. На загальних зборах доповідь про історію Кліщель виголосив уродженець цього старовинного містечка, український діяч з Люблина, др Микола Рощенко. (ж)

■ 9 серпня архієпископ Білостоцько-Гданський Сава посвятив красвугільний камінь під будову

Могила 30 замордованих підляських селян на цвинтарі в Більську
Фото Ю. Гаврилюка

церкви св. Пантелеймона в Засьцянках коло Білостока. Святу літургію разом з владикою відправив намісник Києво-Печерської Лаври єпископ Симеон.

■ Вже сьомі Музичні діалоги над Бугом відбулися в цьому році в Мельнику. Його організаторами

12 дітей та трьох опікунів, а організатором заходу був Союз українців Підляшшя. (Фоторепортаж з табору в наступному номері „НБІН”).

■ В днях 18-19 серпня на Святій горі Грабарці відбувалися торжества Преображення Господнього. В релігійних врочистостях численно взяли участь вірні так з Підляшшя, як і з цілої Польщі. Богослужіння очолили між іншим митрополит Варшавський та цілої Польщі Василій та митрополит Київський Володимир. З України були також архієпископ донецький і маріупольський Іларіон та намісник Києво-Печерської лаври владика Симеон. Митрополит Василій єпископів з України нагородив орденами св. Марії Магдаліни.

■ В днях від 20 по 24 серпня в Києві проходив II Всесвітній форум українців. Серед десяти делегатів з Польщі від Союзу українців Підляшшя був Роман Висоцький, а серед гостей була Олена Годун,

Спогад з мандрівки „Низькі Татри '97”

були Союз українців Підляшшя та Управа гміни в Мельнику. Концерти проходили в „Тополіні” над Бугом в днях 9-10 серпня.

■ В днях від 15 по 24 серпня для дітей які вивчають українську мову в школах Більська та Черемхи проходив мандрівний табір „Низькі Татри '97”. На Словаччину поїхало

секретар редакції „Над Бугом і Нарвою”. (Стаття з Форуму буде в наступному номері „НБІН”).

Хроніку опрацювали:

Є. Ририк, Радіо Білосток АТ
Г. Купріянович
І. Хвашевський

Regulamin

konkursu plastycznego dla dzieci i młodzieży

Spoleczna Komisja Opieki nad Zabytkami Sztuki Cerkiewnej Towarzystwa Opieki nad Zabytkami ogłasza coroczny konkurs plastyczny dla dzieci i młodzieży p. n. „Zabytki sztuki cerkiewnej w rysunkach dzieci i młodzieży”.

I. Założenia konkursu

1. Celem konkursu jest zainteresowanie dzieci i młodzieży wartościami plastycznymi i estetycznymi zabytków sztuki cerkiewnej oraz uzyskanie prac plastycznych na ten temat.

2. Tematem prac mogą być istniejące na terenie Polski zabytki sztuki cerkiewnej – zabytkowe cerkwie i ich wyposażenie, dzwonnice, przydrożne kapliczki i krzyże, cmentarze prawosławne i unickie.

II. Warunki uczestnictwa

1. Przedmiotem konkursu są prace plastyczne wykonane w dowolnej technice rysunkowej, graficznej, malarskiej.

2. Konkurs ma charakter otwarty. Mogą w nim uczestniczyć wszyscy zainteresowani, każdy w swojej grupie wiekowej. Ustalono cztery grupy wiekowe:

- I 4 - 7 lat
- II 8 - 11 lat
- III 12 - 15 lat
- IV 16 - 18 lat

3. Każdy uczestnik może nadesłać dowolną liczbę prac.

4. Na odwrocie pracy należy podać imię, nazwisko, wiek i adres dziecka, tytuł pracy i ewentualnie nazwi-

sko nauczyciela, pod którego opieką pracę wykonano.

5. Przewiduje się przyznanie nagród i wyróżnień oraz zorganizowanie w Warszawie wystawy pokonkursowej wybranych prac.

6. Dla wyróżnionych uczestników konkursu przewiduje się organizowanie plenerów w okolicach bogatych w zabytki sztuki cerkiewnej.

7. Wszystkie nadesłane prace przechodzą na własność organizatorów.

8. Organizatorzy zastrzegają sobie prawo do reprodukcji prac w celach popularyzatorskich.

III. Terminy i adresy

1. Prace należy nadsyłać do 30 października każdego roku na adres:

Zarząd Główny Towarzystwa Opieki nad Zabytkami
Spoleczna Komisja Opieki nad Zabytkami
Sztuki Cerkiewnej
ul. Piękna 44a, 00-672 Warszawa

2. Koszt przesyłki opłaca uczestnik. Na opakowaniu należy umieścić napis – „Konkurs plastyczny”.

3. Posiedzenie jury odbędzie się nie później niż w 20 dni od daty zamknięcia konkursu.

Zarząd Komisji

Cerkiew w Smolniku. Grafika 14-letniego Rafała Maksymiuka z Kwasówki (woj. chełmskie)

В † П

З глибоким жальом і смутком повідомляємо, що 14 липня 1997 року одишла од нас

св. † п.

Марія Кондзельська
з дому Грицюк

Покуойниця народилася 9 березня 1906 року в селі Московці бувшого Біельського повіту (тепер гміна Вуорля).

Запокуойну Службу Божу в православної церкві Св. Архистратига Михаїла у Вуольці Вагануовській і похорон на вулянських могилах одправив о. Леон Саєвич.

Діети, внуки, правнуки
й всіе рюдни

ELMET

Przedsiębiorstwo Handlowe
Białystok, ul. Baranowicka 115

Hurtownik i detalista towarów branży:

- elektrycznej i elektrotechnicznej – ponad 2000 pozycji asortymentowych
- narzędzi i elektronarzędzi – ponad 2000 pozycji asortymentowych
- grzewczej i instalacyjno-sanitarnej – ponad 1000 pozycji asortymentowych

Jest przedstawicielem handlowym 37 największych w Polsce fabryk i dlatego ceny towarów są nawet niższe od cen fabrycznych.

Zapraszamy do zakupów:

Hurtownia,	Białystok	ul. Baranowicka 115	tel.412-542, 411-904
Sklepy:	Białystok	ul. Baranowicka 115	tel.412-765, 433-123
	Bielsk Podlaski	ul. Pilsudskiego 33	tel.30-87-55
	Hajnówka	ul. Ks. Wierobieja 22	tel.(0835)27-79
	Suwalki,	ul. 23 Października 20	tel.664-852
	Augustów	ul. Wojska Polskiego 20	
	Lomża	Plac Niepodległości 10	tel.162-179
	Grajewo	ul. Pilsudskiego 19	tel.723-589
	Zambrów	ul. Polowa 19	tel.713-501.

Sprzedajemy między innymi – przewody, kable, druty nawojowe, silniki elektryczne, źródła światła, osprzęt elektroinstalacyjny, oprawy, podgrzewacze wody, piece c.o. żeliwne, stalowe, gazowe, kuchnie gazowe i elektryczne, grzejniki, rury kanalizacyjne i wodociągowe, papiery ściernie, spawalnictwo, odzież ochronną i roboczą, wanny, zlewozmywaki, narzędzia, piły tarczowe itp.

Nie szukaj po świecie – kupuj w „Elmecie”

Поспішіть на рятунок церквам!

Рятуймо Церкви!

**Корчмин-огна з найстартих
церков в Польщі
поможіть закінчити ремонт**

**ZG TOnZ- Komisja Cerkiewna
PBK SA III Oddział w Warszawie
Nr 11101024-9700-2750-8-18**

Можна придбати конверти-цегелки, надруковані українською мовою, видані на основі домовленості з Церковною комісією охорони пам'яток мистецтва. Надіємося, що люди, користуючись для листування між собою нашими конвертами, будуть таким чином пропагувати справу збереження старих церков та кладовищ на Холмщині, Перемщині та Лемківщині. Зараз завершується ремонтування церкви в Корчмині. На свою чергу чекають й інші церкви, які без реставрації поділять долю церкви в Вербиці. Ціна одного конверта – 0,20зл.

Замовлення просимо надсилати за адресою:

**Andrzej Szmigielski
82-300 Elbląg, ul. Robotnicza 96/10
tel. (0-55) 346-000**